

Φράντζ Κάφκα

Τά μπλέ τετράδια

 ΔΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

ΦΡΑΝΤΣ ΚΑΦΚΑ

5723
5565
2

ΤΑ ΜΠΛΕ ΤΕΤΡΑΔΙΑ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Γιώργος Βαμβαλής

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ΑΘΗΝΑ

Ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τὸ γερμανικὸ πρωτότυπο: Franz Kafka, Die acht Oktavhefte, στὸ Gesammelte Werke, S. Fischer Verlag, Frankfurt a.M., 1953.

* Ἐκδόσεις ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, 1982

Φωτοστοιχειοθετήθηκε στὸ ΦΩΤΟΓΡΑΜΜΑ ΕΠΕ, Κεραμεικοῦ 23, τηλ. 5245846, τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1982 γιὰ λογαριασμό τῶν ἐκδόσεων ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, Ἐμμ. Μπενάκη 97, Ἀθήνα 145, τηλ. 3615152.

Ἐκδόσεις ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ, Ἐμμ. Μπενάκη 97,
Ἀθήνα 145, τηλ. 3615152

EPICOUROS Publications, 97, Em. Benaki St.,
Athens 145, Greece, tel. 3615152

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

Κάθε άνθρωπος κουβαλάει μέσα του ένα δωμάτιο. Αυτό τό γεγονός μπορεί κανείς νά τό πιστοποιήσει καί άκουστικά. Σάν περπατάει γρήγορα καί άφουγκράζεται, νύχτα, όταν όλα γύρω του είναι ήσυχα, άκούει παραδείγματος χάρη τό γρατσούνισμα ενός όχι καλά στερεωμένου καθρέφτη στόν τοίχο.

Στέκεται μέ μαζεμένο τό στήθος, προτεταμένους ώμους, κρεμασμένα χέρια, άμετακίνητα πόδια στην ίδια θέση, τά μάτια άσάλευτα. Γεμίζει τό φτυάρι μέ κάρβουνο καί τό ρίχνει μέσα στίς φλόγες από την όπή του καμινιού. "Ένα παιδί ξεγλίστρησε μέσα από τίς είκοσι αυλές του εργοστασίου καί τόν τραβάει από την ποδιά. «Πατέρα», του λέει, «σου έφερα τή σούπα».

Είναι ζεστότερα εδώ άπ' ό,τι κάτω στή χειμωνιάτικη γή; Κάτασπρα όλα γύρω μου, τό μόνο μαύρο ό κουβάς μου. "Αν πρώτα ήμουνα ψηλά, είμαι τώρα χαμηλά, ή ματιά στά βουνά μου έξαρθρώνει τόν λαιμό. "Ασπρη παγωμένη κρούστα πάγου, εδώ κι εκεί σημαδεμένη από τά ίχνη εξαφανισμένων παγοδρομών. Πάνω στό παχύ χιόνι, πού κάθε πατημασιά είναι μόλις ένα δάχτυλο πλατιά, άκολουθώ τά ίχνη των μικρών πολικών σκύλων. Η ίππασία μου δέν έχει νόημα, πηγαίνω μέ τά πόδια καί κουβαλάω τόν κουβά στόν ώμο.

V.W.

Τίς θερμότερες εύχαριστίες μου, πού μου στείλατε τό βιβλίο για τόν Μπετόβεν. Τόν Σοπενχάουερ τόν αρχίζω σήμερα. Τί κατόρθωμα, αυτό τό βιβλίο. Μακάρι μέ τό τρυφερότατο χέρι σας, μέ την όξύτατη ματιά σας για την άληθινή πραγματικότητα, μέ τό έλεγχόμενο καί ίσχυρότατο πάθος τής ποιητικής σας φύσης, μέ την άπεριόριστη

γνώση σας νά οικοδομήσετε κι ἄλλα τέτοια μνημεία – κι ἡ εὐτυχία μου δέν θά ἐκφράζεται μέ λόγια.

Γέρος, μέ τό ὀγκῶδες σῶμα μου, μέ ἑλαφρές καρδιακές ἐνοχλήσεις, ἤμουν ξαπλωμένος στό ἀνάκλιτρο ὕστερα ἀπό τό μεσημεριανό φαγητό, μέ τό ἓνα πόδι νά ἀκουμπᾶ στό πάτωμα, καί διάβαζα ἓνα ἱστορικό βιβλίο. Ἡ ὑπηρετρία, φέροντας δυό δάχτυλα στά χεῖλη της, ἤρθε καί μου ἀνήγγειλε σιγανά ἓναν ἐπισκέπτη.

«Ποιός εἶναι;» ρώτησα ἐνοχλημένος, γιατί δέν εἶχα καμιά ὄρεξη νά δεχτῶ ἓναν ἐπισκέπτη, τήν ὥρα πού περιμένα τόν ἀπογευματινό καφέ.

«Ἐνας Κινέζος», εἶπε ἡ ὑπηρετρία, κάνοντας σπασμωδικές προσπάθειες νά μή γελάσει δυνατά καί τήν ἀκούσει ὁ ἐπισκέπτης πίσω ἀπό τήν πόρτα.

«Ἐνας Κινέζος; Σέ μένα; Φοράει κινέζικα ροῦχα;»

«Πές του τό ὄνομά μου καί ρώτησέ τον, ἄν πράγματι θέλει ἐμένα, πού ὅσο ἄγνωστος εἶμαι στό γειτονικό σπίτι, ἄλλο τόσο καί πόσο περισσότερο ἄγνωστος πρέπει νά εἶμαι στήν Κίνα».

Ἡ ὑπηρετρία γλίστρησε κοντά μου καί μου ψιθύρισε: «Κρατάει μόνο ἓνα ἐπισκεπτήριο, πού γράφει πάνω τήν παράκληση νά γίνει δεκτός. Δέν ξέρει Γερμανικά, μιλάει μιᾶ ἀκατανόητη γλῶσσα, φοβᾶμαι νά τοῦ πάρω τήν κάρτα».

«Νά περάσει», φώναξα, πέταξα ἀπό τόν ἐρεθισμό, πού μ' ἔπιανε συχνά ἐξαιτίας τῆς καρδιάς μου, τό βιβλίο στό πάτωμα, καί καταράστηκα τήν ἀδεξιότητα τῆς ὑπηρετρίας. Σηκώθηκα, καί τεντώνοντας τό τεράστιο σῶμα μου, πού μέσα στό χαμηλό δωμάτιο θά φόδιζε κάθε ἐπισκέπτη, πῆγα στήν πόρτα. Πράγματι, μόλις ὁ Κινέζος μέ ἀντίκρισε, τό ἔβαλε στά πόδια. Τόν ἔφτασα στόν διάδρομο καί τόν τράβηξα προσεχτικά ἀπό τήν μεταξωτή ζώνη του στό δωμάτιό μου. Ἦταν προφανῶς ἓνας Μανδαρίνος, μικρόσωμος, ἀδύνατος, μέ γυαλιά σέ κοκκάλινο σκελιτό, μέ ἀραιῶ γκριζόμαυρο σκληρό γένη. Ἐνα εὐχάριστο ἀνθρωπάκι, κρατοῦσε τό κεφάλι σκυφτό καί χαμο-

γελοῦσε μέ μισόκλειστα μάτια.

Ὁ δικηγόρος δρ. Μπουκέφαλος παράγγειλε ἓνα πρωϊ στήν οἰκονόμο του νά ἔρθει στό κρεβάτι του καί τῆς εἶπε: «Σήμερα ἀρχίζει ἡ μεγάλη δίκη τοῦ ἀδελφοῦ μου Μπουκέφαλος μέ τήν ἐπιχείρηση Τρολχέτα. Ἔχω ἀναλάβει τήν ἀγωγή καί ἐπειδή ἡ δίκη θά διαρκέσει κάμποσες μέρες, καί μάλιστα χωρίς οὐσιαστική διακοπή, δέν θά ἔρθω τίς ἐπόμενες μέρες καθόλου στό σπίτι. Μόλις ἡ δίκη τελειώσει ἢ μόλις ὑπάρξουν ἐνδείξεις, πῶς πλησιάζει τό τέλος της, θά σᾶς τηλεφωνήσω. Αὐτή τή στιγμή δέν μπορῶ νά σᾶς πῶ τίποτα ἄλλο οὔτε νά ἀπαντήσω στήν παραμικρή σας ἐρώτηση, γιατί ἔχω φυσικά κάθε λόγο νά προφυλάσω τή φωνή μου γιά τή δίκη. Γι' αὐτό φέρτε μου γιά πρωϊνό δύο ὠμά αὐγά καί τσαί μέ μέλι». Καί ἀκουμπώντας ἀργά πίσω στό μαξιλάρι, μέ τό χέρι στά μάτια, βουβάθηκε.

Ἡ φλύαρη, ἀλλά μπροστά στόν κύριό της κοκκαλωμένη ἀπό φόβο οἰκονόμος ἔμεινε κατάπληκτη. Τόσο ξαφνικά τῆς ἦρθε αὐτή ἡ ἰδιαίτερη διαταγή. Χθές βράδι ὁ κύριος εἶχε μιλήσει μαζί της, ἀλλά δέν ἔκανε καμιά νύξη γι' αὐτά τά πράγματα. Δέν ἦταν δυνατό νά ὀρίστηκε ἡ ἡμερομηνία τῆς δίκης τή νύχτα. Καί ὑπάρχουν δίκες, πού διαρκοῦν ὀλόκληρες μέρες χωρίς διακοπή; Καί γιατί τίς ἀποκάλυψε ὁ κύριος τούς ἀντίδικους, πράγμα πού ποτέ ἄλλοτε δέν τό ἔκανε; Καί πόσο μεγάλη δίκη μπορεῖ νά εἶχε ὁ ἀδελφός τοῦ κυρίου, ὁ μικρός ὀπωροπώλης Ἄντολφ Μπουκέφαλος, μέ τόν ὀποῖον ἄλλωστε ὁ κύριος ἐδῶ καί ἀσχετόν καιρό δέν φαινόταν νά τά πηγαίνει καί πολύ καλά; Καί πῶς ἐξηγεῖται αὐτό, νά ἔχει ὁ κύριος μπροστά του ἓναν ἀφάνταστα κοπιαστικό ἀγῶνα καί νά κάθεται τόσο κουρασμένος στό κρεβάτι του καί νά σκεπάζεται μέ τό χέρι του τό ὧς φαίνεται, ἂν δέν τήν ἀπατᾶ τό φῶς τῆς ἡμέρας, καταπονημένο πρόσωπό του; Καί μόνο αὐγά καί τσαί νά φέρει κι ὄχι ὅπως ἄλλοτε λίγο κρασί καί χοιρομυτι, γιά νά ξυπνᾶνε τά αἵματα; Μέ αὐτές τίς σκέψεις ἡ οἰκονόμος στήν κουζίνα, κάθισε γιά μιᾶ στιγμή

στήν αγαπημένη της θέση κοντά στο παράθυρο δίπλα στα λουλούδια και στο καναρίνι, κοίταξε στην απέναντι πλευρά της αύλης, όπου πίσω από τα κάγκελα ενός παράθυρου δύο μισόγυμνα παιδιά είχαν στήσει για παιχνίδι αγώνα πάλης, γύρισε κατόπιν με έναν αναστεναγμό, γέμισε το φλυτζάνι με τσάι, έφερε δυο αυγά από το όψοφυλάκιο, τα ταχτοποίησε όλα σε έναν δίσκο, δεν ξέχασε να πάρει μαζί της και το μπουκάλι με το κρασί σαν ευεργετικό πειρασμό και με όλα αυτά πήγε στο υπνοδωμάτιο. Ήταν άδειο. Τί, δεν είναι δυνατό να έφυγε κιόλας ο κύριος; Δεν μπορεί να ντύθηκε μέσα σ' ένα λεπτό; Άλλά τα ρούχα του δεν φαίνονταν πουθενά. Για όνομα του θεού, τί του συμβαίνει; Στόν προθάλαμο! Πανωφόρι, καπέλο και μπαστούνι δεν είναι εδώ. Στο παράθυρο! Άπίστευτο, νά, νά ο κύριος, βγαίνει τώρα από την πόρτα, το καπέλο στραβά στο κεφάλι, το πανωφόρι ξεκούμπωτο, την τσάντα σφιχτά στη μασχάλη, το μπαστούνι κρεμασμένο από μιά τσέπη στο πανωφόρι.

Ξέρετε το Τροκαντερό στο Παρίσι; Σέ αυτό το χτίριο, πού για το μέγεθός του από άπλές αναπαραστάσεις δεν μπορείτε ούτε κατά προσέγγιση να σχηματίσετε μιά εικόνα, διεξάγεται τώρα μιά μεγάλη δίκη. Σκέφτεστε ίσως, πώς είναι δυνατό να ζεσταίνεται ένα τέτοιο χτίριο σέ αυτόν τον άγριο χειμώνα. Δεν ζεσταίνεται. Σέ μιά τέτοια περίπτωση το μυαλό κάποιου μπορεί να πηγαίνει άμέσως στη θέρμανση μόνο στην χαριτωμένη μικρή έπαρχιακή πόλη, πού ζείτε έσείς. Τό Τροκαντερό δεν θερμαίνεται, αλλά αυτό δεν έμποδίζει στην διεξαγωγή της δίκης, αντίθετα, μέσα σ' αυτό το ψύχος, πού ακτινοβολεί άπ' όλες τίς μεριές πάνω και κάτω, διεξάγεται ή δίκη σέ έντελώς άνάλογον μέ τό ψύχος ρυθμό σταυρωτά άριστερά και δεξιά, στό μήκος και στό πλάτος.

Χθές μου ήρθε λιποθυμία. Μένει στό διπλανό σπίτι, την έχω δεϊ πολλές φορές τά βράδια νά χάνεται σκυφτή στη χαμηλή πόρτα. Μιά ψηλή κυρία μέ μακρού άραχνούφαντο

φόρεμα καί πλατύ, μέ φτερά στολισμένο καπέλο. Μέ τό φόρεμα ν' άνεμίζει πίσω της μπήκε διαστικά στό δωμάτιό μου, σάν γιατρός, πού φτάνει μέ καθυστέρηση καί άγωνιᾶ γιά τόν άρρωστο, πού σήνει.

«Άντον», φώναξε επιδεικτικά μέ βαθιά φωνή, «έρχομαι, εἶμαι ἐδῶ!»

Βυθίστηκε στήν πολυθρόνα πού τῆς ἔδειξα.

«Ψηλά μένεις, ψηλά μένεις», εἶπε λαχανιασμένη.

Χωμένος στήν πολυθρόνα μου, τῆς ἔγνεψα καταφατικά. Ἄμετρητα χόρευαν μπροστά στά μάτια μου τά σκαλοπάτια, πού άνέβαζαν στά δωμάτιά μου, τό ἓνα μετά τό ἄλλο, ἀκούραστα μικρά κύματα.

«Γιατί τόσο κρούο;» ρώτησε, ἔβγαλε τά μακριά παλιά γάντια της τῆς ξιφασκίας, τά πέταξε στό τραπέζι καί μέ κοίταξε, τό κεφάλι στά πλάγια, άνοιγοκλείνοντας τά μάτια.

Μοῦ φαινόταν πώς ἤμουν σπουργίτης, ἔκανα τά τερτίπια μου πάνω στή σκάλα κι αὐτή μοῦ ἀνακάτωνε τά μαλακά, φουντωτά γκρίζα πούπουλα.

«Λυπᾶμαι κατάκαρδα, πού καίγεσαι γιά μένα. Πολλές φορές ἔχω δεῖ, ἀληθινά στενοχωρημένη γι' αὐτό, τό μαρτζωμένο πρόσωπό σου καθώς στεκόσουν στήν αὐλή καί κοίταζες στό παράθυρό μου. Ξέρεις, δέν εἶμαι ἀδιάφορη ἀπέναντί σου, κι ἂν ἀκόμα δέν κατέχεις τήν καρδιά μου, δέν σημαίνει πώς δέν μπορεῖς νά τήν κατακτήσεις».

Σέ ποιά ἀδιαφορία μποροῦν νά πέσουν οἱ ἄνθρωποι, σέ πόσο βαθιά πεποίθηση, σάν χάσουν γιά πάντα τόν σωστό δρόμο.

Ἐνα λάθος. Δέν ἦταν ἡ πόρτα μου αὐτή, πού ἄνοιξα πάνω στόν μακρύ διάδρομο. «Λάθος», εἶπα κι ἔκανα νά θυγῶ πάλι ἔξω. Εἶδα τότε τόν ἔνοικο, ἓναν ἀδύνατο σπανό ἄνδρα, νά κάθεται σ' ἓνα τραπεζάκι, πάνω στό ὄποιο ἦταν μιᾶ λάμπα πετρελαίου μόνο.

Στό σπίτι μας, σέ αὐτό τό τεράστιο συνοικιακό σπίτι, μιᾶ

εργατική πολυκατοικία, πού αναδύθηκε μέσα από άνθη-
κτικά μεσαιωνικά έρείπια, κυκλοφόρησε σήμερα τό
πρωί, μέσα στην όμίχλη και στό κρύο του χειμώνα, ή
έξης ανακοίνωση.

Πρός όλους τούς ένοικους του σπιτιού.

Κατέχω πέντε παιδικά τουφέκια. Κρέμονται στή ντουλά-
πα μου, σέ κάθε γάντζο από ένα. Τό πρώτο ανήκει σέ μέ-
να, τά άλλα μπορεί νά τά πάρει όποιος θέλει. "Αν πα-
ρουσιαστούν περισσότεροι από τέσσερις, οί υπεράριθμοι
πρέπει νά φέρουν μαζί τους τά τουφέκια τους και νά τά
αποθέσουν στή ντουλάπα μου. Γιατί πρέπει νά έχουμε
όμοιογένεια, χωρίς όμοιογένεια δέν κάνουμε τίποτα.
Έξάλλου έχω μόνο όπλα, πού είναι άχρηστα για όποιον-
δήποτε σκοπό, ό μηχανισμός τους είναι χαλασμένος, ή
τάπα βγαλμένη, μόνο ό κόκορας δουλεύει ακόμα. Δέν θά
είναι λοιπόν δύσκολο νά βρούμε κι άλλα τέτοια τουφέ-
κια. Στην πραγματικότητα όμως για τόν πρώτο καιρό δέ-
χομαι και ανθρώπους χωρίς τουφέκια. Έμεις, πού θά εί-
μαστε όπλισμένοι, θά βάλουμε στή μέση και θά προστα-
τεύσουμε στην αποφασιστική στιγμή τούς άοπλους. Εί-
ναι μία τακτική μάχης, πού δοκιμάστηκε μέ έπιτυχία από
τούς πρώτους 'Αμερικάνους φαρμαδόρους ενάντια
στούς 'Ινδιάνους, γιατί λοιπόν νά μήν πετύχει και εδώ,
άφοῦ και οί συνθήκες είναι ίδιες. Μπορούμε μάλιστα
στή διάρκεια νά παραιτηθούμε από τά τουφέκια, ακόμα
και τά πέντε δικά μου δέν είναι όπωσδήποτε απαραίτη-
τα, και μόνο έπειδή υπάρχουν, μπορούμε νά τά χρησιμο-
ποιήσουμε. "Αν όμως οί άλλοι τέσσερις δέν θέλουν νά τά
πάρουν, ἄς τ' αφήσουν. Τότε μόνο εγώ σαν αρχηγός θά
κρατώ ένα. 'Αλλά δέν πρέπει νά έχουμε αρχηγό, γι' αυτό
κι εγώ θά σπάσω τό τουφέκι μου και θά τό πετάξω.

Αυτή ήταν ή πρώτη ανακοίνωση. Στο σπίτι μας δέν έχει
κανένας ούτε καιρό ούτε όρεξη νά διαβάξει ανακοινώ-
σεις ή νά ασχολείται μ' αυτές. Σέ λίγο τά μικρά χαρτάκια
κολυμποῦσαν στά βρώμικα νερά, πού βγαίνοντας από
τήν σοφίτα και περνώντας από όλους τούς διαδρόμους,

συνεχῶς πιά πολλά, κυλᾶνε κάτω στή σκάλα καί παλεύουν ἐκεῖ μέ τά ἄλλα νερά, πού πλημμυρίζουν μέ ἀντίθετη ροή πρός τά πάνω. Ἄλλά ὕστερα ἀπό μιά βδομάδα βγήκε δεύτερη ἀνακοίνωση.

Συγκάτοικοι!

Μέχρι τώρα κανένας δέν παρουσιάστηκε σέ μένα. Ἦμουν, ὅσο μοῦ ἐπιτρέπεται νά μή δουλεύω γιά τή συντήρησή μου, πάντα στό σπίτι καί κατά τόν χρόνο τῆς ἀπουσίας μου, πού ἄφηνα τήν πόρτα μου πάντα ἀνοιχτή, ὑπῆρχε πάνω στό τραπέζι μου ἕνα φύλλο χαρτί, στό ὁποῖο ὁποῖος ἤθελε, μπορούσε νά γράψει τό ὄνομά του. Κανένας δέν τό ἔκανε.

Καμιά φορά πιστεύω, θά ξεπληρώσω ὅλες τίς παλιές καί τίς μελλοντικές ἀμαρτίες μου μέ τούς πόνους στά κόκκαλά μου, σάν γυρίζω τό βράδι ἢ καί ὕστερα ἀπό νυχτερινή βάρδια τό πρωί ἀπό τό ἐργοστάσιο στό σπίτι. Δέν ἔχω ἀρκετές δυνάμεις γι' αὐτή τή δουλειά, τό ξέρω ἀπό καιρό κι ὁμως δέν ἀλλάζω τίποτα.

Στό σπίτι μας, σ' αὐτό τό τεράστιο συνοικιακό σπίτι, μιά ἐργατική πολυκατοικία, πού ἀναδύθηκε μέσα ἀπό ἀνθεκτικά μεσαιωνικά ἐρείπια, μένει στόν ἴδιο διάδρομο μέ μένα, σέ μιά ἐργατική οἰκογένεια, ἕνας γραφιάς σέ δημόσιο γραφεῖο. Τόν λένε βέβαια ὑπάλληλο, ἀλλά δέν εἶναι παρά ἕνας ἀπλός γραφιάς, πού μέσα στή φωλιά τοῦ ξένου ζευγαριοῦ καί τῶν ἕξι παιδιῶν του περνάει τίς νύχτες του πάνω σ' ἕνα ἀχυρένιο στρώμα κατάχαμα. Σ' αὐτό ἐδῶ τό σπίτι, ὅπου μαζεύεται ἡ δυστυχία, πού ξεβράζει ἡ πόλη, ὑπάρχουν σίγουρα πάνω ἀπό ἑκατό ἀνθρώποι...

Στόν ἴδιο διάδρομο μέ μένα μένει ἕνας ράφτης. Παρόλη τήν προσοχή, πού μέ διακρίνει, χαλάω τά ρούχα μου πολύ γρήγορα, τελευταῖα χρειάστηκε πάλι νά πάω ἕνα κουριοῦμι μου στόν ράφτη. Ἦταν ἕνα ὠραῖο, ζεστό καλοκαιριάτικο βράδι. Ὁ ράφτης κρατᾶ γιά τόν ἑαυτό του,

τή γυναίκα του καί γιά ἕξι παιδιά μόνο ἓνα δωμάτιο, πού συνάμα εἶναι καί κουζίνα. Ἀποπάνω ἔχει κι ἓναν νοικάρη, ἓναν γραφιὰ τῆς ἐφορίας. Αὐτός ὁ ἀριθμός ἀνθρώπων σ' ἓνα δωμάτιο ξεπερνάει κατά τι τόν συνηθισμένο ἀριθμό, πού στήν πολυκατοικία μας εἶναι ἤδη ἀρκετά μεγάλος. Ὅπως καί νά 'ναι, ὁ καθένας εἶναι κύριος τοῦ σπιτιοῦ του, ὁ ράφτης ἔχει σίγουρα γιά τήν φειδώ του ἀπρόνταχτους λόγους καί σέ κανέναν ἀπέξω δέν περνάει ἀπό τό μυαλό νά κάνει κουδέντα γι' αὐτούς τούς λόγους.

17 Φεβρουαρίου 1917.

Σήμερα διάβασα τό Χέρμαν καί Ντοροτέα, κάτι ἀπό τά ἀπομνημονεύματα τοῦ Ρίχτερ, κοίταξα πίνακές του καί στό τέλος διάβασα μιά σκηνή ἀπό τήν Γκριζέλντα τοῦ Χάουπμαν. Γιά μιά στιγμή ἔγινε ἄλλος ἄνθρωπος. Ὅλες οἱ προοπτικές εἶναι, βέβαια, ὅπως πάντα ὀμιχλώδεις, εἶναι ὅμως ἀλλαγμένες ἀσαφείς εἰκόνες. Μέ τίς βαριές μπότες, πού φόρεσα σήμερα γιά πρώτη φορά (προορίζονταν ἀρχικά γιά τήν στρατιωτική θητεία), περπατάει ἓνας ἄλλος ἄνθρωπος.

Μένω στόν κύριο Κρουμχόλτς, τό δωμάτιο τό μοιράζομαι μέ ἓναν γραφιὰ τῆς ἐφορίας. Ἐκτός ἀπό μᾶς κοιμούνται στό ἴδιο δωμάτιο σέ ἓνα κρεβάτι μαζί δύο κόρες τοῦ Κρουμχόλτς, ἡ μιά ἕξι χρονῶν, ἡ ἄλλη ἑφτά. Ἀπό τήν πρώτη μέρα, πού ἦρθε ὁ γραφιὰς – ἐγώ μένω στόν Κρουμχόλτς ἐδῶ καί πολλά χρόνια – εἶχα ἀπέναντί του μιά ἀρχικά ἀκαθόριστη ὑποψία. Ἐνας ἄνδρας κάτω τοῦ μετρίου ἀναστήματος, ἀδύνατος, μέ ὄχι ἐντελῶς γερά πνευμόνια, μέ σκουρα φαρδιά ρουῦχα, ρυτιδιασμένο πρόσωπο, ἀπροσδιόριστης ἡλικίας, γκριζόξανθα, μακριά, πάνω ἀπό τά αὐτιά χτενισμένα μαλλιά, χαμηλά στή μύτη πιομένα γυαλιά, καί μ' ἓνα κοντό, γκριζο κι αὐτό, γενάκι.

Λίγην ἦταν εὐχάριστη ζωή, αὐτή πού ἔκανα τότε στό κεν-

τρικό Κογκό, όταν φτιάχναμε τή σιδηροδρομική γραμμή. Καθόμουν στήν ξύλινη καλύβα μου έξω στή σκεπασμένη βεράντα. Ἀντί γιά τοῖχο μπροστά ἦταν ἀπλωμένη μιά ἐξαιρετικά λεπτή κουνουπιέρα, πού τήν εἶχα ἀγοράσει ἀπό τόν φύλαρχο μιᾶς φυλῆς, μέσα ἀπό τήν περιοχή τῆς ὁποίας θά περνοῦσε ὁ σιδηρόδρομος. Ἦταν ἓνα καναβένιο δίχτυ, τόσο γερό καί ἀπαλό μαζί, πού ὁμοιο του δέν μποροῦν νά φτιάξουν στήν Εὐρώπη. Ἦμουν ὑπερήφανος γι' αὐτό τό ἀπόκτημα καί μέ ζήλευαν πολλοί. Χωρίς αὐτό τό δίχτυ θά ἦταν ἐντελῶς ἀδύνατο νά κάθομαι τά βράδια ἀναπαυτικά στή βεράντα μου, νά ἀνάβω τό φῶς, ὅπως ἔκανα τότε, νά παίρνω γιά διάβασμα μιά παλιά εὐρωπαϊκή ἐφημερίδα καί νά καπνίζω ἀπολαυστικά τό τσιμπούκι μου.

Ἔχω – ποιός μπορεῖ νά μιλάει τόσο ἐλεύθερα γιά τίς ἱκανότητές του – τόν καρπό χεριοῦ ἑνός παλιοῦ εὐτυχημένου, ἀκούραστου ψαρά, πού ψαρεύει μέ ἀγκίστρι. Κάθομαι λογουχάρη στό σπίτι, προτοῦ πάω γιά ψάρεμα, καί γυρίζω, κοιτάζοντας ἐπίμονα, τό δεξί μου χέρι μιά ἀπό δῶ, μιά ἀπό κεῖ. Αὐτό ἀρκεῖ, γιά νά μοῦ ἀποκαλύψει σέ θέα καί αἴσθημα τό ἀποτέλεσμα τοῦ ἐπόμενου ψαρέματος μέ ὅλες τίς λεπτομέρειες. Εἶναι μιά ἱκανότητα διαίσθησης αὐτοῦ τοῦ εὐκαμπτοῦ καρποῦ τοῦ χεριοῦ μου, πού σέ ὥρες ἀνάπαυσης, γιά νά τόν ἀφήνω νά μαζεύει δυνάμεις, τόν περικλείω μέ ἓνα χρυσό βραχιόλι. Βλέπω τό νερό τοῦ τόπου, ὅπου ψαρεύω, στό ἰδιαίτερο ρεῦμα καί στήν ἰδιαίτερη ὥρα, μιά διατομή τοῦ ποταμοῦ μου φανερώνεται, εὐδιάκριτα σέ ἀριθμό καί εἶδος κατευθύνονται σέ δέκα, εἴκοσι καί ἑκατό μεριές τά ψάρια πρὸς αὐτή τήν κάθετη ἐπιφάνεια, καί τώρα ξέρω πιά, πῶς νά χειριστῶ τό ἀγκίστρι, μερικά ψάρια διαπερνοῦν μέ τό κεφάλι, χωρίς νά λάθουν τίποτα, τήν ἐπιφάνεια, κι αὐτή τή στιγμή ἀφήνω τό ἀγκίστρι νά ταλαντευτεῖ μπροστά τους κι ἀμέσως κρέμονται τά ψάρια ἀπό τ' ἀγκίστρι, ἢ βραχύτητα αὐτῆς τῆς μοιραίας στιγμῆς μέ γοητεύει ἀκόμα καί στό τραπέζι τοῦ σπιτιοῦ μου, ἄλλα ψάρια εἰ-

σχωροῦν πολύ βαθιά, δέν ὑπάρχει πιά καιρός γιά χάσιμο, μερικά τά προλαβαίνω, ἄλλα ξεφεύγουν ἀπό τήν ἐπικίνδυνη ἐπιφάνεια τήν τελευταία στιγμή καί γι' αὐτή τή φορά τά ἔχω χάσει, ἄλλά μόνο γι' αὐτή τή φορά, γιατί ἀπό ἕναν ἀληθινό ψαρά δέν γλιτώνει κανένα ψάρι.

ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

(Στή συνέχεια του «Μιά διασταύρωση»)

Ένα νέο παιδί κληρονόμησε από τον πατέρα του μονάχα μία γάτα και έγινε απ' αυτή δήμαρχος του Λονδίνου. Τι θά γίνω εγώ από την κληρονομιά μου, τό ζώο μου; Μέχρι πού άπλώνεται ή τεράστια πόλη;

Άπό την γραμμένη και παραδομένη παγκόσμια ιστορία δέν βγαίνει συχνά κανένα άπολύτως δίδαγμα, αντίθετα ή ανθρώπινη διαίσθηση καθοδηγεϊ πολλές φορές λανθασμένα, βέβαια, αλλά καθοδηγεϊ, δέν εγκαταλείπει κάποιον. Έτσι ή παράδοση λογουχάρη για τά έφτά θαύματα του κόσμου συνοδευόταν πάντα από την φήμη, ότι υπήρχε κι ένα όγδοο θαῦμα, και γι' αυτό τό όγδοο θαῦμα κυκλοφορούσαν διάφορες μεταξύ τους αντιφατικές ίσως πληροφορίες, την άσάφεια τών όποίων απέδιδαν οί άνθρωποι στό σκότος τών παλιών καιρών.

Κυρίες και κύριοι, έτσι άρχισε την προσφώνησή του ό ευρωπαϊκά ντυμένος Άραβας, προς την ομάδα τών επισκεπτών, πού δέν του έδιναν καμιά προσοχή, παρά κυριολεκτικά άποροφημένοι κοίταζαν τό άπίστευτο χτίσμα, πού όρθωνόταν μπροστά τους πάνω στον γυμνό πετρότοπο, θά παραδεχτείτε σ' αυτό έδω τό σημείο, πώς ή φίρμα μου υπερέχει άπέναντι σ' όλα τ' άλλα ταξιδιωτικά πρακτορεία, ακόμα και άπέναντι σ' εκείνα, πού δικαίως φημίζονται από παλιά. Ένώ αυτοί οί ανταγωνιστές σύμφωνα μέ παλιά φτηνή συνήθεια όδηγοῦν τούς πελάτες τους μόνο στά έφτά θαύματα του κόσμου, όπως αναφέρονται στά βιβλία της ιστορίας, ή δική μας φίρμα δείχνει τό όγδοο θαῦμα του κόσμου.

Όχι, όχι,

Μερικοί λένε, πώς είναι υποκριτής, μερικοί πάλι, πώς

ἔτσι φαίνεται μόνο. Οἱ γονεῖς μου γνωρίζουν τόν πατέρα του· τήν περασμένη Κυριακή, πού ὁ πατέρας του εἶχε ἔρθει στό σπίτι μας γιά ἐπίσκεψη, τόν ρώτησα χωρίς περιστροφές γιά τόν γιό του. Ὁ γηραιός κύριος εἶναι βέβαια παμπόνηρος, δύσκολα τά βγάξεις πέρα μαζί του κι ἐγώ δέν ἤμουν ἱκανός γιά τέτοιες ἐπιθέσεις. Ἡ συζήτηση ἦταν ζωνρή, μόλις ὅμως ἔκανα τίς ἐρωτήσεις μου, ἔπεσε ἡσυχία. Ὁ πατέρας μου ἄρχισε νά παίζει νευρικά μέ τά γένια του, ἡ μητέρα μου σηκώθηκε καί πῆγε νά δεῖ γιά τό τσαί, ὁ γηραιός κύριος ὅμως κοίταζε ἐμένα μέ τά γαλανά του μάτια, χαμογελώντας, καί εἶχε γυρμένο τό ρυτιδιασμένο χλωμό πρόσωπό του στό πλάι. «Ναί, ναί, τό παιδί», εἶπε καί γύρισε τό βλέμα του στή λάμπα τοῦ τραπέζιου, πού τοῦτο τό χειμωνιάτικο βράδι ἦταν ἀναμένη ἀπό νωρίς. «Ἐχετε μιλήσει ποτέ μαζί του;» ρώτησε κατόπιν. «Ὅχι», τοῦ εἶπα, «ἔχω ὅμως ἀκούσει πολλά γι' αὐτόν καί εὐχαρίστως θά μιλοῦσα μαζί του, ἂν ἤθελε μιά φορά νά μέ δεχτεῖ».

Ἄβοήθητος, ἕνας ἀχυρώνας τήν ἀνοιξη, ἕνας φυματικός τήν ἀνοιξη.

Καμιά φορά συμβαίνει, κι οἱ λόγοι γι' αὐτό εἶναι ἄγνωστοι, ὁ μεγαλύτερος ταυρομάχος νά διαλέγει γιά τήν ταυρομαχία του τήν ξεπεσμένη ἀρένα μιᾶς ἀπομακρυσμένης κωμόπολης, πού τό ὄνομά της εἶναι ἐλάχιστα γνωστό στό κοινό τῆς Μαδρίτης. Μιά ἀρένα παραμελημένη ἀπό αἰῶνες, σκεπασμένη μέ πλούσιο χορτάρι ἐδῶ, παιχνιδότοπος γιά τά παιδιά, καυτή μέ γυμνές πέτρες πιά κεί, ἀναπαυτήριο γιά φίδια καί σαύρες. Βγαλμένες οἱ πέτρες στήν κορφή τοῦ κύκλου, ὑλικό γιά τά σπίτια γύρω-γύρω, ἕνα μικρό καζάνι ὅ,τι ἔχει ἀπομείνει, πού μόλις χωράει πεντακόσιους ἀνθρώπους. Βοηθητικά κτίρια δέν ὑπάρχουν, οὔτε σταῦλοι, καί τό χειρότερο, σιδηροδρομική γραμμή δέν ἔχει φτιαχτεῖ μέχρι ἐδῶ, τρεῖς ὥρες μέ τήν ἄμαξα, ἑφτά ὥρες πεζοπορία ἀπό τόν πλησιέστερο σταθμό.

Τά δυό μου χέρια ἄρχισαν ἕναν ἀγώνα. Τό βιβλίο, πού διάβαζα, τό ἔκλεισαν καί τό ἔβαλαν παράμερα, γιά νά μήν ἐνοχλεῖ. Μέ χαιρέτησαν καί μέ διόρισαν διαιτητή. Κι ἀμέσως εἶχαν τά δάχτυλα μπλεγμένα κι ἄρχισαν νά περιφέρονται στήν ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ, μιά δεξιά, μιά ἀριστερά, ἀνάλογα μέ τό βάρος τοῦ ἑνός ἢ τοῦ ἄλλου. Δέν ἔπαιρνα τό μάτι μου ἀπό πάνω τους. "Ἄν εἶναι χέρια μου, πρέπει νά εἶμαι δίκαιος κριτής, ἀλλιῶς θά φορτωθῶ τίς τύψεις μιᾶς ἀδίκης ἀπόφασης. Ἡ δουλειά μου ὅμως δέν εἶναι εὐκόλη, στό σκοτάδι ἀνάμεσα στίς παλάμες ἐφαρμόζονται διάφορες λαβές, πού δέν τίς ἀφήνω ἀπαρτήρητες, γι' αὐτό πιέζω τό σαγόνι μου στό τραπέζι καί δέν μοῦ ξεφεύγει τίποτα. Σέ ὄλη μου τή ζωή ἔχω δείξει προτίμηση γιά τό δεξί μου χέρι, χωρίς ὅμως νά ἔχω τίποτα ἐνάντια στό ἀριστερό. "Ἄν τό ἀριστερό μοῦ εἶχε ποτέ διαμαρτυρηθεῖ, θά σταματοῦσα ἀμέσως, δίκαιος ὅπως εἶμαι, τήν κατάχρηση. Ἄλλά ποτέ δέν ἔλεγε τίποτα, κρεμόταν κάτω κι ἐνῶ τό δεξί στό δρόμο ἔβγαζε τό καπέλο μου, ψηλαφοῦσε τό ἀριστερό δισταχτικά τόν μηρό μου. Αὐτό ἦταν μιά κακή προετοιμασία γιά τόν ἀγώνα πού ἄρχιζε. Πῶς θέλεις στή διάρκεια, ἀριστερό χέρι, νά τά ὑγάλεις πέρα μέ τό παντοδύναμο δεξί; Πῶς νά ἀντέξουν τά κοριτσιίστικα δάχτυλά σου στόν κλοιό τῶν ἄλλων πέντε; Αὐτό δέν εἶναι πιά ἀγώνας, ἀλλά, μοῦ φαίνεται, τό τέλος τοῦ ἀριστεροῦ. Εἶναι κιόλας ἀπωθημένο στήν ἀριστερή ἄκρη τοῦ τραπεζιοῦ καί πάνω του ἀνεβοκατεβαίνει ρυθμικά σάν ἔμβολο μηχανῆς τό δεξί. "Ἄν σέ τέτοια δύσκολη στιγμή δέν μοῦ ἐρχόταν ἡ λυτρωτική σκέψη, πῶς εἶναι τά δικά μου χέρια, πού μάχονται ἐδῶ, καί πῶς μέ μιά ἀπλή κίνηση μπορῶ νά τά χωρίσω καί νά δώσω τέλος στόν ἀγώνα καί στήν ἀνάγκη – ἄν δέν τό ἔβλεπα ἔτσι, τό ἀριστερό θά εἶχε βγεῖ ἀπό τήν ἄρθρωση, θά εἶχε πεταχτεῖ μακριά ἀπό τό τραπέζι καί τότε ἴσως τό δεξί στό μεθύσι τοῦ νικητή θά μοῦ ριχνόταν πάνω στό ἤρεμό μου πρόσωπο τοῦ παρατηρητή σάν τό πεντακέφαλο σκυλί τῆς κόλασης. Ἄντί γι' αὐτό κάθονται τώρα τά δυό μου χέρια τό 'να πάνω στ' ἄλλο, τό δεξί χαϊδεύει τό ἀρι-

στερό κι ἐγώ ὁ ἀνειλικρινῆς κριτῆς κοιτάζω.

Τά στρατεύματά μας κατάφεραν τελικά νά μποῦν στήν πόλη ἀπό τήν νότια πύλη. Τό ἀπόσπασμά μου στρατοπέδευε σέ μιά συνοικία μέσα σ' ἓναν κῆπο κάτω ἀπό μισοκαμένες κερασιές καί περίμενε διαταγές. Ὅταν ὅμως ἀκούσαμε τούς δυνατούς ἤχους ἀπό τίς τρομπέτες στήν νότια πύλη, δέν κρατιόμασταν πιά. Μέ τά ὄπλα, πού ἀρπάξαμε στό σωρό, χωρίς τάξη, πιασμένοι χέρι-χέρι καί κραυγάζοντας τήν πολεμική μας ἰαχή «Καίρα, Καίρα», τρέχαμε σέ μακριές σειρές πρὸς τήν πόλη. Στήν νότια πύλη βρήκαμε μόνο πτώματα καί κίτρινους καπνούς, πού ἀπλώνονταν πάνω ἀπό τό ἔδαφος καί σκέπαζαν τά πάντα. Δέν θέλαμε ὅμως νά εἴμαστε τελευταῖοι καί μπήκαμε ἀμέσως σέ στενοσόκακα, ὅπου μέχρι τώρα δέν εἶχαν γίνει μάχες. Ἡ πρώτη πόρτα σπιτιοῦ θρυμματίστηκε ἀπό τήν ἀξίνα μου καί τόσο ἄγρια μπήκαμε στό διάδρομο, πού μπλεχτήκαμε μεταξύ μας. Ἐνας γέρος ἐρχόταν πρὸς τό μέρος μας ἀπό ἓναν μακρὺ ἄδειο διάδρομο. Παράξενος γέρος – εἶχε φτερά. Πλατιά ἀπλωμένες φτεροῦγες, στήν ἄκρη ψηλότερες ἀπό τό κεφάλι του. «Ἐχει φτερά», φώναξα στοὺς συντρόφους μου, κι αὐτοί πού εἴμασταν μπροστά, κάναμε πίσω, ὅσο μᾶς ἄφηναν οἱ ἄλλοι, πού συνωστίζονταν στά νῶτα μας. «Παραξενεύεστε», εἶπε ὁ γέρος, «ὄλοι μας ἔχουμε φτερά, δέν μᾶς χρησίμεψαν ὅμως σέ τίποτα, κι ἂν μπορούσαμε νά τά βγάλουμε, θά τό κάναμε». «Γιατί δέν πετάξατε μακριά;» τόν ρώτησα. «Νά πετάξουμε μακριά ἀπό τήν πόλη μας; Νά ἐγκαταλείψουμε τήν πατρίδα; Τούς νεκρούς καί τούς θεούς μας;»

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

18 Ὀκτωβρίου 1917. Φόβος ἀπό τή νύχτα. Φόβος ἀπό τήν μή-νύχτα.

19 Ὀκτωβρίου. Ἀνοησία (πολύ σκληρή λέξη) τοῦ χωρισμοῦ τοῦ δικοῦ σου καί τοῦ ξένου στόν πνευματικό ἀγώνα.

Ἄλλη ἢ ἐπιστήμη εἶναι μεθοδολογία στραμένη στό ἀπόλυτο. Γι' αὐτό δέν χρειάζεται νά ἀγωνιᾷ κανεῖς μπρός στό καταφανῶς μεθοδικό. Εἶναι ἓνα κέλυφος, ἀλλά ὄχι παραπάνω ἀπό ὅλα γύρω ἀπό τό ἓνα.

Ὅλοι ἀγωνιζόμαστε ἓναν ἀγώνα. (Ὅταν μοῦ γίνεται ἐπίθεση ἀπό τήν τελευταία ἐρώτηση κι ἀπλώνω τό χέρι πίσω μου νά πιάσω τό ὄπλο μου, δέν μπορῶ νά διαλέξω ἀνάμεσα στά ὄπλα, ἀλλά ἀκόμα κι ἂν μποροῦσα νά διαλέξω, θά ἔπιανα «ξένο» ὄπλο, γιατί ὅλοι μας ἔχουμε μιά μόνο παρακαταθήκη ὄπλων). Δέν μπορῶ νά διαθέτω δικά μου ὄπλα· ὅταν καμιά φορά πιστεύω, πῶς εἶμαι ἀνεξάρτητος καί δέν βλέπω γύρω μου κανέναν, ἀποδείχνεται σέ λίγο, πῶς ἀνέλαβα αὐτή τή θέση ἐξαιτίας τῆς ὄχι ἄμεσα ἢ τῆς ἐντελῶς μή προσιτῆς σέ μένα γενικῆς κατάστασης. Αὐτό δέν ἀποκλείει φυσικά νά ὑπάρχουν ἐμπροσθοφυλακές, ὀπισθοφυλακές, ἐλεύθεροι σκοπευτές καί ὅλες οἱ συνήθειες καί οἱ ἰδιαιτερότητες τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου, ἀλλά δέν ὑπάρχει κανένας, πού νά διεξάγει πόλεμο ἀνεξάρτητα. (Ταπείνωση) τῆς ματαιοδοξίας; Ναι, ἀλλά καί ἀναγκαῖα καί ἀληθινή ἐνθάρρυνση.

Περιπλανιέμαι.

Ὁ ἀληθινός δρόμος περνάει πάνω ἀπό ἓνα τεντωμένο σκοινί, πού δέν εἶναι ἀπλωμένο ψηλά παρὰ μόλις λίγο πάνω ἀπό τό ἔδαφος. Φαίνεται, πῶς πιό πολύ εἶναι ἐδῶ,

γιά νά σκοντάφτει κανείς πάνω του παρά γιά νά περπατάει.

Πάντα παίρνω βαθιά αναπνοή ύστερα από έκρήξεις ματαιοδοξίας και αυτοθαυμασμοῦ. Τό ὄργιο κατά τήν ἀνάγνωση τῆς διήγησης στόν «Ἰουδαῖο». Σάν σκίουρος στό κλουδί. Μακαριότητα τῆς κίνησης, ἀπελπισία τῆς στενότητας, τρέλα τῆς ἐπιμονῆς, αἶσθημα ἀθλιότητας μπρός στήν ἡρεμία ἔξω. Ὅλα αὐτά, καί ταυτόχρονα καί ἀλλεπάλληλα, στόν δόρβορο τοῦ τέλους ἀκόμα.

Ἐνα κομμάτι ἥλιος μακαριότητα.

Ἄδυναμία τῆς μνήμης γιά τίς λεπτομέρειες καί γιά τήν πορεία τῆς κοσμοθεωρίας σου – ἓνα πολύ κακό σημάδι. Ἀποσπάσματα μόνο ἑνός Ὁλου. Πῶς θέλεις νά ἀγγίξεις μόνο τό πιό μεγάλο καθῆκον, νά μυριστεῖς μονάχα τό πλησίασμά του, νά ὄνειρευτεῖς μονάχα τήν ὑπαρξή του, ν' ἀποχτήσεις μέ παρακάλια μονάχα τό ὄνειρό του, νά τολμήσεις μονάχα τά λόγια τῆς παράκλησης νά μάθεις, ὅταν δέν μπορείς νά συγκεντρωθεῖς ἔτσι, πού σάν φτάσει ἡ ἀποφασιστική στιγμή νά κρατᾶς τό Ὅλο σου στό ἓνα σου χέρι σάν πέτρα γιά ρίζιμο, σάν μαχαίρι γιά σφαγή. Ἐξάλλου: δέν πρέπει κανείς νά φτύνει στά χέρια πρίν τά σφίξει.

Εἶναι δυνατό νά σκέφτεσαι κάτι μή παρήγορο; Ἡ μάλλον κάτι μή παρήγορο χωρίς τήν πνοή τῆς παρηγοριᾶς; Μιά διέξοδος θά ἦταν νά θεωρηθεῖ ἡ γνώση παρηγοριά. Θά μπορούσε λοιπόν κανείς νά σκεφτεῖ: Πρέπει νά παραμεριστεῖς, πού τό ἀναγνώρισες, ἀκόμα κι ἂν χωρίς παραποίηση αὐτῆς τῆς γνώσης διατηριόταν στή συνείδηση. Αὐτό σημαίνει τότε πραγματικά, πῶς θγαίνεις ἀπό τόν βάλτο πιασμένος ἀπό τά ἴδια σου τά μαλλιά. Ὅ,τι εἶναι γελοῖο στόν σωματικό κόσμο, εἶναι στόν πνευματικό δυνατό. Ἐκεῖ δέν ἰσχύει ὁ νόμος τῆς βαρύτητας (οἱ ἄγγελοι δέν πετᾶνε, δέν ἔχουν ἀναιρέσει μιά κάποια βαρύτητα,

μόνο ἔμεῖς οἱ παρατηρητές τοῦ γήινου κόσμου δέν μποροῦμε νά τό σκεφτοῦμε καλύτερα), πράγμα πού εἶναι ἄλλωστε ἀδιανόητο γιά μᾶς, ἢ μόνο σέ ἓνα ψηλό ἐπίπεδο. Πόσο πενιχρή εἶναι ἡ αὐτογνωσία μου, συγκρινόμενη παραδείγματος χάρη μέ τή γνώση μου γιά τό δωμάτιό μου. (Βράδι). Γιατί; Δέν ὑπάρχει παρατήρηση τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου ὅπως ὑπάρχει γιά τόν ἐξωτερικό κόσμο. Τουλάχιστον ἡ περιγραφική ψυχολογία εἶναι ἐξολοκλήρου ἀνθρωπομορφισμός, καθορισμός τῶν ὁρίων. Ὁ ἐσωτερικός κόσμος βιώνεται μόνο, δέν περιγράφεται. Ψυχολογία εἶναι ἡ περιγραφή τοῦ ἀντικατοπτρισμοῦ τοῦ γήινου κόσμου στήν οὐράνια ἐπιφάνεια ἢ ὀρθότερα: ἡ περιγραφή ἑνός ἀντικατοπτρισμοῦ ὅπως τόν φανταζόμαστε ἔμεῖς, οἱ δεμένοι μέ τή γή, γιατί ἀντικατοπτρισμός δέν λαβαίνει χώρα, μόνο ἔμεῖς βλέπουμε γή ὅπου κι ἂν στραφοῦμε.

Ἡ ψυχολογία εἶναι ἀνυπομονησία.

Ὅλα τά ἀνθρώπινα σφάλματα εἶναι ἀνυπομονησία, μιά πρόωρη διακοπή τοῦ μεθοδικοῦ, μιά φαινομενική περιφραξη τοῦ φαινομενικοῦ πράγματος.

Ἡ ἀτυχία τοῦ Δόν Κιχώτη δέν εἶναι ἡ φαντασία του, ἀλλά ὁ Σάντσο Πάντσα.

20 Ὀκτωβρίου. Στό κρεβάτι.

Ἐπάρχουν δύο ἀνθρώπινες βασικές ἁμαρτίες, ἀπό τίς ὁποῖες πηγάζουν ὅλες οἱ ἄλλες: Ἀνυπομονησία καί ἀμέλεια. Ἐξαιτίας τῆς ἀνυπομονησίας διώχτηκαν οἱ ἀνθρώποι ἀπό τόν παράδεισο, ἐξαιτίας τῆς ἀμέλειας δέν ἐπιστρέφουν.

Ἴσως ὑπάρχει ὅμως μιά μόνο βασική ἁμαρτία: ἡ ἀνυπομονησία. Ἐξαιτίας τῆς ἀνυπομονησίας διώχτηκαν, ἐξαιτίας τῆς ἀνυπομονησίας δέν ἐπιστρέφουν.

Εἶμαστε, εἰδωμένοι μέ τό γήινα μιασμένο μάτι, σάν ταξιδιωτές τραίνου, πού ἔχουν πάθει ἀτύχημα μέσα σέ ἓνα

μακρὺ τούνελ, καὶ μάλιστα σέ ἓνα σημεῖο, ἀπ' ὅπου δέν βλέπει κανεὶς τό φῶς τῆς ἀρχῆς τοῦ τούνελ καί τό φῶς τοῦ τέλους τό διακρίνει μόνο τόσο λίγο, πού τό μάτι πρέπει νά τό ψάχνει διαρκῶς καί ὀλοένα τό χάνει, ὅποτε ἀρχή καί τέλος δέν εἶναι πιά σίγουρα. Γύρω μας ὅμως, στή σύγχυση τῶν αἰσθήσεων, ἢ στήν ὑπερευαισθησία τῶν αἰσθήσεων, ὁ καθένας μας ἔχει ἀνάλογα μέ τήν ὄρεξή του ἢ τήν ἐκπληξή του ἓνα γοητευτικό ἢ κουραστικό καλειδοσκοπικό παιχνίδι.

Τί πρέπει νά κάνω; ἢ: Γιατί νά τό κάνω; δέν εἶναι ἐρωτήσεις γι' αὐτούς τούς τόπους.

Πολλές σκιές τῶν πεθαμένων ἀσχολοῦνται μόνο μ' αὐτό-γλείφουν τά νερά τοῦ ποταμοῦ τῶν νεκρῶν, γιατί ἔρχεται ἀπό μᾶς καί ἔχει ἀκόμα τήν ἀλμυρή γεύση τῶν θαλασσῶν μας. Ἐπίσης ἀντιστέκεται τότε τό ποτάμι, γυρίζει τά νερά του πίσω σέ ἀντίθετη ροή καί ξεβράζει τούς νεκρούς πάλι στή ζωή. Αὐτοί ὅμως εἶναι εὐτυχισμένοι, τραγουδᾶνε εὐχαριστήρια τραγούδια καί χαϊδεύουν τό ὀργισμένο ποτάμι.

Ἐπίσης ἀπὸ ἓνα ὀρισμένο σημεῖο καί μετὰ δέν ὑπάρχει πιά ἐπιστροφή. Αὐτό τό σημεῖο πρέπει νά τό φτάσεις.

Ἡ ἀποφασιστική στιγμή τῆς ἀνθρώπινης ἐξέλιξης εἶναι διαρκής. Γι' αὐτό τά ἐπαναστατικά πνευματικά κινήματα, πού δέν ἀναγνωρίζουν τίποτα ἀπό τό παρελθόν, ἔχουν δίκιο, γιατί μέχρι τώρα δέν ἔχει γίνει ἀπολύτως τίποτα.

Ἡ ἀνθρώπινη ἱστορία εἶναι τό δευτερόλεπτο ἀνάμεσα σέ δύο βήματα ἑνός περιπατητή.

Τό βράδι περίπατος στό Ὀμπερκλέε.

Ἐπίσης θά ἐντυπωσιάζεις τόν κόσμο πάντα νικηφόρα μέ θεωρίες κι ἀμέσως θά πέφτεις μαζί του στό λάκο, ἀλλά μόνο ἀπό μέσα μένει ἐσύ κι ὁ κόσμος ἤρεμος καί ἀληθινός.

“Ένα από τὰ δραστικότερα αποπλανητικά μέσα τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ πρόσκληση σέ ἀγώνα. Εἶναι σάν ἀγώνας μέ γυναῖκες, πού τελειώνει στό κρεβάτι.

Οἱ ἀληθινές ἀπιστίες τοῦ συζύγου, πού, σωστά ἐννοημένες, ποτέ δέν εἶναι εὐχάριστες.

21 Ὀκτωβρίου. Στή λιακάδα.

Οἱ φωνές τοῦ κόσμου, πού γίνονται πιά ἥσυχες, καί λιγότερες.

Μιά καθημερινή σύγχυση

Μιά καθημερινή σύγχυση: νά τήν ὑπομένεις, μιά καθημερινή σύγχυση. Ὁ Α ἔχει μέ τόν Β νά κλείσει στό Γ μιά σημαντική δουλειά. Πηγαίνει γιά προσυνηνοήσεις στό Γ, κάνει γιά τό κάθε πήγαινε-ἔλα δέκα λεπτά καί κομπάζει στό σπίτι γι' αὐτή τήν ἰδιαίτερη ταχύτητα. Τήν ἄλλη μέρα πηγαίνει πάλι στό Γ, αὐτή τή φορά γιά ὀριστικό κλείσιμο τῆς δουλειᾶς. Ἐπειδή αὐτή ἡ ὑπόθεση θά τοῦ πάρει πολλές ὥρες, ξεκινάει ὁ Α τό πρωί πολύ νωρίς. Ἄν καί ὄλα τὰ συνακόλουθα, τουλάχιστον κατά τή γνώμη τοῦ Α, εἶναι ἀπολύτως τά ἴδια ὅπως τήν προηγούμενη μέρα, χρειάζεται αὐτή τή φορά γιά νά πάει στό Γ δέκα ὥρες. Ὄταν τό βράδι φτάνει κατάκοπος ἐκεῖ, τοῦ λένε πώς ὁ Β, θυμωμένος γιά τήν ἀργοπορία του, ἔφυγε πρίν ἀπό μισή ὥρα γιά τό χωριό του, τοῦ Α, καί πώς κανονικά θά ἔπρεπε νά εἶχαν συναντηθεῖ στό δρόμο. Συμβουλεύουν τόν Α νά περιμένει. Ὁ Α ὅμως, γεμάτος ἔγνοιες γιά τή δουλειά, σηκώνεται ἀμέσως καί τρέχει γιά τό σπίτι.

Αὐτή τή φορά διανύει τήν ἀπόσταση, χωρίς νά δίνει σημασία σ' αὐτό, σέ μιά στιγμή. Στό σπίτι μαθαίνει, πώς ὁ Β ἦταν ἐδῶ πολύ νωρίς τό πρωί – λίγη ὥρα ὕστερα ἀπό τήν ἀναχώρηση τοῦ Α· ναι, συνάντησε τόν Α στήν πόρτα τοῦ σπιτιοῦ, τοῦ θύμισε τή δουλειά, ὁ Α ὅμως τοῦ εἶπε,

δέν ἔχει καιρό αὐτὴ τῆ στιγμῇ, πρέπει νά φύγει ἀμέσως. Παρά τὴν ἀνεξήγητη συμπεριφορὰ τοῦ Α ὁ Β ἔμεινε ἐδῶ καί περίμενε τόν Α. Ρώτησε μάλιστα πολλές φορές, ἂν γύρισε ὁ Α, καί τόν περιμένει ἀκόμα πάνω στό δωμάτιο του. Χαρούμενος ὁ Α, πού θά μπορέσει τώρα νά μιλήσει στόν Β καί νά τοῦ τά ἐξηγήσει ὅλα, τρέχει πάνω στή σκάλα. Ἔχει σχεδόν φτάσει πάνω, ὅταν σκοντάφτει, στραμπουλάει τό πόδι του καί λιπόθυμος ἀπό τούς πό- νους, ἀνίκανος ἀκόμα καί νά μιλήσει, στενάζοντας μόνο στό σκοτάδι, ἀκούει πῶς ὁ Β – δέν μπορεῖ νά διακρίνει, ἂν πολύ μακριά του ἢ δίπλα του – κατεβαίνει ὀργισμένος στή σκάλα καί ἐξαφανίζεται γιά πάντα.

Τό διαβολικό παίρνει καμιά φορά τὴν ὄψη τοῦ καλοῦ ἢ καί ἐνσωματώνεται σ' αὐτό. Ὅταν μοῦ εἶναι κρυμένο, ὑποκύπτω, γιὰ αὐτό τό καλό εἶναι πιό ἐλκυστικό ἀπό τό ἀληθινό. Τί γίνεται, ὅμως, ὅταν δέν μοῦ εἶναι κρυμένο; Ὅταν σέ μιά παγανιά μέ κυνηγᾶνε οἱ διάβολοι στό καλό; Ὅταν σάν ἀντικείμενο τῆς ἀποστροφῆς βελόνια γύρω μου μέ σπρώχνουν στό καλό, μέ τρυπᾶνε, μέ πλέ- ζουν γιά κεῖ; Ὅταν τά ὄρατά νύχια τοῦ καλοῦ ἔρχονται καταπάνω μου; Κάνω ἓνα βῆμα πίσω καί πέφτω θλιμέ- νος μαλακά στό κακό, πού ὅλον τόν καιρό στεκόταν πί- σω μου καί περίμενε τὴν ἀπόφασή μου.

(Μιά ζωῆ.) Μιά βρωμερή σκύλα, ἀφάνταστα καρπερή, μέ κορμί σαπισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, πού γιά μένα ὅμως ἦταν στά παιδικά μου χρόνια τό πᾶν, πού μέ ἀκολουθεῖ πιστά παντοῦ, πού δέν ἀντέχω νά τῆ χτυπήσω, πού μπροστά τῆς ὑποχωρῶ μέ δῆματα πίσω καί πού αὐτῇ, ἂν δέν πά- ρω ἄλλη ἀπόφαση, θά μέ στριμώξει στήν ἤδη ὄρατῆ γω- νιά τοῦ τοίχου καί κεῖ πάνω μου μαζί μέ μένα θά σαπίσει ὀλότελα, μέχρι τό τέλος – μέ τιμᾶ αὐτό; – μέ τό ὀμπυα- σμένο καί σκουληκιασμένο κρέας τῆς γλώσσας τῆς νά μοῦ γλείφει τό χέρι.

Νά περιμένεις ξαφνιάσματα ἀπό τό κακό. Γυρίζει ξαφνι-

κά και σου λέει: «Μέ παρεξήγησες», και ίσως αυτό να είναι αλήθεια. Τό κακό μεταμορφώνεται σέ δικά σου χείλη, δαγκώνεται από τά δόντια σου και μέ τά νέα χείλη – ποτέ άλλοτε δέν ταίριαζαν τόσο υπάκουα στή μασέλα σου – λές, κι ἐσύ ὁ ἴδιος ἀπορεῖς, τόν καλό λόγο.

Ἡ ἀλήθεια γιά τόν Σάντσο Πάντσα

Ἄντσο Πάντσα, πού ἐξάλλου δέν καυχήθηκε ποτέ γι' αὐτό, κατάφερε στήν πορεία τῶν χρόνων, δίνοντας τίς βραδινές και νυχτερινές ὥρες στόν δαίμονά του, πού ἀργότερα τοῦ ἔδωσε τό ὄνομα Δόν Κιχώτης, ἕνα σωρό μυθιστορήματα μέ ἱππότες και ληστές, νά τόν παραπλανήσει κατά τέτοιον τρόπο, πού χωρίς στήριγμα μετά αὐτός ἔκανε τίς πιό τρελές πράξεις, οἱ ὁποῖες ὁμως, ἀπό ἔλλειψη ἑνός προκαθορισμένου ἀντικειμένου, πού ἀκριβῶς ἔπρεπε νά εἶναι ὁ Σάντσο Πάντσα, δέν ἔβλαπταν κανένα. Ἄντσο Πάντσα, ἕνας ἐλεύθερος ἄνθρωπος, ἀκολούθησε ἀτάραχος, ἴσως ἀπό κάποιο αἶσθημα εὐθύνης, τόν Δόν Κιχώτη στίς περιπλανήσεις του και εἶχε ἀπ' αὐτό μιὰ μεγάλη και ὠφέλιμη διασκέδαση.

22 Ὀκτωβρίου. Πέντε ἡ ὥρα τό πρωί.

Μιά ἀπό τίς σπουδαιότερες δονκιχωτικές πράξεις, ἐντυπωσιακότερη κι ἀπό τόν ἀγώνα μέ τούς ἀνεμόμυλους, εἶναι: ἡ αὐτοκτονία. Ὁ νεκρός Δόν Κιχώτης θέλει νά σκοτώσει τόν νεκρό Δόν Κιχώτη, χρειάζεται ὁμως ἕνα ζωντανό σημεῖο κι αὐτό τό ἀναζητᾶ μέ τό σπαθί του ἀδιάκοπα, ἀλλά και μάταια. Μέ αὐτή τήν ἀπασχόληση οἱ δύο νεκροί σφιχταγκαλιασμένοι και ζωντανοί κάνουν τούμπες μέσα στό χρόνο.

Πρωινό στό κρεβάτι.

Ἄντσο Πάντσα εἶναι πολύ ἐπιρροημένος, πιστεύει πώς ἔχει κάνει με-

γάλες προόδους στό καλό, γιατί σάν ἕνας προφανῶς ὄλο καί πιό ἔλκυστικός στόχος, νιώθει πῶς εἶναι ἐκτεθειμένος σέ ὄλο καί περισσότερους πειρασμούς ἀπό ἄγνωστες μέχρι τώρα σ' αὐτόν κατευθύνσεις. Ἡ ὀρθή ἐξήγηση εἶναι ὅμως αὐτή, ἕνας μεγάλος διάβολος ἔχει μπεῖ μέσα του καί πλήθος μικρότεροι καταφθάνουν, γιά νά ὑπηρετήσουν τόν μεγάλο.

Τό βράδι στό δάσος, γεμάτο φεγγάρι· δύσκολη μέρα πίσω μου. (Ἡ κάρτα τοῦ Μάξ). Στομαχική ἀνωμαλία.

Διαφορά τῶν ἀπόψεων, πού μπορεῖ νά ἔχει κανεῖς γιά ἕνα μῆλο: ἡ ἀποψη τοῦ μικροῦ παιδιοῦ, πού πρέπει νά τεντώσει τό λαιμό του, γιά νά καταφέρει νά δεῖ μόλις τό μῆλο πάνω στό τραπέζι, καί ἡ ἀποψη τοῦ οἰκοδεσπότη, πού παίρνει τό μῆλο καί τό προσφέρει ἄνετα στόν παρακαθήμενό του.

23 Ὀκτωβρίου. Νωρίς στό κρεβάτι.

Ἡ σιωπή τῶν Σειρήνων

Ἀπόδειξη αὐτοῦ, πῶς γιά τή σωτηρία μποροῦν νά χρησιμοποιηθοῦν ἀκόμα καί ἀτελή, ναι, παιδικά μέσα. Γιά νά προφυλαχτεῖ ἀπό τίς Σειρήνες, ὁ Ὀδυσσεύς βούλωσε τά αὐτιά του μέ κερι καί ἄφησε νά τόν δέσουν σέ ἕνα κατάρτι. Τό ἴδιο θά μποροῦσαν νά εἶχαν κάνει πρὶν ἀπ' αὐτόν ὄλοι οἱ ταξιδιωτές, ἐκτός ἀπ' αὐτούς, πού οἱ Σειρήνες τούς μάγευαν ἀπό μακριά, ἀλλά σέ ὄλο τόν κόσμο ἦταν γνωστό, πῶς κάθε προσπάθεια ἦταν μάταιη. Τό τραγούδι τῶν Σειρήνων διαπερνοῦσε τά πάντα, καί τό πάθος τῶν μαγεμένων θά ἔσπαζε ὄχι μόνο ἀλυσίδες καί κατάρτια. Αὐτό ὅμως δέν τό λογάριαζε ὁ Ὀδυσσεύς, ἄν καί ἴσως δέν τοῦ ἦταν ἄγνωστο. Εἶχε ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στό κομμάτι τό κερι καί στό μάτσο τίς ἀλυσίδες καί μέ ἀθῶα χαρά γιά τά ταπεινά του μέσα πήγαινε

γραμμή προς τίς Σειρήνες.

Οί Σειρήνες όμως έχουν κι άλλο ένα όπλο πολύ φοβερότερο από τό τραγούδι, τή σιωπή. Δέν έχει ποτέ συμβεί, αλλά είναι ίσως δυνατό, νά γλίτωσε κάποιος από τό τραγούδι τους, όχι όμως από τή σιωπή τους. Δέν ύπάρχει άνθρωπος πάνω στή γή, πού νά μή θέλει νά τίς νικήσει μέ δικές του δυνάμεις και νά νιώσει ύστερα τό υπέροτατο αίσθημα τής υπεροχής.

Και πραγματικά, όταν πλησίαζε ό 'Οδυσσέας, αυτές οί υπέροχες τραγουδίστριες δέν τραγουδοῦσαν, είτε γιατί πίστευαν, πώς αυτός ό αντίπαλος μπορεί νά αντιμετωπιστεί μόνο μέ τή σιωπή, είτε γιατί ή έκφραση τής μακαριότητας στό πρόσωπο του 'Οδυσσέα, πού δέν σκεφτόταν τίποτα άλλο εκτός από κερύ και άλυσίδες, τίς έκανε νά ξεχάσουν τό τραγούδι.

'Ο 'Οδυσσέας όμως, για νά ποῦμε τήν αλήθεια, δέν άκουγε τή σιωπή τους, πίστευε πώς τραγουδοῦσαν και πώς μόνο αυτός δέν άκουγε τό τραγούδι τους. Φευγαλέα είδε στήν αρχή τόν τεντωμένο λαιμό τους, τή βαθιά άναπνοή, τά δουρκωμένα μάτια, τό μισάνοιχτο στόμα τους, πίστευε όμως πώς έτσι τραγουδάνε οί Σειρήνες τίς άριες, πού οί ήχοι τους τόν τύλιγαν χωρίς νά τούς άκούει. Μέ τά μάτια του, πού κοίταζαν πέρα μακριά στό βάθος, δέν έβλεπε ύστερα από λίγο τίποτα, οί Σειρήνες εξαφανίστηκαν κυριολεκτικά μπροστά στήν αποφασιστικότητά του και ακριβώς τή στιγμή, πού πέρασε δίπλα τους, δέν ήξερε πιά τίποτα γι' αυτές.

Οί Σειρήνες όμως, ώραιότερες από ποτέ, λικνίζονταν και γύριζαν από δώ κι από κεί, άφηναν τά φοβερά μαλλιά τους ν' άνεμίζουν ξέπλεκα στόν άέρα κι άκουμποῦσαν μαλακά μέ τά νύχια τους στούς βράχους. Δέν ήθελαν πιά νά μαγέψουν, άγωνίζονταν μονάχα νά κρατήσουν όσο περισσότερο γινόταν τήν άνταύγεια από τά δυό πελώρια μάτια του 'Οδυσσέα.

"Αν οί Σειρήνες είχαν συνείδηση, θά είχαν τότε άφανιστεί. "Εμειναν, όμως, έτσι στή ζωή, αλλά ό 'Οδυσσέας τούς ξέφυγε.

Ἐξάλλου ἡ ἱστορία δέν τελειώνει ἐδῶ. Ὁ Ὀδυσσεύς, λένε, ἦταν τόσο πονηρός, ἦταν τέτοια ἀλεπού, πού οὔτε ἡ ἴδια ἡ θεά μοῖρα μπορούσε νά εἰσχωρήσει στά κατάβαθα τῆς ψυχῆς του. Ἴσως κατάλαβε, ἂν καί αὐτό δέν μπορεῖ νά τό διανοηθεῖ ἀνθρώπινος νοῦς, πώς πραγματικά οἱ Σειρήνες σιωποῦσαν, κι ὅλα αὐτά τά καμώματα ἀπέναντι στίς Σειρήνες καί στούς θεούς τά χρησιμοποίησε κατά κάποιον τρόπο σάν ἀσπίδα.

Ἀπόγευμα πρὶν ἀπό τήν κηδεία μιᾶς πνιγμένης, στό πηγάδι, ἐπιληπτικῆς.

Γνώρισε τόν ἑαυτό σου, σημαίνει: Νά παρατηρεῖς τόν ἑαυτό σου. Νά παρατηρεῖς τόν ἑαυτό σου εἶναι ἡ λέξη τοῦ φιδιοῦ. Σημαίνει: Γίνε κύριος τῶν πράξεών σου. Μά εἶσαι ἤδη, εἶσαι κύριος τῶν πράξεών σου. Ἡ λέξη σημαίνει λοιπόν: Ξέχασε τόν ἑαυτό σου! Κατάστρεψέ τον! δηλαδή κάτι κακό – καί μόνο σάν σκύβει κανεῖς πολύ χαμηλά, ἀκούει καί τό καλό, πού εἶναι: «Γιά νά γίνεις αὐτός πού εἶσαι».

25 Ὀκτωβρίου. Θλιμένος, νευρικός, σωματικά ἄρρωστος, φοβισμένος ἀπό τήν Πράγα, στό κρεβάτι.

Ἦταν μιά φορά μιά παρέα ἀλητῶν, ἢ μᾶλλον δέν ἦταν ἀλητες παρά συνηθισμένοι ἀνθρώποι. Ἦταν δεμένοι πολύ μεταξύ τους. Ὅταν, γιά παράδειγμα, ἕνας ἀπ' αὐτούς εἶχε κάνει μιά παλιανθρωπιά σέ κάποιον ἐκτός παρέας, – κι αὐτό δέν σημαίνει παλιανθρωπιά, ἀλλά κάτι πού γίνεται, πού συνηθίζεται, – καί τό ὁμολογοῦσε κατόπιν στήν παρέα, οἱ ἄλλοι τό ἐξέταζαν, τό ἔκριναν, ἔβαζαν τιμωρίες, συγχωροῦσαν, καί τά λοιπά. Δέν τό ἔπαιρναν μέ κακό μάτι, τά ἀτομικά συμφέροντα καί τά συμφέροντα τῆς παρέας ἀπαιτοῦσαν αὐστηρή προάσπιση καί στόν ἐξομολογούμενο δινόταν σάν συμπλήρωμα ἢ παρακάτω βασική ἐξήγηση: «Τί; Καί γι' αὐτό χολοσκᾶς; Μά ἔκανες τό μόνο δυνατό, ἔπραξες αὐτό πού ἔπρεπε νά πράξεις.

Ἐτιδήποτε ἄλλο θά ἦταν ἀδιανόητο. Εἶσαι μονάχα ὑπερβολικά ἐρεθισμένος. Ἠρέμησε πάλι». Ἐμεναν ἔτσι δεμένοι πάντα μεταξύ τους, καί ὅταν πέθαναν, δέν διέλυσαν τήν παρέα, ἀλλά μαζί ἀνέβηκαν στόν οὐρανό πιασμένοι χέρι-χέρι. Ὅλο αὐτό ἦταν μιά θεά ὑπέροχης παιδικῆς ἀθωότητος, καθώς πετοῦσαν στόν οὐρανό. Ἀφοῦ ὅμως μπρός στόν οὐρανό τά πάντα διαλύονται εἰς τά ἕξ ὧν συνετέθησαν, πέσανε κάτω, ἀληθινά κομμάτια βράχου.

Ἐνα πρῶτο σημάδι ἀρχόμενης γνώσης εἶναι ἡ ἐπιθυμία νά πεθάνεις. Τούτη ἡ ζωή φαίνεται ἀφόρητη, μιά ἄλλη ἄφραστη. Δέν ντρέπεται κανεῖς πιά νά πεθάνει· παρακαλεῖ, ἀπό τό παλιό κελί, πού τό μισεῖ, νά μεταφερθεῖ σέ ἕνα ἄλλο, πού θά μάθει νά τό μισεῖ. Ἐνα κατάλοιπο πίστης δρᾶ ἐδῶ, κατά τή μεταφορά ὁ κύριος θά περνᾶ τυχαῖα ἀπό τόν διάδρομο, θά δεῖ τόν φυλακισμένο καί θά πει: «Αὐτόν νά μὴν τόν ξαναφυλακίσετε, θά ῥθει σέ μένα».

3 Νοεμβρίου. Στό Ὀμπερκλέε. Βράδι στό δωμάτιο. Ὅτλα καί Τ. γράφουν.

Ἄν περπατοῦσες σέ ἴσιωμα καί εἶχες τήν καλή θέληση νά προχωρήσεις, ἀλλά παρόλα αὐτά τά θήματά σου σέ ἔφερναν πίσω, θά σ' ἔπιανε σίγουρα ἀπελπισία· ἀφοῦ ὅμως ἀναρριχέσαι σέ μιά τόσο ἀπότομη πλαγιά, τόσο ἀπότομη, ὅπως εἶσαι σύ ὁ ἴδιος, εἰδωμένος ἀπό κάτω, ἡ ὀπισθοδρόμηση μπορεῖ νά ἔχει προκληθεῖ μόνο ἀπό τήν κατασκευή τοῦ ἐδάφους καί γι' αὐτό δέν πρέπει νά ἀπελπίζεσαι.

6 Νοεμβρίου. Ὅπως ἕνας δρόμος τό φθινόπωρο: Μόλις τόν ἔχουν σκουπίσει κι ἀμέσως γεμίζει μέ ξερά φύλλα. Ἐνα κλουβί βγήκε νά βρεῖ ἕνα πουλί.

7 Νοεμβρίου. (Νωρίς στό κρεβάτι ὕστερα ἀπό μιά «χαμένη βραδιά»).

Περί αὐτοῦ πρόκειται, ὅταν ἓνα σπαθί χώνεται στήν ψυχή κάποιου: νά κοιτάζει ἤρεμα, νά μή χάνει αἷμα, νά δεχτεῖ τήν ψύχρα τοῦ σπαθιοῦ μέ τήν ψύχρα τῆς πέτρας. Μέ τό λάβωμα, ὕστερα ἀπό τό λάβωμα, νά γίνει ἀλάβωτος.

Σέ αὐτόν τόν τόπο δέν ἤμουνα ποτέ πρίν: Ἄλλιῶς ἀναπνέω, πιό λαμπερό ἀπό τόν ἥλιο ἀστράφτει δίπλα του ἓνα ἀστέρι.

9 Νοεμβρίου. Στό Ὀμπερκλέε.

Ἄν ἦταν δυνατό νά χτίσουν οἱ ἄνθρωποι τόν πύργο τῆς Βαβέλ χωρίς νά ἀνέβουν πάνω, θά τοὺς εἶχε ἐπιτραπεῖ.

10 Νοεμβρίου. Στό κρεβάτι.

Μή σέ παρασύρει τό κακό καί πιστέψεις, πῶς μορεῖς νά τοῦ πάρεις μυστικά.

Λεοπαρδάλεις μπαίνουν στό Ναό καί πίνουν τά νάματα ἀπό τά σταμνιά· αὐτό ἐπαναλαμβάνεται πάλι καί πάλι· καί εἶναι ἀπό τά πρίν τόσο σίγουρο, πῶς θά ξαναγίνει, πού τελικά γίνεται μέρος τῆς τελετῆς.

Συγκινήσεις (Μπλύερ, Τάγκερ).

12 Νοεμβρίου. Πολλές ὥρες στό κρεβάτι, ἄμυνα.

Τόσο σφιχτά ὅπως τό χέρι κρατᾶ τήν πέτρα. Τήν κρατᾶ ὅμως σφιχτά, μόνο γιά νά τή ρίξει ὅσο πιό μακριά γίνεται. Ἄλλά καί σ' αὐτό τό μακρὸς ὁδηγεῖ ὁ δρόμος.

Ἄπό τόν ἀληθινό ἀντίπαλο παίρνεις ἄπειρο θάρρος.

Νά καταλάβεις τήν εὐτυχία, πῶς τό ἔδαφος, πού πάνω του πατάς, δέν μορεῖ νά εἶναι πλατύτερο ἀπ' ὅσο πατᾶνε τά δύο πόδια.

Πῶς μορεῖ κανεῖς νά χαίρεται γιά τόν κόσμο, ἐκτός ἂν καταφεύγει σ' αὐτόν;

18 Νοεμβρίου.

Κρυψῶνες ὑπάρχουν πολλοί, σωτηρία μόνο μία, δυνατό-
τητες σωτηρίας ὅμως τόσες πολλές ὅσο καί οἱ κρυψῶνες.
Ἔγερται ἓνας σκοπός, ἀλλά δέν ὑπάρχει δρόμος· αὐτό
πού ὀνομάζουμε δρόμο, εἶναι δισταγμός.

Νά κάνουμε τό ἀρνητικό μᾶς ἔχει ἐπιβληθεῖ· τό θετικό
μᾶς εἶναι ἤδη δοσμένο.

Τρεῖς ἄνδρες πάνω σ' ἓνα ἀγροτικό κάρο ἀνέβαιναν ἀρ-
γά σ' ἓνα ὕψωμα. Ἐνας ξένος ἐρχόταν ἀπό τήν ἀντίθετη
κατεύθυνση καταπάνω τους καί τούς φώναξε. Ὑστερα
ἀπό λίγες ἐξηγήσεις ἀποδείχτηκε, πῶς ὁ ξένος τούς πα-
ρακαλοῦσε νά τόν πάρουν μαζί τους. Τοῦ ἔκαναν θέση
στό κάρο καί τόν τράβηξαν πάνω. Στή διαδρομή θυμή-
θηκαν νά τόν ρωτήσουν. «Ἐρχόσουν ἀπό τήν ἀντίθετη
κατεύθυνση καί τώρα γυρίζεις πίσω;» —«Ναί», εἶπε ὁ ξέ-
νος. «Ἀρχικά πηγαινα στή δική σας κατεύθυνση, γύρισα
ὅμως πίσω, γιατί νύχτωσε γρηγορότερα ἀπ' ὅ,τι περίμε-
να».

Παραπονιέσαι γιά τήν ἡρεμία, τήν ἀπελπισία ἀπό τήν
ἡρεμία, τόν τοῖχο τοῦ Καλοῦ.

Ὁ ἀκανθόθαμνος εἶναι τό παλιό ἐμπόδιο στό δρόμο.
Πρέπει νά πιάσει φωτιά, γιά νά περάσεις.

21 Νοεμβρίου. Ἡ ἀχρηστία τοῦ ἀντικειμένου σέ κάνει νά
ξεχνᾶς τήν ἀχρηστία τοῦ μέσου.

Ἄν ἔχεις δεχτεῖ μέσα σου τό κακό, δέν ζητᾶς πιά νά σέ
πιστεῦει κανεῖς.

Οἱ ὑστερόβουλες σκέψεις, μέ τίς ὁποῖες παίρνεις μέσα
σου τό κακό, δέν εἶναι δικές σου, ἀλλά τοῦ κακοῦ.

Τό ζῶο ἀρπάζει ἀπό τόν κύριο τό μαστίγιο καί μαστιγώ-
νεται μόνο του, γιά νά γίνει κύριος, καί δέν ξέρει, πῶς
αὐτό εἶναι δημιούργημα τῆς φαντασίας του, ἀπό ἓναν

νέο κόμπο στό μαστίγιο τοῦ κυρίου.

Κακό εἶναι αὐτό πού παραπλανᾷ.

Τό κακό γνωρίζει γιά τό καλό, τό καλό γιά τό κακό ὄχι.

Αὐτογνωσία ἔχει μόνο τό κακό.

Ἕνα μέσο τοῦ κακοῦ εἶναι ὁ διάλογος.

Ὁ ἰδρυτής ἔφερε ἀπό τόν νομοθέτη τούς νόμους, οἱ πιστοί ὀφείλουν νά ἀπαγγεῖλουν στόν νομοθέτη τούς νόμους.

Εἶναι ἡ ὑπαρξη τῶν θρησκειῶν ἀπόδειξη γιά τήν ἀδυνατότητα τοῦ ξεχωριστοῦ ἀνθρώπου νά εἶναι διαρκῶς καλός; Ὁ ἰδρυτής ξεφεύγει ἀπό τό καλό, δείχνει τό πρόσωπό του. Τό κάνει γιά χάρη τῶν ἄλλων ἢ γιατί πιστεύει, πῶς μόνο μαζί μέ τούς ἄλλους μπορεῖ νά μείνει αὐτός πού ἦταν, ἀφοῦ πρέπει νά καταστρέψει τόν «κόσμο», γιά νά μὴν τόν ἀγαπᾷ.

Τό καλό εἶναι κατά κάποια ἔννοια ἀπελπιστικό.

Ὅποιος πιστεύει, δέν μπορεῖ νά ζήσει θαύματα. Τήν ἡμέρα δέν βλέπει κανεῖς τ' ἄστρα.

Ὅποιος κάνει θαύματα, λέει: Δέν μπορῶ ν' ἀφήσω τή γῆ.

Νά μοιράξεις σωστά τήν πίστη σου ἀνάμεσα στά λόγια σου καί στίς πεποιθήσεις σου. Μιά πεποίθηση νά μὴν τήν παρατᾷς τή στιγμή πού τή δηλώνεις. Τήν εὐθύνη, πού συνεπάγεται ἡ πεποίθηση, νά μὴν τήν μεταθέτεις σέ λόγια. Νά μὴν ἀφήνεις τά λόγια νά ὑποκλέπτουν πεποιθήσεις, ἡ συμφωνία ἀνάμεσα στά λόγια καί στίς πεποιθήσεις δέν εἶναι ἀποφασιστική, οὔτε ἡ καλή πίστη. Τέ-

τοια λόγια μπορούν ἄκόμα ἀνάλογα μέ τίς περιστάσεις νά πλαισιώνουν ἢ νά ξεθάβουν πεποιθήσεις.

Ἡ κοινολόγησι δέν σημαίνει ὅπωςδήποτε ἐξασθένησι τῆς πεποίθησις – αὐτό δέν θά ἦταν καί τόσο κακό –, ἀλλά ἀδυναμία τῆς πεποίθησις.

Δέν ἐπιδιώκω τήν αὐτοκυριαρχία. Αὐτοκυριαρχία σημαίνει: νά ἐπιδρῶ σέ ἓνα τυχαῖο σημεῖο τῆς ἀπειρησ ἀκτινοβολίας τῆς πνευματικῆς μου ὑπαρξῆς. Ἄν ὅμως πρέπει νά χαράξω γύρω μου τέτοιους κύκλους, κάθομαι καλύτερα ἄπραγος καί θαυμάζω τό τεράστιο σύμπλεγμα, καί παίρνω, ἀντίθετα, μόνο τή δύναμη, πού μου προσφέρει αὐτή ἡ θεά, μαζί μου στό σπίτι.

Τά κοράκια ἰσχυρίζονται, ἓνα μονάχα κοράκι θά μπορούσε νά καταστρέψει τόν οὐρανό. Αὐτό εἶναι ἀναμφισβήτητο, δέν ἀποδείχνει ὅμως τίποτα ἐναντία στόν οὐρανό, γιατί οὐρανός σημαίνει: Ἄνυπαρξία κοράκων.

Οἱ μάρτυρες δέν ὑποτιμοῦν τό σῶμα, τό ἀφήνουν νά ὑψωθεῖ στό σταυρό. Σ' αὐτό εἶναι σύμφωνοι μέ τούς ἀντιπάλους τους.

Ἡ ἐξάντλησή του εἶναι αὐτή τοῦ μονομάχου ὕστερα ἀπό τόν ἀγώνα, ἡ δουλειά του ἦταν τό ἄσπρισμα μιᾶς γωνιάς σ' ἓνα δημόσιο γραφεῖο.

24 Νοεμβρίου. Ἡ ἀνθρώπινη κρίσις γιά πράξεις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀληθινή καί ἄχρηστη, δηλαδή κατά κύριο λόγο ἀληθινή καί κατά δεύτερο λόγο ἄχρηστη.

Ἄπό τήν πόρτα δεξιᾶ μπαίνουν ἄνθρωποι στό δωμάτιο, ὅπου γίνεται οἰκογενειακό συμβούλιο, ἀκοῦνε τήν τελευταία λέξη τοῦ τελευταίου ὁμιλητή, τήν παίρνουν, θγαίνουν ἀπό τήν πόρτα ἀριστερά στόν κόσμο ἔξω καί διαλαλοῦν τήν κρίσις τους. Ἀληθινή εἶναι ἡ κρίσις γιά τή λέξη, ἄχρηστη ἡ κρίσις καθαυτή. Ἄν ἤθελαν νά κρίνουν μιά γιά πάντα ἀληθινά, θά ἔμεναν στό δωμάτιο μόνιμα, θά γίνονταν μέρος τοῦ οἰκογενειακοῦ συμβουλίου καί ἔτσι ἀνίκανοι πάλι νά κρίνουν.

Μόνο τό κόμμα μπορεῖ νά κρίνει πραγματικά, ἀλλά σάν κόμμα δέν μπορεῖ νά κρίνει καθόλου. Γι' αὐτό στόν κόσμο δέν ὑπάρχει δυνατότητα κρίσης παρά μόνο ἡ ἀνταύγεια της.

Δέν ὑπάρχει κανένα Ἔχω, μόνο ἓνα Εἶναι, ἓνα Εἶναι πού ἀγωνίζεται γιά τήν τελευταία ἀναπνοή, γιά πνίξιμο.

Παλιά δέν καταλάβαινα, γιατί στήν ἐρώτησή μου δέν ἔπαιρνα καμιά ἀπάντηση, σήμερα δέν καταλαβαίνω, πῶς μου περνοῦσε ἀπό τό μυαλό νά ρωτάω. Ἀλλά δέν πίστευα, ρωτοῦσα μόνο.

Ἡ ἀπάντησή του στόν ἰσχυρισμό, πῶς ἴσως κατέχει, ἀλλά δέν εἶναι τίποτα, ἦταν μόνο τρεμούλιασμα καί χτυποκάρδι.

Ἡ ἀγαμία καί ἡ αὐτοκτονία βρῖσκονται στήν ἴδια βαθμίδα γνώσης, ἡ αὐτοκτονία καί ὁ μαρτυρικός θάνατος ὄχι, ἴσως ὁ γάμος καί ὁ μαρτυρικός θάνατος.

Κάποιος ἀποροῦσε, πού βάδιζε τόσο εὐκόλα στό δρόμο τῆ ἀιωνιότητος· τόν πῆγαινε δηλαδή κατηφορικά.

Οἱ καλοί περπατᾶνε μέ τό ἴδιο βῆμα. Χωρίς νά ξέρουν τίποτα γι' αὐτούς, χορεύουν οἱ ἄλλοι γύρω τους τούς χορούς τοῦ χρόνου.

Τό κακό δέν μπορεῖς νά τό πληρώνεις μέ δόσεις – κι ἄς δοκιμάζεις ἀδιάκοπα.

Θά ἦταν δυνατό ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος παρά τίς πολεμικές ἐπιτυχίες στά νεανικά του χρόνια, παρά τόν ἐξαιρετο στρατό, πού εἶχε ἐκπαιδεύσει, παρά τίς δυνάμεις, πού εἶχε μέσα του, στραμένες στήν ἀλλαγὴ τοῦ κόσμου, νά σταματήσει στόν Ἑλλησποντο καί νά μὴν περάσει ποτέ ἀπέναντι, καί μάλιστα ὄχι ἀπό φόβο, ὄχι ἀπό ἀναποφασιστικότητα, ὄχι ἀπό ἀδυναμία τῆς θέλησης, ἀλλά ἀπό γήινη βαρύτητα.

Καί οἱ δύο, ὁ γοητευόμενος κι ὁ πνιγόμενος, σηκώνουν
τά χέρια. Ὁ πρῶτος δηλώνει ὁμόνοια, ὁ δεύτερος δια-
μάχη μέ τά στοιχεῖα τῆς φύσης.

Δέν γνωρίζω τό περιεχόμενο
δέν ἔχω τό κλειδί,
δέν πιστεύω σέ φῆμες,
ὄλα κατανοητά,
γιατί εἶμαι ἐγώ.

25 Νοεμβρίου.

Ὁ δρόμος εἶναι ἀτέλειωτος, ἐδῶ δέν ἔχεις νά προσθέσεις
τίποτα, νά ἀφαιρέσεις τίποτα κι ὅμως ὁ καθένας τόν με-
τρᾶει μέ τόν δικό του παιδικό πήχη. «Σίγουρα, κι αὐτόν
τόν πήχη δρόμο ἔχεις ἀκόμα νά τόν περπατήσεις, δέν θά
τό γλιτώσεις».

Μόνο μέ τήν ἔννοια πού ἔχουμε ἐμεῖς γιά τόν χρόνο ὀνο-
μάζουμε τήν Δευτέρα Παρουσία ἔτσι, στήν πραγματικό-
τητα πρόκειται γιά ἕκτακτο στρατοδικεῖο.

26 Νοεμβρίου. Ἡ ματαιοδοξία σέ ἀσχημαίνει, καλό λοι-
πόν θά ἦταν νά πεθαίνει, ἀλλά ἀντί γι' αὐτό πληγώνεται,
γίνεται «πληγωμένη ματαιοδοξία».

Ἡ δυσαναλογία τοῦ κόσμου φαίνεται, εὐτυχῶς, πῶς εἶ-
ναι μόνο ἀριθμητική.

Ἀπόγευμα. Νά ἀκουμπήσω τό γεμάτο ἀηδία καί μίσος
κεφάλι στό στήθος. Ναί, πῶς ὅμως, ὅταν κάποιος σοῦ
σφίγγει τό λαιμό νά σέ πνίξει;

27 Νοεμβρίου. Ἀνάγνωση ἐφημερίδων.

30 Νοεμβρίου. Ὁ Μεσσίας θά ἔρθει, μόλις ὁ πιό ἀχαλίνω-
τος ἀτομισμός τῆς πίστεως θά εἶναι δυνατός -, ὅταν κανέ-
νας δέν καταστρέφει αὐτή τήν δυνατότητα, κανένας δέν

ἀνέχεται αὐτή τήν καταστροφή, ὅταν δηλαδή ἀνοίξουν οἱ τάφοι. Αὐτή εἶναι ἴσως ἡ χριστιανική διδασκαλία, τόσο στήν πραγματική κατάδειξη τοῦ παραδείγματος, πού πρέπει νά ἀκολουθηθεῖ, ὅσο καί στήν συμβολική κατάδειξη τοῦ μεσάζοντα μέσα στόν κάθε ἄνθρωπο.

Πίστη σημαίνει: νά ἀπελευθερώσεις τό ἀκατάστρεπτο μέσα σου, ἢ πιό σωστά: νά ἀπελευθερωθεῖς, ἢ πιό σωστά: νά εἶσαι ἀκατάστρεπτος, ἢ πιό σωστά: νά εἶσαι.

Ἄργια μήτηρ πάσης κακίας, πάσης ἀρετῆς στέψις.

Τά κυνηγόσκυλα παίζουν ἀκόμα στήν αὐλή, ἀλλά τό θήραμα δέν τούς ξεφεύγει, ὅσο κι ἄν τρέχει μέσα στά δάση. Γελοῖα ζεύτηκες γι' αὐτόν τόν κόσμο.

Ἔσοα περισσότερα ἄλογα ζεύεις, τόσο γρηγορότερα γίνεται – ὄχι τό ξερίζωμα τῆς κολόνας ἀπό τά θεμέλια, πράγμα πού εἶναι ἀδύνατο, ἀλλά τό κόψιμο τῶν λουριῶν κι ἔτσι τό ἀνεμπόδιστο χαρούμενο ταξίδι.

Οἱ διάφορες μορφές ἀπελπισίας σέ διάφορους σταθμούς τοῦ δρόμου.

Ἡ λέξη «sein» σημαίνει στά Γερμανικά καί τά δύο: Εἶμαι, καί τοῦ ἀνήκω.

2 Δεκεμβρίου.

Τούς δόθηκε ἡ ἐκλογή νά γίνουν βασιλιάδες ἢ ἀγγελιαφόροι τῶν βασιλιάδων. Σάν τά παιδιά ἤθελαν ὅλοι νά εἶναι ἀγγελιαφόροι. Γι' αὐτό ὑπάρχουν τόσοι πολλοί ἀγγελιαφόροι, τρέχουν μέσα στόν κόσμο καί φέρνουν ὁ ἕνας στόν ἄλλον τά χωρίς νόημα μηνύματά τους. Εὐχαρίστως θά ἔδιναν τέλος στήν ἄθλια ζωή τους, ἀλλά δέν τολμᾶνε ἐξαιτίας τοῦ ὑπηρεσιακοῦ τους ὄρκου.

4 Δεκεμβρίου. Θυελλώδης νύχτα, τό πρωί τηλεγράφημα

ἀπό τόν Μάξ, ἀνακωχή μέ τήν Ρωσία.

Ὁ Μεσσίας θά ἔρθει τότε, πού δέν θά χρειάζεται πιά, θά ἔρθει μιά μέρα ὕστερα ἀπό τήν ἄφιξή του, δέν θά ἔρθει τήν τελευταία μέρα, ἀλλά τήν ὄλο τελευταία.

Νά πιστεύεις στήν πρόοδο δέν σημαίνει νά πιστεύεις, πώς ἔχει ἤδη γίνει κάποια πρόοδος. Αὐτό δέν θά ἦταν πίστη.

Ὁ Α. εἶναι βιοτουόζος καί μάρτυράς του εἶναι ὁ οὐρανός.

6 Δεκεμβρίου. Σφάξιμο γουρουνιῶν.

Τρία πράγματα.

Νά δεῖς τόν ἑαυτό σου σάν κάτι ξένο, νά ξεχάσεις τήν θεά, νά κρατήσεις τή ματιά.

Ἦ μόνο δύο, γιατί τό τρίτο περιέχει τό δεύτερο.

Τό κακό εἶναι ὁ ἑναστρὸς οὐρανός τοῦ καλοῦ.

7 Δεκεμβρίου.

Οἱ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ζήσει χωρίς μιά διαρκή ἐμπιστοσύνη σέ κάτι ἀκατάλυτο μέσα του, ἄν καί τόσο τό ἀκατάλυτο ὅσο καί ἡ ἐμπιστοσύνη μπορούν νά τοῦ μένουν πάντα κρυμένα. Μιά ἀπό τίς δυνατότητες ἔκφρασης αὐτῆς τῆς λανθάνουσας κατάστασης εἶναι ἡ πίστη σέ ἕναν προσωπικό θεό.

Ὁ οὐρανός εἶναι βουβός, τόν ἀκούει μόνο ὁ βουβός.

Χρειαζόταν ἡ μεσολάβηση τοῦ φιδιοῦ: τό κακό μπορεῖ νά παρασύρει τόν ἄνθρωπο, δέν μπορεῖ ὅμως νά γίνει ἄνθρωπος.

8 Δεκεμβρίου. Στό κρεβάτι, δυσκοιλιότητα, πόνοι στήν

πλάτη, βράδι γεμάτο εκνευρισμό, ή γάτα στό δωμάτιο, έχθρική ατμόσφαιρα.

Στόν αγώνα ανάμεσα σέ σένα και στόν κόσμο πάρε τό μέρος του κόσμου.

Δέν πρέπει νά εξαπατάς κανέναν, ούτε νά κλέβεις από τόν κόσμο τήν νίκη του.

Δέν ύπάρχει τίποτα άλλο εκτός από τόν κόσμο του πνεύματος· αυτό πού ονομάζουμε κόσμο τών αισθήσεων, εϊναι τό κακό στόν κόσμο του πνεύματος, και αυτό πού ονομάζουμε κακό, εϊναι ή αναγκαιότητα μιās στιγμής τής αιώνιας εξέλιξής μας.

Μέ πολύ ισχυρό φως μπορεί κανείς νά διαλύσει τόν κόσμο. Μπροστά σέ αδύνατα μάτια ό κόσμος δυναμώνει, μπροστά σέ πιό αδύνατα αποχτᾶ γροθιές, μπροστά σέ ακόμα πιό αδύνατα γίνεται ντροπαλός και συντρίβει εκείνον, πού τολμᾶ νά τόν κοιτάξει.

“Όλα εϊναι απάτη: ψάξε για τό κατώτερο μέγεθος τής απάτης, μείνε στό συνηθισμένο, ψάξε για τό ανώτερο μέγεθος. Στήν πρώτη περίπτωση εξαπατᾶ κανείς τό καλό, θέλοντας νά κάνει τήν απόκτησή του εύκολη, τό κακό, θέτοντάς του εξαιρετικά δυσμενείς όρους για αγώνα. Στήν δεύτερη περίπτωση εξαπατᾶ κανείς τό καλό, αφού ούτε στήν επίγεια ζωή τό επιθυμεί. Στήν τρίτη περίπτωση εξαπατᾶ κανείς τό καλό, αφού απομακρύνεται όσο τό δυνατό πιό πολύ απ’ αυτό, τό κακό, αφού ελπίζει νά τό αποδυναμώσει μέ αναγωγή του στό ανώτατο μέγεθος του. Νά προτιμηθεϊ πρέπει σύμφωνα μ’ αυτά ή δεύτερη περίπτωση, γιατί τό καλό τό εξαπατᾶ κανείς πάντα, τό κακό, όμως, σέ αυτή τήν περίπτωση, τουλάχιστον φαινομενικά, όχι.

Ύπάρχουν ερωτήματα, πού δέν θά μπορούσαμε νά τά προσπεράσουμε, αν ή φύση δέν μᾶς απάλλασε απ’ αυτά.

Ή γλώσσα μπορεί νά χρησιμοποιηθεϊ για όλα όσα βρί-

σκονται έξω από τόν όρατό κόσμο μόνο ύπαινικτικά, αλλά ποτέ έστω μόνο κατά προσέγγιση συγκριτικά, αφού αυτή, ανάλογα προς τόν όρατό κόσμο, άσχολεϊται μόνο μέ τήν ιδιοκτησία και τίς σχέσεις της.

Ψεύδεται κανείς όσο τό δυνατό λίγο, μόνο όταν ψεύδεται όσο τό δυνατό λίγο κι όχι όταν έχει όσο τό δυνατό λιγότερη δυνατότητα νά ψεύδεται.

“Όταν λέω στό παιδί: «Σκούπισε πρώτα τό στόμα σου, γιά νά σου δώσω γλυκό», τουτο δέν σημαίνει, πώς μέ τό σκούπισμα του στόματος έχει κερδηθεϊ τό γλυκό, γιατί σκούπισμα του στόματος και άξία του γλυκού δέν συγκρίνονται, ούτε τό σκούπισμα του στόματος γίνεται προϋπόθεση γιά τό φάγωμα του γλυκού, γιατί πέρα από τήν άσημαντότητα ενός τέτοιου όρου τό παιδί θά έπαιρνε τό γλυκό έτσι κι άλλιώς, αφού τό γλυκό συγκαταλέγεται άναγκαστικά στό μεσημεριανό φαγητό -, ή παρατήρηση δέν σημαίνει λοιπόν παρεμπόδιση, αλλά διευκόλυνση τής άπόκτησης, τό σκούπισμα του στόματος είναι ένα μικρότατο όφελος, πού προηγείται του μεγάλου, του γλυκού.

9 Δεκεμβρίου. Πανηγύρι χθές στά έγκαίνια τής έκκλησίας.

Ένα σκαλοπάτι, όχι βαθιά σκαμένο από τίς πατημασιές, φαίνεται από τή δική του σκοπιά σαν κάτι άνιαρά συναρμολογημένο ξύλινο.

Ό παρατηρητής τής ψυχής δέν μπορεί νά εισχωρήσει στην ψυχή, ύπάρχει όμως ένα περιθώριο, όπου μπορεί νά τήν άγγίξει. Από αυτή τήν έπαφή θγαίνει τό συμπέρασμα, πώς κι ή ψυχή δέν γνωρίζει τίποτα γιά τόν έαυτό της. Μένει λοιπόν άγνωστη. Αυτό θά ήταν τότε μόνο τραγικό, αν πέρα από τήν ψυχή υπήρχε κάτι άλλο, αλλά δέν ύπάρχει τίποτα άλλο.

“Οποιος ἀπαρνιέται τόν κόσμο, σημαίνει πώς ἀγαπᾷ ὄλους τούς ἀνθρώπους, γιατί ἀπαρνιέται καί τόν κόσμο τους. Ἀρχίζει νά διαισθάνεται τήν ἀληθινή ἀνθρώπινη οὐσία, πού δέν μπορεῖ παρά νά ἀγαπηθεῖ, μέ τήν προϋπόθεση πώς τῆς εἶναι κανεῖς ἰσάξιος.

“Οποιος μέσα στόν κόσμο ἀγαπᾷ τόν πλησίον του, δέν διαπράττει μεγαλύτερη ἢ μικρότερη ἀδικία ἀπό ἐκεῖνον, πού μέσα στόν κόσμο ἀγαπᾷ τόν ἑαυτό του. Μένει μόνο τό ἐρώτημα, ἂν τό πρῶτο εἶναι δυνατό.

Τό γεγονός, ὅτι δέν ὑπάρχει τίποτα ἄλλο ἐκτός ἀπό ἕναν πνευματικό κόσμο, μᾶς ἀφαιρεῖ τήν ἐλπίδα καί μᾶς δίνει τήν βεβαιότητα.

11 Δεκεμβρίου. Χθές γενικός ἐπιθεωρητής. Σήμερα «ὁ Ἑβραῖος». Στάιν: Ἡ Βίβλος εἶναι ἕνα ἱερό, ὁ κόσμος ἕνα σκατό.

Ἡ τέχνη μας εἶναι ἕνα εἶναι θαμπωμένο ἀπό τήν ἀλήθεια: Μόνο τό φῶς πάνω στό φοβισμένο δύσμορφο πρόσωπο εἶναι ἀλήθεια, τίποτα ἄλλο.

Δέν μπορεῖ ὁ καθένας νά βλέπει τήν ἀλήθεια, ἀλλά νά εἶναι.

Ἡ ἀπέλαση ἀπό τόν παράδεισο εἶναι στό οὐσιαστικό μέρος της αἰώνια: Ἡ ἀπέλαση ἀπό τόν παράδεισο εἶναι βέβαια ὀριστική, ἡ ζωὴ στόν κόσμο ἀναπόφευκτη, ἡ αἰωνιότητα τῆς διαδικασίας ὁμως (ἢ χρονικά ἐκφρασμένο: ἡ αἰώνια ἐπανάληψη τῆς διαδικασίας) μᾶς ἐπιτρέπει ὄχι μόνο νά μένουμε διαρκῶς στόν παράδεισο, ἀλλά νά εἴμαστε πραγματικά διαρκῶς ἐκεῖ, ἀνεξάρτητα ἂν ἐμεῖς ἐδῶ τό ξέρομε ἢ ὄχι.

Σέ κάθε στιγμή ἀντιστοιχεῖ καί κάτι ἐξωχρονικό. Τόν ἐδῶ κόσμο δέν μπορεῖ νά τόν ἀκολουθήσει ἕνας ἄλλος κόσμος, γιατί ὁ ἄλλος κόσμος εἶναι αἰώνιος, δέν μπορεῖ δηλαδή νά ἔρθει σέ χρονική ἐπαφή μέ τόν ἐδῶ κόσμο.

13 Δεκεμβρίου. "Αρχισα νά διαβάζω Χέρτσεν, βυθισμένος στην «Ώραία σπανιότητα» καί σέ ἐφημερίδες.

"Οποῖος ψάχνει, δέν βρίσκει, ἀλλά ὁποῖος δέν ψάχνει, βρίσκεται.

14. Χθές καί σήμερα οἱ χειρότερες μέρες. Σ' αὐτό συνέβαλαν: ὁ Χέρτσεν, ἓνα γράμμα στόν δόκτορα Βάις, ἀλλά ἀνεξήγητα. Ἄπαισιο φαγητό: χθές γουρουνόποδαρο, σήμερα οὐρά. Πορεία στό Μίχελομπ μέσα ἀπό τό πάγκο.

Εἶναι ἓνας ἐλεύθερος καί ἀσφαλισμένος πολίτης τῆς γῆς, γιατί εἶναι δεμένος σέ μιά ἀλυσίδα, πού εἶναι ἀρκετά μακριά, γιά νά τοῦ ἐπιτρέπει τήν εἴσοδο σέ ὅλους τούς γήινους χώρους, τόσο μακριά ὅμως, πού τίποτα νά μήν μπορεῖ νά τόν σηκώσει πάνω ἀπό τά ὄρια τῆς γῆς. Ἀλλά ταυτόχρονα εἶναι καί ἓνας ἐλεύθερος καί ἀσφαλισμένος πολίτης τοῦ οὐρανοῦ, γιατί εἶναι δεμένος σέ μιά ἐξίσου μακριά οὐράνια ἀλυσίδα. Μόλις κάνει νά κατέβει στή γῆ, τόν στραγγαλίζει τό περιλαίμιο τοῦ οὐρανοῦ, μόλις κάνει νά ἀνέβει στόν οὐρανό, ἐκεῖνο τῆς γῆς. Παρόλα αὐτά ἔχει ὅλες τίς δυνατότητες καί τό νιώθει· ναι, ἀρνεῖται κιόλας νά ἀποδώσει τό ὄλο σ' ἓνα λάθος στό πρῶτο ἀλυσσοδέσιμο.

15 Δεκεμβρίου. Γράμμα ἀπό τόν δόκτορα Κέρνερ, τόν Βάκλαβ Μέλ, τήν μητέρα.

Δέν θά παρθεῖ ἡ ἀπόφαση ἐδῶ, ἡ δύναμη γιά τήν ἀπόφαση, ὅμως, μπορεῖ νά δοκιμαστεῖ μόνο ἐδῶ.

17 Δεκεμβρίου. "Αδειες ἡμέρες. Γράμμα στόν Κέρνερ, στόν Πφὸλ, στόν Πρίμπραμ, στόν Κάιζερ, στούς γονεῖς.

Ὁ νέγρος, πού σάν τελειώσει ἡ διεθνῆς ἐκθεση τόν πηγαίνουν πάλι στό σπίτι του, ὅπου, παλαβωμένος ἀπό τή νοσταλγία, στή μέση τοῦ χωριοῦ καί κάτω ἀπό τίς θρη-

νωδίες τῆς φυλῆς παρουσιάζει μέ σοβαρότατο πρόσωπο
σάν παράδοση καί καθήκον τά ἀστεῖα, πού γοήτευσαν τό
εὐρωπαϊκό κοινό σάν ἤθη καί ἔθιμα τῆς Ἀφρικῆς.

Ἀνιδιοτέλεια καί αὐτοκατάρρηση τῆς τέχνης: αὐτό πού
εἶναι φυγή, παρουσιάζεται σάν περίπατος ἢ καί ἐπίθεση.

Ἐπιστολές τοῦ Βάν Γκόγκ.

Τρέχει πίσω ἀπό τά γεγονότα σάν ἀρχάριος παγοδρόμος
καί ἀποπάνω ἀσκεῖται κάπου, ὅπου ἀπαγορεύεται.

19 Δεκεμβρίου. Χθές ἀνακοίνωση τῆς ἐπίσκεψης τῆς Φ..
σήμερα μόνος μου στό δωμάτιο, ἀπέναντι καπνίζει ἡ
σόμπα, πῆγα στό Τσάρχ μέ τόν Νάθαν Στάιν, τί ώραῖα
πού ἔλεγε στήν ἀγρότισσα, πώς ὁ κόσμος εἶναι θέατρο.

Τί πιό εὐχάριστο ἀπό τήν πίστη σ' ἕναν οἰκιακό θεό.

Ἐπάρχει ἕνα πέρασμα κάτω ἀπό τήν ἀληθινή γνώση κι
ἕνα παιδιάστικο – εὐτυχισμένο ξύπνημα!

Θεωρητικά ὑπάρχει μιά τέλεια δυνατότητα εὐτυχίας: Νά
πιστεύεις στό ἀκατάλυτο μέσα σου καί νά μὴν πασχίζεις
γι' αὐτό.

21 Δεκεμβρίου. Τηλεγράφημα στήν Φ.

Τό πρῶτο κατοικίδιο ζῶο τοῦ Ἀδάμ ὕστερα ἀπό τήν
ἀπέλαση ἀπό τόν παράδεισο ἦταν τό φίδι.

22 Δεκεμβρίου. Ὁσφυαλγία, λογαριασμοί τῆ νύχτα.

23 Δεκεμβρίου. Εὐχάριστο καί ἐνμέρει ἄτονο ταξίδι.
Ἄκουσα πολλά.

Κοιμήθηκα ἄσχημα, κοπιαστική μέρα.

Τό ἀκατάλυτο εἶναι ἓνα· ὁ κάθε ἄνθρωπος τό ἔχει αὐτό
καί ταυτόχρονα εἶναι κοινό σέ ὅλους, γι' αὐτό καί ἡ χω-
ρίς προηγούμενο ἀδιάσπαστη ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων.

Στόν παράδεισο, ὅπως πάντα: Αὐτό πού προκαλεῖ τήν
ἁμαρτία καί αὐτό, πού τήν ἀναγνωρίζει, εἶναι ἓνα. Ἡ
καλή συνείδηση εἶναι τό κακό, πού εἶναι τόσο νικηφόρο,
ὥστε δέν θεωρεῖ πιά ἀναγκαῖο οὔτε καί ἐκεῖνο τό ἄλλα
ἀπό τ' ἀριστερά στά δεξιά.

Οἱ ἔγνοιες, μέ τό βάρος τῶν ὁποίων ὁ προνομιούχος δι-
καιολογεῖται ἀπέναντι στόν καταπιεσμένο, εἶναι ἀκρι-
βῶς οἱ ἔγνοιες γιά τή διατήρηση τῆς προνομιακῆς θέσης.

Μέσα στόν ἴδιο ἄνθρωπο ὑπάρχουν γνώσεις, πού παρό-
λες τίς διαφορές μεταξύ τους ἔχουν τό ἴδιο ἀντικείμενο,
κι ἔτσι πρέπει πάλι νά ὑποθέσουμε, πώς μέσα στόν ἴδιο
ἄνθρωπο ὑπάρχουν διαφορετικά ὑποκείμενα.

25, 26, 27 Δεκεμβρίου. Ἀναχώρηση τῆς Φ. Κλάματα.
Ἔλα βαριά, ἄδικα κι ὅμως σωστά.

Τρώει τά ἀπορρίματα ἀπό τό δικό του τραπέζι· γιά λίγο
χορταίνει δέβαια περισσότερο ἀπό τούς ἄλλους, ξεμα-
θαίνει ὅμως νά τρώει πάνω στό τραπέζι· ἔτσι σταματᾶνε
ὅμως καί τά ἀπορρίματα.

30 Δεκεμβρίου. Ἔλα οὐσιαστικά ἀπογοητευμένος.

Ἄν αὐτό, πού καταστράφηκε στόν παράδεισο, ἦταν
φθαρτό, δέν ἦταν ἀποφασιστικό· ἄν ὅμως ἦταν ἄφθαρ-
το, ζοῦμε μέ λαθεμένη πίστη.

2 Ἰανουαρίου. Ὁ δάσκαλος ἔχει τήν ἀληθινή, ὁ μαθητής
τήν διαρκή βεβαιότητα.

Ἐξέταξε τόν ἑαυτό σου μέ μέτρο τήν ἀνθρωπότητα.

Ἐκεῖνον πού ἀμφιδάλλει, τόν κάνει νά ἀμφιδάλλει, ἐκεῖνον πού πιστεύει, νά πιστεύει.

Αὔριο φεύγει ὁ Μπάουμ.

Αὐτό τό συναίσθημα: «ἐδῶ δέν ρίχνω ἄγκυρα» –κι ἀμέσως νά νιώθεις γύρω σου τήν κυματιστή πλημμυρίδα νά σέ παίρνει.

Μιά περιστροφή. Μέ ὑπομονή, μέ φόβο κι ἐλπίδα τριγυρίζει ἡ ἀπάντηση τήν ἐρώτηση, σκαλίζει ἀπεγνωσμένα στό κρυμένο της πρόσωπο, τήν ἀκολουθεῖ στούς πιό παράλογους, δηλαδή στούς ἀπομακρυνόμενους ἀπό τήν ἀπάντηση κατά τό δυνατό περισσότερο, δρόμους.

Ἡ συναναστροφή μέ ἀνθρώπους παραπλανᾷ σέ αὐτοπαράτηση.

Τό πνεῦμα γίνεται τότε μόνο ἐλεύθερο, ὅταν παύει νά ἀποτελεῖ στήριγμα.

Μέ τήν πρόφαση, πώς πάει γιά κυνήγι, ἀπομακρύνεται ἀπό τό σπίτι, μέ τήν πρόφαση, νά μή χάσει τό σπίτι ἀπό τά μάτια του, ἀνεβαίνει στά πιό κακοτράχαλα ὑψώματα· ἂν δέν ξέραμε, πώς πάει γιά κυνήγι, θά τόν συγκρατούσαμε.

13 Ἰανουαρίου. Ὁ Ὄσκαρ ἔφυγε μέ τήν Ὀτλα, ἐκδρομή στό Ἄισβιτς.

Ἡ αἰσθησιακή ἀγάπη συγκαλύπτει τήν οὐράνια· μόνη της δέν θά μποροῦσε, ἀλλά ἀφοῦ φέρει μέσα της ἀσυνείδητα τό στοιχεῖο τῆς οὐράνιας ἀγάπης, μπορεῖ.

14 Ἰανουαρίου. Σκοτεινιασμένος, ἀδύνατος, ἀνυπόμονος.

Ἐπάρχουν δυό πράγματα: ἡ ἀλήθεια καί τό ψέμα.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἀδιαίρετη, δέν μπορεῖ λοιπόν νά γνωρίζει τόν ἑαυτό της· ὅποιος θέλει νά τή γνωρίσει, πρέπει

νά είναι ψέμα.

15 Ἰανουαρίου. Ἄνυπόμονος. Βελτίωση. Νυχτερινός περίπατος στό Ὅμπερκλέε.

Κανένας δέν μπορεῖ νά ἀπαιτήσῃ κάτι, πού σέ τελευταία ἀνάλυση τόν βλάπτει. Ἐάν ὁ ξεχωριστός ἄνθρωπος δίνει αὐτή τήν ἐντύπωση – καί τήν δίνει ἴσως πάντα–, τοῦτο ἐξηγεῖται μέ τό ὅτι κάποιος μέσα στόν ἄνθρωπο ἀπαιτεῖ κάτι, πού αὐτόν τόν κάποιον τόν ὠφελεῖ, ἀλλά ἕναν δεύτερον κάποιον, πού μισοκαλεῖται νά κρίνει τήν περίπτωση, τόν βλάπτει πολύ. Ἐάν ἀμέσως ἀπό τήν ἀρχή, καί ὄχι ἀπό τότε πού κλήθηκε νά κρίνει, εἶχε ὁ ἄνθρωπος σταθεῖ στό πλευρό τοῦ δεύτερου κάποιου, ὁ πρῶτος κάποιος θά εἶχε, καί μαζί του καί ἡ ἀπαίτηση, σβῆσει.

16 Ἰανουαρίου. Μέ τή θέλησή του, σάν μιά γροθιά, γύριζε καί ἀπόφευγε τόν κόσμο.

Καμιά σταγόνα δέν κυλάει καί γιά καμιά σταγόνα δέν ὑπάρχει πιά τόπος.

Εἶναι τό καθήκον μας, πού εἶναι ἕξις μέγало μέ τή ζωή μας καί τήν κάνει νά φαίνεται αἰώνια.

Γιατί θρηνοῦμε γιά τό προπατορικό ἁμάρτημα; Δέν διωχτήκαμε ἐξαιτίας του ἀπό τόν παράδεισο, ἀλλά ἐξαιτίας τοῦ δέντρου τῆς ζωῆς, γιά νά μὴν τρῶμε ἀπ' αὐτό.

17 Ἰανουαρίου.

Προμηθέας

Γιά τόν Προμηθέα μιῶνε τέσσερις θρύλοι: Σύμφωνα μέ τόν πρῶτο οἱ θεοί, ἐπειδή ὁ Προμηθέας τοὺς πρόδωσε στοὺς ἀνθρώπους, τόν δέσανε στόν Καύκασο καί ἔστει-

ναν άετούς νά τρώνε τό σηκώτι του, πού όσο κι άν τό έτρωγαν, αυτό ξαναγινόταν από τήν αρχή.

Σύμφωνα μέ τόν δεύτερο θρύλο ό Προμηθέας χωνόταν από τόν πόνο, πού του προξενούσαν οί άετοί μέ τά ράμφη τους, όλο και πιο βαθιά στόν βράχο, ώσπου έγινε ένα μέ τόν βράχο.

Σύμφωνα μέ τόν τρίτο ή προδοσία του ξεχάστηκε στό πέραςμα τών αιώνων, οί θεοί ξεχασαν, ξεχασαν και οί άετοί κι αυτός ό ίδιος.

Σύμφωνα μέ τόν τέταρτο όλοι κουράστηκαν από τό άνόητο του πράγματος. Οί θεοί κουράστηκαν, οί άετοί κουράστηκαν, ή πληγή έκλεινε άργά.

Έμεινε ό ανεξήγητος βράχος. –'Ο θρύλος προσπαθει νά εξηγήσει τό ανεξήγητο. Καί επειδή ό θρύλος αρχίζει από μιá άληθινή αίτία, πρέπει πάλι νά τελειώσει στό ανεξήγητο.

‘Ο νόμος τής καντρίλιας είναι σαφής, όλοι οί χορευτές τόν γνωρίζουν, ισχύει πάντα. Άλλά κάποια από τίς συμπτώσεις τής ζωής, πού δέν θά έπρεπε νά υπάρχουν, αλλά πάντα συμβαίνουν, σέ φέρνει μόνον ανάμεσα στίς γραμμές. Ίσως άπ' αυτό νά ανακατώνονται οί γραμμές, αλλά έσύ δέν τό ξέρεις, ξέρεις μονάχα για τή δυστυχία σου.

17 Ίανουαρίου. Περίπατος στό Όμπερκλέε. Περιορισμός.

Και στόν διάβολο άκόμα νά σέβεσαι τόν διάβολο.

18 Ίανουαρίου. Τό παράπονο: Άν θά είμαι αιώνιος, πώς θά είμαι αύριο;

Είμαστε διπλά χωρισμένοι από τόν θεό: Τό προπατορικό άμάρτημα μās χωρίζει άπ' αυτόν, τό δέντρο τής ζωής τόν χωρίζει από μās.

Δέν είμαστε μόνο γι' αυτό άμαρτωλοί, επειδή φάγαμε

ἀπό τό δέντρο τῆς γνώσης, ἀλλά καί γι' αὐτό, ἐπειδή δέν φάγαμε ἀκόμα ἀπό τό δέντρο τῆς ζωῆς. Ἀμαρτωλή εἶναι ἡ θέση, στήν ὁποία βρισκόμαστε, ἀνεξάρτητα ἀπό τήν ἐνοχή.

Δέντρο τῆς ζωῆς – κύριος τῆς ζωῆς.

Γεννηθήκαμε, γιά νά ζοῦμε στόν παράδεισο. Ὁ παράδεισος ἦταν προορισμένος νά μᾶς ὑπηρετεῖ. Ὁ προορισμός μας ἄλλαξε: ὅτι αὐτό θά συνέβαινε καί μέ τόν προορισμό τοῦ παραδείσου, δέν λέγεται.

Μέχρι τό τέλος σχεδόν τῆς ἱστορίας γιά τό προπατορικό ἀμάρτημα ἀφήνεται νά ἐννοηθεῖ, πώς καί ὁ κῆπος τῆς Ἐδέμ εἶναι καταραμένος μαζί μέ τούς ἀνθρώπους. – Μόνον οἱ ἄνθρωποι εἶναι καταραμένοι, ὁ κῆπος τῆς Ἐδέμ ὄχι.

Ὁ θεός εἶπε, πώς ὁ Ἀδάμ, τήν ἡμέρα πού θά φάει ἀπό τό δέντρο τῆς γνώσης, θά πεθάνει. Κατά τόν θεό ἡ ἄμεση συνέπεια τῆς πράξης τοῦ Ἀδάμ, νά φάει ἀπό τό δέντρο τῆς γνώσης, θά ἦταν ὁ θάνατος, κατά τό φίδι (τουλάχιστον ὅσο εἶναι δυνατό νά τό ἐννοήσει κανεῖς ἔτσι) ἡ ἐξίσωση μέ τόν θεό. Καί οἱ δύο ἀπόψεις ἦταν ἐξίσου λαθεμένες. Οἱ ἄνθρωποι δέν πέθαναν, ἀλλά ἔγιναν θνητοί, δέν ἔγιναν ὅμοιοι μέ τόν θεό, ἀλλά ἀπόχτησαν τήν οὐσιαστική ἰκανότητα νά γίνουν. Ἀπό τήν ἄλλη μεριά ὅμως καί οἱ δύο ἀπόψεις ἦταν ἐξίσου σωστές. Δέν πέθανε ὁ ἄνθρωπος, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος τοῦ παραδείσου, δέν ἔγιναν θεοί, ἀλλά ἀπόχτησαν θεϊκή γνώση.

Ὁ ἀπελπιστικός ὁρίζοντας τοῦ κακοῦ: ἤδη μέ τήν ἀναγνώριση τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ πιστεύει πώς βλέπει τήν ὁμοιότητα μέ τόν θεό. Ἡ κατάρα δέν φαίνεται νά χειροτερεῖ τίποτα στή φύση του: μέ τήν κοιλιά θά μετρήσει τό μήκος τοῦ δρόμου.

Τό κακό εἶναι ἀκτινοβολία τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης σέ ὀρισμένες μεταβατικές καταστάσεις. Ἡ λάμψη δέν εἶναι στήν πραγματικότητα ὁ ὑλικός κόσμος, ἀλλά τό κακό του, πού στά μάτια μας φαίνεται ἄλλωστε σάν ὑλικός κόσμος.

Ἔστερα ἀπό τό προπατορικό ἀμάρτημα ἔχουμε οὐσιαστικά τήν ἴδια ἱκανότητα νά γνωρίζουμε τό καλό καί τό κακό· μολοντοῦτο ἀναζητᾶμε ἀκριβῶς ἐδῶ τήν ἰδιαίτερη ὑπεροχή μας. Οἱ πραγματικές διαφορές ὅμως ἀρχίζουν πέρα ἀπ' αὐτή τή γνώση. Ἡ ἀντίθετη ἐντύπωση δημιουργεῖται ἀπό τό ἐξῆς: Ἡ γνώση μόνο δέν ἀρκεῖ, ἄν δέν προσπαθῆσει κανεῖς νά τήν ἀκολουθήσει μέ τίς πράξεις του. Γιά κάτι τέτοιο ὅμως δέν τοῦ ἔχουν δοθεῖ δυνάμεις, γι' αὐτό πρέπει νά ἀγωνιστεῖ, κι ἄς διατρέχει τόν κίνδυνο νά μήν ἀποχτήσει οὔτε κι ἔτσι τήν ἀναγκαῖα δύναμη, δέν ἔχει ὅμως ἄλλη ἐκλογή ἐκτός ἀπ' αὐτή τήν τελευταία προσπάθεια. (Αὐτό εἶναι ἄλλωστε τό νόημα τῆς ἀπειλῆς μέ θάνατο, ἄν παραβεῖ τήν ἀπαγόρευση καί φάει ἀπό τό δέντρο τῆς γνώσης· καί αὐτό εἶναι ἴσως τό νόημα τοῦ φυσικοῦ θανάτου). Αὐτή τήν προσπάθεια, λοιπόν, τήν φοβᾶται· προτιμᾶ νά ἀποβάλλει τή γνώση τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ (ὁ χαρακτηρισμός «προπατορικό ἀμάρτημα» στηρίζεται σέ αὐτόν τόν φόβο)*. Ὅ,τι ἔχει γίνει, δέν μπορεῖ ὅμως νά τό ἀκυρώσει, παρὰ μόνο νά τό θολώσει. Γιά τόν σκοπό αὐτό γεννιοῦνται οἱ αἰτιολογήσεις. Ὁ κόσμος ὅλος εἶναι γεμάτος μ' αὐτές, ναι, ὀλόκληρος ὁ ὄρατός κόσμος δέν εἶναι ἴσως τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ αἰτιολόγηση τοῦ ἀνθρώπου νά θέλει νά ἡσυχάσει γιά μιὰ μόνο στιγμή. Μιά προσπάθεια, νά παραχαράξει τό γεγονός τῆς γνώσης, νά κάνει τή γνώση σκοπό.

Ἄλλά κάτω ἀπό τόν καπνό εἶναι ἡ φωτιά καί αὐτός, πού

* Στίς λέξεις «στηρίζεται σέ αὐτόν τόν φόβο» προσίθεται τό ἐξῆς: Τό φίδι, μέ τή συμβουλή πού ἔδωσε, ἄφησε τή δουλειά του στή μέση, γι' αὐτό ὅ,τι ἔκανε, πρέπει τώρα νά τό νοθέψει, στήν πραγματικότητα δηλαδή νά δαγκώσει τήν οὐρά του.

τά πόδια του καίγονται, δέν θά γλιτώσει, βλέποντας παντοῦ μόνο μαῦρον καπνό.

Κατάπληκτοι κοιτάζαμε τό μεγάλο ἄλογο. Τρύπησε τή στέγη τῆς κάμαράς μας. Ὁ συννεφιασμένος οὐρανός φάνηκε ἀχνά μέσα ἀπό τήν τεράστια ὀπή κι ἡ χαιίτη ἀνέμιση μ' ἓνα θρόισμα στόν ἀέρα.

Ἡ θέση τῆς τέχνης καί τῆς ζωῆς εἶναι ἀκόμα καί στόν ἴδιο καλλιτέχνη διαφορετική.

Ἡ τέχνη πετάει γύρω ἀπό τήν ἀλήθεια, ἀλλά μέ τήν ἀποφασιστική πρόθεση νά μήν καεῖ. Ἐχει τήν ἱκανότητα νά βρῖσκει στό σκοτεινό κενό ἓναν τόπο, ἀπ' ὅπου, χωρίς τοῦτο νά τό γνωρίζει ἀπό πρῖν, θά συλλάβει στά σίγουρα τήν ἀκτίνα τοῦ φωτός.

Χαραυγή 25 Ἰανουαρίου.

Ὁ αὐτόχειρας εἶναι ὁ φυλακισμένος, πού βλέπει στήν αὐλή τῆς φυλακῆς νά στήνουν μιὰ ἀγχόνη, κακῶς νομίζει πῶς προορίζεται γι' αὐτόν, θγαίνει τή νύχτα ἀπό τό κελί του, κατεβαίνει στήν αὐλή καί ἀπαγχονίζεται μόνος του.

Γνώση ἔχουμε. Ὅποιος ἀγωνίζεται ἰδιαίτερα γι' αὐτή, γίνεται ὑποπτος, πῶς ἀγωνίζεται ἐναντίον της.

Πρῖν μπεῖς στό ἱερό πρέπει νά θγάλεις τά παπούτσια, κι ὄχι μόνο τά παπούτσια, ἀλλά ὄλα, ροῦχα καί ἀποσκευές, καί ἀποκάτω τή γύμνια καί ὄλα τ' ἄλλα, πού κρύβονται ἀποκάτω της, καί κατόπιν τόν πυρήνα καί τόν πυρήνα τοῦ πυρήνα, ὕστερα τά ὑπόλοιπα καί στό τέλος τή λάμψη τῆς ἄσθηστης φωτιάς. Μόνο ἡ φωτιά ἀπορροφᾶται ἀπό τό ἱερό καί τό ἱερό ἀπό τή φωτιά, κανένα ἀπό τά δύο δέν ἀντιστέκεται σ' αὐτό.

Ὅχι ξετίναγμα τοῦ ἑαυτοῦ σου, ἀλλά καταφάγωμα.

Γιά τό προπατορικό ἀμάρτημα ὑπῆρχαν τρεῖς δυνατότητες τιμωρίας: ἡ ἡπιότερη ἦταν ἡ πραγματική, ἡ ἀπέλαση ἀπό τόν παράδεισο· ἡ δεύτερη: καταστροφή τοῦ παραδείσου· ἡ τρίτη – καί αὐτή θά ἦταν ἡ φοβερότερη τιμωρία –: ἀποκλεισμός ἀπό τήν αἰώνια ζωή καί ὅλα τ' ἄλλα νά μείνουν ὡς ἔχουν.

28 Ἰανουαρίου. Ματαιοδοξία, λήθη γιά μερικές μέρες.

Ἔχεις δύο δυνατότητες: νά γίνεις ἄπειρα μικρός ἢ νά εἶσαι. Τό δεύτερο εἶναι ὀλοκλήρωση, δηλαδή ἀπραξία, τό πρῶτο ἀρχή, δηλαδή πράξη.

Γιά τήν ἀποφυγή ἑνός λεκτικοῦ σφάλματος: Ὅ,τι εἶναι νά καταστραφεῖ μέ πράξεις, πρέπει πρῖν νά κρατιόταν γερά· ὅ,τι καταρρέει, καταρρέει, ἀλλά δέν μπορεῖ νά καταστραφεῖ.

Ὁ Α. δέν μπορούσε νά ζήσει μονοιασμένα μέ τήν Γκ. οὔτε νά χωρίσει, καί γι' αὐτό αὐτοκτόνησε, πίστευε πώς μ' αὐτόν τόν τρόπο θά συμφιλίωνε τά ἀσυμβίβαστα, θά «ταχτοποιόταν» δηλαδή μέ τόν ἑαυτό του.

«Ἄν...., πρέπει νά πεθάνεις», σημαίνει: Ἡ γνώση εἶναι καί τά δύο, σκαλί γιά τήν αἰώνια ζωή καί ἐμπόδιο γι' αὐτή. Ἄν μέ τήν ἀποκτημένη γνώση θέλεις νά φτάσεις στήν αἰώνια ζωή – καί δέν μπορεῖς παρά νά θέλεις, γιατί γνώση εἶναι αὐτή ἡ θέληση –, θά πρέπει νά καταστρέψεις τόν ἑαυτό σου, τό ἐμπόδιο, γιά νά φτιάξεις τό σκαλί, κι αὐτό εἶναι ἡ καταστροφή. Γι' αὐτό ἡ ἀπέλαση ἀπό τόν παράδεισο δέν ἦταν πράξη, ἀλλά συμβάν.

ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

Μέ ανάληψη μιᾶς πολύ μεγάλης ἢ μάλλον ὅλης τῆς εὐθύνης πνίγεσαι. Ἡ πρώτη λατρεία εἰδώλων ἦταν σίγουρα φόβος ἀπέναντι στά πράγματα, ἀλλά ἀναπόσπαστα καί φόβος ἀπέναντι στήν ἀναγκαιότητα τῶν πραγμάτων καί τελικά φόβος ἀπέναντι στήν εὐθύνη γιά τά πράγματα. Τόσο τεράστια φαινόταν αὐτή ἡ εὐθύνη, πού δέν μπορούσαν νά τήν φορτώσουν οὔτε σέ ἕναν ὑπεράνθρωπο, γιατί καί μέ τή μεσολάβηση μιᾶς θεότητας ἡ ἀνθρώπινη εὐθύνη δέν θά μειωνόταν αἰσθητά, ἡ ἐπικοινωνία μέ μιᾶ μόνο θεότητα θά βαρυνόταν ἀκόμα ὑπερβολικά μέ εὐθύνη καί γι' αὐτό ἄφησαν τά πράγματα νά ἔχουν τήν εὐθύνη γιά τόν ἑαυτό τους καί ἀποάνω νά ἔχουν καί μιᾶ σχετική εὐθύνη γιά τόν ἄνθρωπο. Δέν μπορούσαν νά δημιουργήσουν ἰκανά ἀντίβαρα, αὐτός ὁ ἀφελῆς κόσμος ἦταν ὁ πολυπλοκότερος πού ἔγινε ποτέ, ἡ ἀφέλειά του τρεφόταν ἀποκλειστικά ἀπό τήν ὠμή συνέπεια.

Ἄν πέσει πάνω σου ὅλη ἡ εὐθύνη, μπορεῖς νά ἐκμεταλλευτεῖς τή στιγμή καί νά ὑποταχτεῖς στήν εὐθύνη, ἄν ὅμως προσπαθήσεις, θά καταλάβεις, πώς τίποτα δέν σοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ, ἀλλά αὐτή ἡ εὐθύνη εἶσαι ἐσύ ὁ ἴδιος.

Ὁ Ἄτλας εἶχε τή γνώμη, πώς μπορούσε, ἄν ἤθελε, νά ἀφήσει τή γῆ νά πέσει κάτω καί ὁ ἴδιος νά ξεγλιστρήσει· πέρα ἀπ' αὐτή τή γνώμη δέν τοῦ ἐπιτρεπόταν ὅμως τίποτα ἄλλο.

Ἡ φαινομενική ἡρεμία, μέ τήν ὁποία περνᾶνε οἱ μέρες, οἱ ἐποχές, οἱ γενιές, οἱ αἰῶνες, εἶναι σάν νά κοντοστέκεσαι καί νά ἀκοῦς προσεχτικά γύρω σου· ἔτσι σέρονουν τά ἄλογα τήν ἄμαξα.

31 Ἰανουαρίου. Δουλειά στόν κῆπο, καμιά προοπτική.

Ένας αγώνας, όπου σέ καμιά περίπτωση καί σέ καμιά φάση τά νῶτα σου δέν εἶναι καλυμένα. Κι ἐνῶ τό ξέρεις, πάντα τό ξεχνᾶς. Ἀκόμα κι ἂν δέν τό ξεχνᾶς, ψάχνεις γιά τήν κάλυψη, μόνο καί μόνο γιά νά σοῦ δώσει τό ψάξιμο ἀνάπαυλα, κι ἄς ξέρεις, πώς θά σοῦ βγεῖ σέ κακό.

1 Φεβρουαρίου. Λέντς, γράμματα.

Γιά τελευταία φορά ψυχολογία!

Δύο καθήκοντα γιά τήν ἀρχή τῆς ζωῆς: Νά περιορίζεις ὄλο καί πιό πολύ τόν κύκλο σου καί ὀλοένα νά ἐξετάζεις, μήπως βρίσκεσαι κρυμένος κάπου ἔξω ἀπό τόν κύκλο σου.

2 Φεβρουαρίου. Γράμμα ἀπό τόν Βόλφ.

Τό κακό εἶναι καμιά φορά στό χέρι σάν ἓνα ἐργαλεῖο, συνειδητά ἢ ἀσυνειδήτα ἀφήνεται, ἂν ἔχει κανεῖς τή θέληση γι' αὐτό, νά μπεῖ χωρίς ἀντίρρηση στήν πάντα.

Οἱ χαρές τούτης τῆς ζωῆς δέν εἶναι οἱ δικές της, ἀλλά ὁ φόβος μας μπρός στήν ἀνύψωση σέ μιά ἀνώτερη ζωή· τά θάσανα τούτης τῆς ζωῆς δέν εἶναι τά δικά της, ἀλλά ὁ αὐτοδασανισμός μας ἐξαιτίας ἐκείνου τοῦ φόβου.

4 Φεβρουαρίου. Ξαπλωμένος πολλή ὥρα, ἀϋπνία, συνειδητοποίηση τοῦ ἀγώνα.

Σέ ἓναν κόσμο τοῦ ψέματος τό ψέμα δέν καταργεῖται οὔτε μέ τό ἀντίθετό του παρά μόνο μέ ἓναν κόσμο τῆς ἀλήθειας.

Ὁ πόνος εἶναι τό θετικό στοιχεῖο αὐτοῦ τοῦ κόσμου, ναί, κι εἶναι ἀκόμα ἡ μοναδική σύνδεση ἀνάμεσα σ' αὐτόν τόν κόσμο καί στό θετικό.

Μόνο ἐδῶ ὁ πόνος εἶναι πόνος. Καί τοῦτο δέν σημαίνει, πώς αὐτοί, πού ἐδῶ πονᾶνε, θά ἀμειφθοῦν τάχα κάπου ἄλλου, ἀλλά αὐτό, πού σέ τοῦτον τόν κόσμο ὀνομάζεται

πόνος, σέ ἕναν ἄλλον κόσμο, ἀπαράλλαχτο καί ἀπελευθερωμένο ἀπό τόν ἑαυτό του μόνο, εἶναι μακαριότητα.

5 Φεβρουαρίου. Καλό ξύπνημα, ἀδύνατο νά τά θυμηθῶ ὅλα.

Νά καταστρέψουμε αὐτόν τόν κόσμο θα ἦταν τότε μόνο καθήκον, ἂν, πρῶτον, ὁ κόσμος ἦταν κακός καί, δεύτερον, ἂν εἴμασταν σέ θέση νά τόν καταστρέψουμε. Τό πρῶτο μᾶς φαίνεται μόνο ἔτσι, γιά τό δεύτερο δέν εἴμαστε ἱκανοί. Τόν κόσμο αὐτόν δέν μπορούμε νά τόν καταστρέψουμε, γιατί δέν τόν ἔχουμε οἰκοδομήσει σάν κάτι αὐτόνομο, ἀλλά ἔχουμε χαθεῖ μέσα του, καί ὄχι μόνο αὐτό: τοῦτος ὁ κόσμος εἶναι ἡ πλάνη μας, σάν τέτοιος ὅμως εἶναι ἀκατάστρεπτος, ἢ μᾶλλον κάτι, πού μόνο μέ ὀλοκλήρωση, ὄχι μέ παραίτηση, μπορεί νά καταστραφεῖ, ἂν καί ἡ ὀλοκλήρωση μπορεί νά εἶναι μόνο συνέπεια καταστροφῶν, ἀλλά μέσα σ' αὐτόν τόν κόσμο.

Ἐπάρχουν γιά μᾶς δυό εἰδῶν ἀλήθειες, ὅπως παρασταίνονται ἀπό τό δέντρο τῆς γνώσης καί ἀπό τό δέντρο τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια τῆς πράξης καί ἡ ἀλήθεια τῆς ἀπραξίας. Στήν πρώτη χωρίζεται τό καλό ἀπό τό κακό, ἡ δεύτερη δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά τό ἴδιο τό καλό, δέν γνωρίζει οὔτε τό καλό οὔτε τό κακό. Ἡ πρώτη ἀλήθεια μᾶς ἔχει δοθεῖ πραγματικά, τή δεύτερη τήν διαισθανόμαστε. Αὐτή εἶναι ἡ δυσάρεστη πλευρά. Ἡ εὐχάριστη πλευρά εἶναι ὅτι ἡ πρώτη ἀλήθεια ἀνήκει στή στιγμή, ἡ δεύτερη στήν αἰωνιότητα, καί γι' αὐτό ἡ πρώτη ἀλήθεια διαλύεται στό φῶς τῆς δεύτερης.

6 Φεβρουαρίου. Πῆγα στό Φλεάου.

Ἡ παράσταση γιά τήν ἄπειρη ἔκταση τοῦ κόσμου εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ἀκραίου μίγματος ἐπίπονης δημιουργίας καί ἐλεύθερης αὐτοσυνείδησης.

7 Φεβρουαρίου. Στρατιώτης μέ πέτρες, νησί Ρύγκεν.

Ἡ κούραση δέν σημαίνει ὅπωςδήποτε ἀδυναμία τῆς πίστεως, ἢ σημαίνει; Κούραση σημαίνει πάντως ἀνεπάρκεια. Δέν μέ ικανοποιεῖ σέ τίποτα, τί σημαίνει Ἐγώ, ἀκόμα καί ἡ αἰωνιότητα, πού εἶμαι ἐγώ, μου εἶναι πολύ στενή. Ὅταν ὁμως διαβάσω ἕνα καλό βιβλίο, λογουχάρη μιά ταξιδιωτική περιγραφή, μέ ικανοποιεῖ, μέ ζωντανεύει, μέ γεμίζει. Τοῦτο εἶναι μιά ἀπόδειξη ὅτι αὐτότο βιβλίο δέν τό περιλάμβανα πρὶν στήν αἰωνιότητά μου ἢ ὅτι δέν εἶχα φτάσει νά διαισθάνομαι αὐτή τήν αἰωνιότητα, πού ἀναγκαστικά περικλείνει αὐτό τό βιβλίο. – Ἀπό μιά ὀρισμένη βαθμίδα τῆς γνώσης καί πάνω ἢ κούραση, ἢ ἀνεπάρκεια, ἢ στενότητα, ἢ αὐτοπεριφρόνηση πρέπει νά ἐξαφανίζονται, ἐκεῖ δηλαδή, ὅπου αὐτό, πού πρὶν σάν κάτι ξένο μέ ἀναζωογονοῦσε, μέ ικανοποιοῦσε, μέ ἀπελευθέρωνε, μέ ἀνύψωνε, ἔχω πιά τή δύναμη νά τό ἀναγνωρίζω σάν δική μου οὐσία.

Τί γίνεται ὁμως, ἂν αὐτό σάν κάτι φαινομενικά ξένο εἶχε αὐτή τήν ἐπίδραση κι ἐσύ μέ τή νέα γνώση ὄχι μόνο δέν κερδίζεις τίποτα πρὸς αὐτή τήν κατεύθυνση, ἀλλά χάνεις ἀποπάνω καί τήν παλιά παρηγοριά; Σίγουρα, μόνο σάν ξένο εἶχε αὐτή τήν ἐπίδραση, ἀλλά ὄχι μόνο αὐτή, ἀφοῦ μέ παραπέρα ἐπίδραση μέ ἀνύψωνε καί σέ αὐτή τήν ἀνώτερη βαθμίδα. Δέν εἶχε πάψει νά εἶναι ξένο, ἀλλά πέρα ἀπ' αὐτό εἶχε ἀρχίσει νά εἶναι Ἐγώ. – Ἀλλά τό ξένο, πού εἶσαι, δέν εἶναι πιά ξένο. Ἔτσι ἀπαρνιέσαι τή δημιουργία τοῦ κόσμου καί ἀντιφάσκεις στόν ἑαυτό σου.

Ἔπρεπε νά ἀναζητῶ τήν ὁμόνοια καί εἶμαι, σάν τήν βρῆσκω, λυπημένος. Ἔπρεπε μέ τήν ὁμόνοια νά νιώθω τέλειος καί νιώθω καταρακωμένος;

Λές: ἔπρεπε – νά νιώθω· ἐκφράζεις μ' αὐτό μιά ἐντολή, πού εἶναι μέσα σου;

Ἔτσι τό βλέπω ἐγώ.

Δέν εἶναι ὁμως δυνατό νά ὑπάρχει μέσα σου μιά ἐντολή, ἔτσι πού νά ἀκοῦς μονάχα αὐτή τήν ἐντολή καί κατά τά

ἄλλα νά μήν συμβαίνει τίποτα. Εἶναι μιά διαρκῆς ἢ ἀπλῶς μιά πρόσκαιρη ἐντολή;

Αὐτό δέν μπορῶ νά τό κρίνω, πιστεύω ὅμως, πῶς ἡ ἐντολή εἶναι διαρκῆς, ἀλλά ἐγώ τήν ἀκούω μόνο τώρα.

Ἐπίσης, ἀπό ποῦ τό συμπεραίνεις αὐτό;

Ἐπειδή κατά κάποιον τρόπο τήν ἀκούω, ἀκόμα κι ἂν δέν τήν ἀκούω, μέ τόν τρόπο δηλαδή, πού ἡ ἴδια ἡ ἐντολή δέν γίνεται αἰσθητή, ἀλλά ἐπισκιάζει τήν ἀντίθετη φωνή ἢ μοῦ τήν κάνει βαθμιαία ἀνεπιθύμητη, ἐκείνη δηλαδή τήν ἀντίθετη φωνή, πού μοῦ χαλάει τήν ὁμόνοια.

Καί ἀκοῦς ἐξίσου καθαρά τήν ἀντίθετη φωνή, ὅταν ἡ ἐντολή προτρέπει σέ ὁμόνοια;

Ναί, ναί, καμιά φορά πιστεύω κιόλας, πῶς δέν ἀκούω τίποτα ἄλλο πέρα ἀπό τήν ἀντίθετη φωνή, ὅλα τά ἄλλα εἶναι ὄνειρο κι εἶναι σάν νά ἀφήνω τό ὄνειρο νά μπαίνει στή ζωή μου.

Γιατί συγκρίνεις τήν ἐσωτερική ἐντολή μέ τό ὄνειρο; Φαίνεται ἡ ἐντολή σάν ὄνειρο, ὅμοια μ' αὐτό χωρίς νόημα, χωρίς συνοχή, ἀναπόφευκτη, μοναδική, ἱκανή νά σέ χαροποιεῖ καί νά σέ φοβίζει χωρίς λόγο, νά μήν ἐκφράζεται ὀλόκληρη μέ λόγια κι ὅμως νά θέλει νά ἐκφραστεῖ;

Ὅλα αὐτά· – χωρίς νόημα, γιατί μόνο σάν δέν τήν ἀκολουθῶ, μπορῶ νά σταθῶ ἐδῶ· χωρίς συνοχή, δέν ξέρω ποιός τήν κατευθύνει καί σέ τί ἀποσκοπεῖ· ἀναπόφευκτη, μέ βρίσκει ἀπροετοίμαστον καί τόσο ξαφνικά ὅπως τό ὄνειρο τόν κοιμισμένο, παρόλο πού αὐτός, τήν ὥρα πού ἔπεφτε γιά ὕπνο, λογάριαζε μέ ὄνειρα πού θά ἔβλεπε. Εἶναι μοναδική ἢ φαίνεται τουλάχιστον πῶς εἶναι, δέν μπορῶ νά τό διακρίνω, δέν ἀνακατεύεται μέ τήν πραγματικότητα καί διατηρεῖ ἔτσι μιά ἀνέπαφη μοναδικότητα· χαροποιεῖ καί φοβίζει χωρίς λόγο, ἄλλωστε πῶς σπάνια τό πρῶτο παρά τό δεύτερο· δέν ἐκφράζεται, γιατί εἶναι ἀσύλληπτη καί πιέζει νά ἐκφραστεῖ γιά τόν ἴδιον λόγο.

Χριστός, στιγμή.

8 Φεβρουαρίου. Ἡ ἡρεμία μερικές ἡμέρες, ὁ θόρυβος τῶν ἀφικνούμενων, καθώς οἱ δικοί μας θγαίνουν ἔξω ἀπό τά σπίτια, γιά νά τούς καλωσορίσουν, ἐδῶ κι ἐκεῖ σημαῖες πού ξεδιπλώνονται, κάποιος πού τρέχει στό κελάρι, γιά νά φέρει κρασί, ἀπό παράθυρο ψηλά ἕνα τριαντάφυλλο, πού πέφτει στό πλακόστρωτο, κανένας δέν ἔχει ὑπομονή, οἱ βάρκες ἀπό ἕκατό χέρια μαζί πιασμένες γερά τραβιοῦνται στή στεριά, οἱ ξένοι ἄντρες ρίχνουν ματιές τριγύρω καί ἀνεβαίνουν στό ἐκτυφλωτικό φῶς τῆς πλατείας.

Γιατί τό εὔκολο εἶναι τόσο δύσκολο; Ἐπό παραπλανήσεις εἶχα ἐγώ –.

Ἄσε τήν ἀπαρίθμηση. Τό εὔκολο εἶναι δύσκολο. Εἶναι τόσο εὔκολο καί τόσο δύσκολο. Σάν ἕνα παιχνίδι, κυνηγητό, ὅπου ὁ μοναδικός τόπος νά πάρεις ἀνάσα εἶναι ἕνα δέντρο πέρα ἀπό τόν ὠκεανό.

Ἄλλά γιατί φύγανε ἀπό κεῖ; Στήν ἀκτὴ τά κύματα σπάζουν πιο ἄγρια ἀπό ὅπουδήποτε ἄλλοῦ, τόσο στενό εἶναι τό πεδίο της καί τόσο ἀνυπέρβλητο.

Ἄν δέν ρωτοῦσες, θά μπορούσες νά γυρίσεις πίσω, οἱ ἐρωτήσεις εἶναι, πού σέ τραβᾶνε πιο μακριά μέσα στόν ὠκεανό. – Δέν φύγανε οἱ ἄλλοι, ἐσύ ἔφυγες.

Πάλι καί πάλι ἡ στενότητα θά μέ πιέζει.

Αἰωνιότητα ὅμως δέν εἶναι τό σταμάτημα τοῦ χρόνου.

Αὐτό πού στήν ἔννοια τοῦ αἰώνιου εἶναι βασανιστικό: ἡ ἀκατανόητη σέ μᾶς δικαιολόγηση, πού ἐπιδέχεται ὁ χρόνος μέσα στήν αἰωνιότητα καί ἡ προερχόμενη ἀπ' αὐτή δικαιολόγηση τοῦ ἑαυτοῦ μας, ἔτσι ὅπως εἴμαστε.

Πόσο πιο βασανιστική ἀπό τήν ἀκράδαντη πεποίθησή μας γιά τήν τωρινή μας ἁμαρτωλή κατάσταση εἶναι ἀκόμα καί ἡ πιο ἀδύνατη πεποίθηση γιά τήν ἄλλοτε αἰώνια δικαιολόγηση τῆς προσωρινότητάς μας. Μόνο ἡ δύναμη νά ὑποφέρουμε αὐτή τήν δεύτερη πεποίθηση, πού στήν καθαρότητά της περικλείει πλήρως τήν πρώτη, εἶναι τό

μέτρο τῆς πίστης.

Μερικοί ὑποθέτουν, πὼς δίπλα στὴν μεγάλη κύρια ἀπάτη ὑπάρχει σέ κάθε περίπτωση εἰδικά γι' αὐτοὺς μιά μικρότερη ἰδιαίτερη ἀπάτη, ὅτι δηλαδή, ὅταν πάνω στὴ σκηνή παίζεται μιά ἐρωτική ἱστορία, ἢ ἠθοποιός, ἐκτός ἀπὸ τὸ ψεύτικο χαμόγελο γιὰ τὸν ἐρωμένο τῆς ἔχει κι ἓνα ἰδιαίτερα ἀπατηλό χαμόγελο γιὰ τὸν ἐντελῶς συγκεκριμένο θεατὴ στό τελευταῖο θεωρεῖο. Αὐτό σημαίνει πὼς ἡ ὑπόθεση τραβάει πολὺ μακριά.

10 Φεβρουαρίου. Κυριακή. Θόρυβος. Εἰρήνη Οὐκρανία.

Διαλύονται οἱ ὁμίχλες τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν, τῶν ἐραστῶν καὶ τῶν πλούσιων, τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν ἀθλητῶν, τῶν θαλασσοπόρων καί...

Ἐλευθερία καὶ δέσμευση εἶναι σέ οὐσιαστική ἔννοια τὸ ἴδιο πράγμα. Σέ ποιά οὐσιαστική ἔννοια; Ὅχι μέ τὴν ἔννοια, ὅτι ὁ σκλάβος δέν χάνει τὴν ἐλευθερία, ὅποτε ἀπὸ ὀρισμένη ἀποψη εἶναι πιὸ ἐλεύθερος ἀπὸ τὸν ἐλεύθερο.

Ἡ ἀλυσίδα τῶν γενιῶν δέν εἶναι ἡ ἀλυσίδα τῆς ζωῆς σου καὶ μολοντοῦτο ὑπάρχουν σχέσεις μεταξύ τους. – Ποιές; Οἱ γενιές πεθαίνουν σάν τίς στιγμές τῆς ζωῆς σου. Ποῦ ἔγκειται ἡ διαφορά;

Εἶναι τὸ παλιὸ ἀστεῖο: Κρατᾶμε τὸν κόσμον καὶ παραπονιόμαστε πού μᾶς κρατᾶει.

Κατὰ κάποιον τρόπο ἀρνεῖσαι τὴν ὑπαρξὴ αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Θεωρεῖς τὴν ζωὴ ἀνάπαυση, μιά ἀνάπαυση στὴν κίνηση.

11 Φεβρουαρίου. Εἰρήνη Ρωσία.

Τὸ σπίτι του μένει ἀνέπαφο μέσα στὴ γενική πυρκαγιά, πού μαίνεται γύρω, ὄχι γιατί εἶναι θεοσεβής, ἀλλὰ γιατί

σκοπός του είναι να μην πάθει τό σπίτι του τίποτα.

Έκείνος πού κοιτάζει είναι κατά κάποιον τρόπο εκείνος πού συζεί με κάτι, κρέμεται από τήν ζωή, προσπαθεί να συμβαδίσει με τόν άνεμο. Δέν θέλω να είμαι τέτοιος.

Ζωή σημαίνει: να βρίσκεσαι στό κέντρο τής ζωής· με μιά ματιά να βλέπεις τή ζωή, πού έχεις δημιουργήσει.

Ό κόσμος μπορεί να θεωρηθεί καλός, μόνο αν κοιταχτεί από τό σημείο, απ' όπου δημιουργήθηκε, γιατί μόνο εκεί είλώθηκε: Κοίτα, ήταν καλός – και μόνο από κει μπορεί να καταδικαστεί και να καταστραφεί.

Πάντα έτοιμος, τό σπίτι του είναι φορητό, ζεί πάντα στην πατρίδα του.

Τό κύριο χαρακτηριστικό αυτού του κόσμου είναι ή προσωρινότητά του. Μέ αυτή τήν έννοια μπροστά στην φευγαλέα στιγμή οί αιώνες δέν είναι τίποτα. Η συνέχεια τής προσωρινότητας δέν μπορεί λοιπόν να δώσει καμιά παρηγοριά· ότι νέα ζωή δημιουργείται μέσα από τά έρείπια, αποδείχνει λιγότερο τήν έπιμονή τής ζωής και περισσότερο του θανάτου. Αν λοιπόν θέλω να καταπολεμήσω αυτόν τόν κόσμο, πρέπει να τόν καταπολεμήσω στό κύριο χαρακτηριστικό του, δηλαδή στην προσωρινότητά του. Δέν μπορώ να τό κάνω σε αυτή τή ζωή πραγματικά όχι μόνο μέ τήν έλπίδα και τήν πίστη;

Θέλεις λοιπόν να καταπολεμήσεις τόν κόσμο, και μάλιστα μέ όπλα, πού είναι πιο πραγματικά από τήν έλπίδα και τήν πίστη. Τέτοια όπλα ίσως υπάρχουν, αλλά μπορείς να τά βρεις και να τά χρησιμοποιήσεις μόνο κάτω από όρισμένες προϋποθέσεις· να δώ πρώτα, αν έχεις αυτές τις προϋποθέσεις.

Κοίτα, αλλά αν δέν τις έχω, μπορώ ίσως να τις αποκτήσω.

Σίγουρα, αλλά σ' αυτό δέν μπορώ να σε βοηθήσω.

Μπορείς όμως να μέ βοηθήσεις, αφού αποχτήσω πρώτι-
τις προϋποθέσεις.

Ναί, γιά να στό δηλώσω καθαρά, δέν μπορώ να σε βο-
θήσω καθόλου, γιατί αν είχες τίς προϋποθέσεις, θά τά
είχες όλα.

Ήτοι έχουν τά πράγματα, γιατί ήθελες να μέ δοκιμά-
σεις πρώτα;

Όχι γιά να σου δείξω, τί σου λείπει, αλλά γιά να σου
δείξω, πώς κάτι σου λείπει. Μιά κάποια ωφέλεια μπορώ
να σου προσκομίσω, γιατί γνωρίζεις βέβαια, πώς κάτι
σου λείπει, αλλά δέν θέλεις να τό πιστέψεις.

Στήν αρχική μου ερώτηση μου προσφέρεις δηλαδή μόνο
τήν απόδειξη, πώς τήν ερώτηση έπρεπε να τήν θέσω.

Σου προσφέρω κάτι παραπάνω, κάτι, πού έσύ ανάλογα
μέ τή θέση σου δέν είσαι τώρα κατά κανέναν τρόπο ίκα-
νός να διασαφηνίσεις. Σου προσφέρω τήν απόδειξη, πώς
τήν αρχική σου ερώτηση θά έπρεπε πραγματικά να τήν
θέσεις αλλιώς.

Αυτό σημαίνει λοιπόν: Δέν θέλεις ή δέν μπορείς να μου
άπαντήσεις.

«Νά μήν σου άπαντήσω» – έτσι είναι.

Καί αυτή τήν πίστη – αυτήν μπορείς να δώσεις.

19 Φεβρουαρίου. Ήπιστροφή από τήν Πράγα. Ή Ότλα
στό Τσάρχ.

Μας θάμπωνε ή φεγγαρόλουστη νύχτα. Πουλιά έκρωζαν
από δέντρο σε δέντρο. Από τά χωράφια έρχόταν βουη-
τό. Σερνόμασταν μέσα στή σκόνη, ένα ζευγάρι φίδια.

Λιαίσθηση και βίωμα.

Ήν τό «βίωμα» είναι ή ανάπαυση του απόλυτου, ή
«διαίσθηση» μπορεί να είναι μόνο ή παράκαμψη μέσω
του κόσμου προς τό απόλυτο. Όλα σκοπεύουν στον στό-
χο και ό στόχος είναι ένας. Ο συμβιβασμός θά ήταν βέ-
βαια δυνατός, να είναι ή διάσπαση μέσα στον χρόνο μό-
νο μιά τέτοια, μιά μόνο σε κάθε στιγμή πιθανή, κατά βά-

θος ὅμως μιά μὴ πραγματοποιούμενη διάσπαση.

Μπορεῖ νά ὑπάρχει γνώση τοῦ διαβολικοῦ, ἀλλά καμιά πίστη σ' αὐτό, γιατί περισσότερο διαβολικό ἀπό τό ὑπάρχον δέν ὑπάρχει.

Ἡ ἀμαρτία ἔρχεται πάντα ἀνοιχτά καί συλλαμβάνεται ἀμέσως ἀπό τίς αἰσθήσεις. Περπατᾶ μέ τίς ρίζες της καί δέν πρέπει νά ξεριζώνεται.

Ὅποιος φροντίζει μόνο γιά τό μέλλον, εἶναι λιγότερο προνοητικός ἀπό ἐκεῖνον, πού φροντίζει μόνο γιά τό παρόν, γιατί αὐτός δέν φροντίζει κἀν γιά τό παρόν, ἀλλά γιά τή διάρκειά του.

Ὅλα τά βάσανα γύρω μας πρέπει νά τά ὑποφέρουμε κι ἐμεῖς. Ὁ Χριστός ὑπόφερε γιά τήν ἀνθρωπότητα, ἀλλά καί ἡ ἀνθρωπότητα πρέπει νά ὑποφέρει γιά τόν Χριστό. Ὅλοι ἐμεῖς δέν ἔχουμε ἓνα σῶμα, ἀλλά μιά ἀνάπτυξη, κι αὐτή μᾶς ὁδηγεῖ μέσα ἀπό ὅλους τούς πόνους, σέ αὐτή ἢ στήν ἄλλη μορφή. Ὅπως τό παιδί ἀναπτύσσεται μέσα ἀπό ὅλα τά στάδια τῆς ζωῆς πρὸς τά γερατειά καί στόν θάνατο (καί ἐκεῖνο τό στάδιο φαίνεται κατά βάση πῶς δέν φτάνεται ἀπό τό προηγούμενο στόν πόθο ἢ στόν φόβο), ἔτσι ἀναπτυσσόμαστε κι ἐμεῖς (δεμένοι μέ τήν ἀνθρωπότητα ὄχι λιγότερο ἀπ' ὅ,τι μέ τόν ἑαυτό μας) μέσα ἀπό ὅλα τά βάσανα τούτου τοῦ κόσμου. Γιά δικαιοσύνη δέν ὑπάρχει σέ αὐτή τή συσχέτιση καμιά θέση, ἀλλά οὔτε καί γιά φόβο μπρὸς στά βάσανα ἢ γιά ἐκδοχή τοῦ βασανου ὡς κατορθώματος.

22 Φεβρουαρίου.

Ἡ σκέψη καί ἡ πράξη ἔχουν τήν φαινομενική τους ἀλήθεια· ἀλλά μόνο ἡ ἐκπορευόμενη ἀπό τή σκέψη ἢ μᾶλλον ἡ ἐπιστρέφουσα σέ αὐτή πράξη εἶναι ἡ ἀλήθεια.

Μπορεῖς νά ἀποτραβηχτεῖς ἀπό τά βάσανα τοῦ κόσμου, αὐτό ἔγκειται στήν κρίση σου καί ἀνταποκρίνεται στή

φύση σου, ίσως αυτό ακριβώς τό αποτράβηγμα είναι τό μόνο βάσανο, πού θά μπορούσες νά αποφύγεις.

Ἡ βούλησή σου εἶναι ἐλεύθερη, αυτό σημαίνει: ἦταν ἐλεύθερη, ὅταν ἤθελε τήν ἔρημο, εἶναι ἐλεύθερη, ἀφοῦ μπορεί νά διαλέγει τό δρόμο γιά τό πέρασμά της, ἀλλά καί δέν εἶναι ἐλεύθερη, ἀφοῦ ἐσύ πρέπει νά περάσεις ἀπό τήν ἔρημο, δέν εἶναι ἐλεύθερη, ἀφοῦ κάθε δρόμος ἀγγίζει λαβυρινθικά κάθε πιθαμή ἐρήμου.

Ἐνας ἄνθρωπος ἔχει ἐλεύθερη βούληση, καί μάλιστα τριῶν εἰδῶν: Πρῶτον, ἦταν ἐλεύθερος, ὅταν θέλησε αὐτή τή ζωή· τώρα δέν μπορεί βέβαια νά τήν ἀρνηθεῖ, γιατί δέν εἶναι πιά αὐτός, πού τήν ἤθελε τότε, ἀκόμα κι ἂν μέ τό νά ζεῖ, ἐκτελεῖ τήν τοτινή του βούληση.

Δεύτερον, εἶναι ἐλεύθερος, γιατί μπορεί νά διαλέγει τόν τρόπο καί τόν δρόμο τῆς ζωῆς του.

Τρίτον, εἶναι ἐλεύθερος, γιατί σάν αὐτός, πού θά γίνει πάλι κάποτε, ἔχει τήν βούληση νά βαδίσει κάτω ἀπό ὅποιεσδήποτε συνθήκες μέσα στή ζωή καί μέ αὐτόν τόν τρόπο νά τήν κάνει δική του καί μάλιστα πάνω σέ ἕναν δρόμο, πού μπορεί βέβαια νά τόν διαλέγει, ἀλλά πού εἶναι τέτοιος λαβύρινθος, ὥστε νά μήν ἀφήνει ἀνεπαφο κανένα σημεῖο αὐτῆς τῆς ζωῆς.

Αὐτά εἶναι τά τρία εἶδη τῆς ἐλεύθερης βούλησης, εἶναι ὅμως, ἐπειδή εἶναι ταυτόχρονα, ἕνα καί τό αὐτό πράγμα καί μάλιστα τόσο πολύ, πού δέν ὑπάρχει χῶρος γιά βούληση, οὔτε γιά ἐλεύθερη οὔτε γιά ἀνελεύθερη.

23 Φεβρουαρίου. Ἄγραφο γράμμα.

Ἡ γυναίκα, ἢ ἴσως ὀξύτερα ἐκφρασμένο, ὁ γάμος εἶναι ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ζωῆς, μέ τόν ὅποιο πρέπει νά ξεκαθαρίσεις.

Τό ἀποπλανητικό μέσο αὐτοῦ τοῦ κόσμου καθῶς καί τό σημάδι τῆς ἐγγύησης, ὅτι αὐτός ὁ κόσμος εἶναι μόνο ἕνα

μεταβατικό στάδιο, είναι τό ίδιο. Δικαιολογημένα, γιατί μόνο έτσι μπορεί τοῦτος ὁ κόσμος νά μᾶς ἀποπλανήσει κι αὐτό εἶναι ἀλήθεια. Τό χειρότερο ὅμως εἶναι, πώς ὕστερα ἀπό ἐπιτυχημένη ἀποπλάνηση ξεχνᾶμε τήν ἐγγύηση καί κατά συνέπεια τό καλό μέσα μας σέ κακό, πού ματιά γυναίκας τράβηξε στό κρεβάτι της.

24 Φεβρουαρίου.

Ἡ ταπεινοφροσύνη δίνει στόν καθένα, ἀκόμα καί στόν μοναχικό ἀπελπισμένο, τήν ἰσχυρότερη σχέση πρός τόν συνάνθρωπο, καί μάλιστα ἀμέσως, ἄλλωστε μόνο ἡ πλήρης καί διαρκής ταπεινοφροσύνη. Αὐτό γίνεται, γιατί ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ ἀληθινή γλώσσα τῆς προσευχῆς, ταυτόχρονα λατρεία καί στενότητα σύνδεση. Ἡ σχέση πρός τόν συνάνθρωπο εἶναι ἡ σχέση τῆς προσευχῆς, ἡ σχέση πρός τόν ἑαυτό σου εἶναι ἡ σχέση τῆς προσπάθειας· ἀπό τήν προσευχή παίρνει κανεῖς τή δύναμη γιά τήν προσπάθεια.

Μπορεῖς λοιπόν νά γνωρίζεις τίποτα ἄλλο ἐκτός ἀπό τήν ἀπάτη; Ἄν κάποτε ἡ ἀπάτη ἀφανιστεῖ, δέν πρέπει νά κοιτάξεις, ἀλλιῶς θά μεταβληθεῖς σέ στήλη ἄλατος.

Οἱ ἐφευρέσεις τρέχουν πρῖν ἀπό μᾶς, ὅπως ἡ ἀκτὴ τρέχει πάντα πρῖν ἀπό τό ἀδιάκοπα τρανταζόμενο ἀπό τή μηχανή του ἀτμόπλοιο. Οἱ ἐφευρέσεις προσφέρουν ὅλα ὅσα μποροῦν νά γίνουν. Λογουχάρα, εἶναι ἄδικο νά πεῖς: Τό ἀεροπλάνο δέν πετάει ὅπως τό πουλί, ἤ: Ποτέ δέν θά εἴμαστε σέ θέση νά φτιάξουμε ἕνα ζωντανό πουλί. Σίγουρα ὄχι, ἀλλά τό λάθος ἔγκειται στήν ἀντίρρηση, σάν νά ἀπαιτοῦσε κανεῖς ἀπό τό ἀτμόπλοιο, παρά τήν εὐθεία γραμμὴ πού ἀκολουθεῖ, νά πιάνει πάλι καί πάλι στό πρῶτο λιμάνι. —Ἐνα πουλί δέν μπορεί νά δημιουργηθεῖ μέ μιὰ φυσική πράξη, γιατί εἶναι ἤδη δημιουργημένο, δημιουργεῖται πάνω στή βάση τῆς πρώτης δημιουργικῆς πράξης πάλι καί πάλι καί εἶναι ἀδύνατο νά ἐπέμβει κανεῖς σέ αὐτὴ τήν ζωντανή σειρά, πού ἐξελισσεται στή βά-

ση μιᾶς φυσικῆς καί ἀδιάκοπης βούλησης, ἔτσι ὅπως οἱ ἕναν θρύλο ἀναφέρεται, πὼς ἡ πρώτη γυναίκα δημιουργήθηκε μὲν ἀπὸ τὸ πλευρὸ τοῦ ἀνδρα, ποτέ ὅμως αὐτὸ δὲν ἐπαναλήφθηκε, ἀλλὰ ἀπὸ τότε οἱ ἄνδρες παίρνουν γιὰ γυναῖκες τους πάντα τίς κόρες ἄλλων. – Ἡ μέθοδος καί ἡ τάση τῆς δημιουργίας τοῦ πουλιοῦ – αὐτὸ ἔχει σημασία – καί τοῦ ἀεροπλάνου δὲν πρέπει νά εἶναι διαφορετικές, καί ἡ ἐρμηνεῖα τῶν ἄγριων, πού δὲν κάνουν διάκριση ἀνάμεσα στὸν πυροβολισμό καί στὴν ἀστραποβροντή, μπορεῖ νά περιέχει μιὰ περιορισμένη ἀλήθεια.

Ἀποδείξεις γιὰ μιὰ πραγματικὴ προηγούμενη ζωὴ: Σέ ἔχω δεῖ πρὶν, τὰ θαύματα τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς καί τοῦ τέλους τῶν ἡμερῶν.

25 Φεβρουαρίου. Πρωϊνὴ διαύγεια.

Δέν εἶναι ἡ ὀκνηρία, ἡ κακὴ θέληση, ἡ ἀδεξιότητα – ἂν καί ἀπ' ὅλα αὐτὰ κάτι ὑπάρχει, ἐπειδὴ «τὸ ζιζάνιο γεννιέται ἀπὸ τὸ τίποτα» – πού μοῦ χαλᾶνε τὰ πάντα ἢ πού δὲν μοῦ τὰ χαλᾶνε: Οἰκογενειακὴ ζωὴ, φιλία, γάμο, ἐπάγγελμα, λογοτεχνία, ἀλλὰ εἶναι ἡ ἔλλειψη τοῦ ἐδάφους, τοῦ ἀέρα, τῆς ἐντολῆς. Αὐτὰ νά δημιουργήσω εἶναι τὸ καθῆκον μου, ὄχι γιὰ νά ἐπανορθώσω τάχα τὴν ἀμέλεια, ἀλλὰ γιὰ νά μὴν παραμελήσω τίποτα, γιατί τὸ καθῆκον εἶναι τόσο καλὸ ὅσο κι ἓνα ἄλλο. Εἶναι μάλιστα τὸ πρῶτιστο καθῆκον ἢ τουλάχιστον ἡ ἀνταύγειά του, ἔτσι σὰν κανεῖς πού ἀνεβαίνει σέ ἓνα ὕψωμα, πού τὸ περιβάλλει λεπτὸς ἀέρας, νά μπαίνει ξαφνικά στὴν ἀνταύγεια τοῦ μακρινοῦ ἡλίου. Καί οὔτε εἶναι κανένα ἔκτακτο καθῆκον, εἶναι ἓνα καθῆκον πού ἔχει ἤδη τεθεῖ πολλές φορές. Δέν ξέρω βέβαια, ἂν ἔχει τεθεῖ σέ τέτοια ἔκταση. Ἀπὸ τίς ἀπαιτήσεις τῆς ζωῆς, ἀπ' ὅσο γνωρίζω, δὲν ἔχω φέρει τίποτα μαζί μου, παρὰ μονάχα τὴν γενικὴ ἀνθρώπινη ἀδυναμία. Μέ αὐτὴ – ἀπὸ μιὰ ἄποψη μιὰ τεράστια δύναμη – ἔχω πάρει μέσα μου σέ μεγάλο βαθμὸ τὸ ἀρνητικὸ τῆς ἐποχῆς μου, πού μοῦ εἶναι πολὺ κοντὰ καί πού

δέν τό καταπολεμῶ ποτέ, ἀλλά κατά κάποιο τρόπο ἔχω τό δικαίωμα νά τό ἐκπροσωπῶ. Στό ἐλάχιστο θετικό καί στό ἀκραῖο, σέ θετικό μετατρεπόμενο ἀρνητικό, δέν εἶχα καμιά κληρονομημένη συμμετοχή. Δέν ἔχω ὀδηγηθεῖ στή ζωή ἀπό τό ἄλλωστε κουρασμένο χέρι τοῦ Χριστιανισμοῦ ὅπως ὁ Κίρκεγκααρντ οὔτε ἀρπάχτηκα ἀπό τήν τελευταία ἄκρη τοῦ ἰπτάμενου μακριά μου ἰουδαϊκοῦ μανδύα ὅπως οἱ Σιωνιστές. Εἶμαι τέλος ἢ ἀρχή.

Τό ἐνιωθε στούς κροτάφους, ὅπως ὁ τοῖχος νιώθει τή μύτη τοῦ καρφιοῦ, πού πρόκειται νά μπηχτεῖ μέσα του. Δέν τό ἐνιωθε λοιπόν.

Κανένας δέν δημιουργεῖ ἐδῶ κάτι παραπάνω ἀπό τήν πνευματική του δυνατότητα ζωῆς· τό ὅτι δίνει τήν ἐντύπωση, πώς δουλεύει γιά τήν τροφή του, τήν ἐνδυσή του καί τά λοιπά, εἶναι ἐπουσιῶδες, τοῦ δίνεται δηλαδή μέ κάθε ὀρατή μπουκιά καί μιά ἀόρατη, μέ κάθε ὀρατό ροῦχο καί ἓνα ἀόρατο καί οὔτω καθεξῆς. Αὐτό εἶναι δικαιολόγηση κάθε ἀνθρώπου. Δίνει τήν ἐντύπωση, πώς ὑποβαστάζει τή ζωή του μέ συμπληρωματικές δικαιολογήσεις, αὐτό εἶναι ὅμως ψυχολογικός ἀντικατοπτρισμός, στήν πραγματικότητα χτίζει τή ζωή του πάνω στίς δικαιολογήσεις του. Ἐξάλλου κάθε ἄνθρωπος εἶναι ὑποχρεωμένος νά δικαιολογεῖ τή ζωή του (ἢ τόν θάνατό του, πού εἶναι τό ἴδιο πράγμα), καί ἀπό αὐτό τό καθήκον δέν μπορεῖ νά ξεφύγει.

Βλέπουμε κάθε ἄνθρωπο νά ζεῖ τή ζωή του (ἢ νά πεθαίνει τόν θάνατό του). Χωρίς ἐσωτερική δικαιολόγητη αὐτή ἢ πράξη δέν θά ἦταν δυνατή, κανένας ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ζεῖ μιά ἀδικαιολόγητη ζωή. Ἀπ' αὐτό θά μποροῦσε κανεῖς, ὑποτιμώντας τόν ἄνθρωπο, νά συμπεράνει, πώς ὁ καθένας ὑποβαστάζει τή ζωή του μέ δικαιολογήσεις.

Ἡ ψυχολογία εἶναι ἀνάγνωση μιᾶς ἀνάποδης γραφῆς,

δηλαδή κουραστική, και όσον αφορά τό όρθό αποτέλε-
σμα άποδοτική, στην πραγματικότητα όμως δέν έχει γί-
νει τίποτα.

Ύστερα από τόν θάνατο ενός ανθρώπου άπλώνεται και
πάνω στή γή γύρω από τόν νεκρό για ένα χρονικό διά-
στημα μιά ευεργετική σιωπή, ένας γήινος πυρετός έχει
σταματήσει, ένας θάνατος φαίνεται νά μή συνεχίζεται
πιά, ένα λάθος φαίνεται νά έχει παραμεριστεί, ακόμα
και στους ζωντανούς δίνεται ή εύκαιρία νά πάρουν ανά-
σα και γι' αυτό άνοίγουν τά παράθυρα, όπου έχουν τόν
νεκρό, – μέχρι πού όλα αυτά άποδείχονται άπατηλά κι
άρχίζει ό πόνος και ό θρήνος.

Ή σκληρότητα του θανάτου έγκειται στό ότι φέρνει τόν
πραγματικό πόνο του τέλους, αλλά όχι τό τέλος.

Ή σκληρότητα του θανάτου: ένα φαινομενικό τέλος
προκαλεί πραγματικόν πόνο.

Ό θρήνος στό νεκροκρέβατο είναι κατά βάθος θρήνος
για τό ότι εδώ δέν έχει επέλθει θάνατος στην άληθινή έν-
νοια. Πάντα πρέπει νά αρκούμαστε μέ αυτόν τόν θάνα-
το, νά παίζουμε ακόμα τουτο τό παιχνίδι.

26 Φεβρουαρίου. Ήλιόλουστο πρωινό.

Ή εξέλιξη της ανθρωπότητας – ανάπτυξη της δύναμης
για θάνατο.

Ή σωτηρία μας είναι ό θάνατος, αλλά όχι αυτός.

Όλοι είναι άπέναντι στον Α πολύ ευγενικοί, όπως λο-
γουχάρη ένα έξαιρετο μπιλιάρδο φροντίζει κανείς νά τό
προφυλάξει ακόμα και από καλούς παίχτες, ώσπου έμ-
φανίζεται ό μεγάλος παίχτης, εξετάζει προσεχτικά τήν
έπιφάνεια, δέν άνέχεται κανένα πρόωρο λάθος, κατόπιν

ὅμως, σάν ὁ ἴδιος ἀρχίζει νά παίξει, παραφέρεται μέ τόν χειρότερο τρόπο.

«Ύστερα ὅμως γύρισε στή δουλειά του, σάν νά μήν εἶχε συμβεῖ τίποτα». Αὐτή εἶναι μιά παρατήρηση, πού μᾶς εἶναι πρόχειρη ἀπό ἕνα ἀσαφές πλῆθος παλιῶν διηγήσεων, ἄν καί δέν περιέχεται ἴσως σέ καμιά ἀπ' αὐτές.

Σέ κάθε ἄνθρωπο τίθενται ἐδῶ δύο ζητήματα πίστεως, ἕνα γιά τήν ἀξιοπιστία τούτης τῆς ζωῆς καί ἕνα γιά τήν ἀξιοπιστία τοῦ σκοποῦ του. Καί στά δύο ἐρωτήματα ἀπαντᾷ ὁ καθένας μέ τό γεγονός τῆς ζωῆς του τόσο σθεναρά καί ἄμεσα μέ «ναί», πού καταντᾷ ἀμφίβολο, ἄν τά ἐρωτήματα ἔχουν ἐννοηθεῖ σωστά. Ὅπως καί νά ἔχει ὅμως τό πράγμα, γιά νά φτάσει κανεῖς σέ τοῦτο τό δικό του βασικό ναί, πρέπει πρῶτα νά τό σκεφτεῖ καλά, γιατί βαθιά κάτω ἀπό τήν ἐπιφάνειά τους οἱ ἀπαντήσεις εἶναι στή θύελλα τῶν ἐρωτήσεων μπερδεμένες καί παραπλανητικές.

«Δέν μπορεῖ νά πεῖ κανεῖς, πῶς μᾶς ἔλειπε ἡ πίστη. Καί μόνο τό ἀπλό γεγονός τῆς ζωῆς μας δέν εἶναι δυνατό νά ἀδειάσει ποτέ ἀπό τήν ἀξία τῆς πίστεως του».

«Νά ὑπῆρχε ἐδῶ μιά ἀξία πίστεως; Μά δέν μπορεῖ κανεῖς νά - μή - ζεῖ».

«Ἀκριβῶς σέ αὐτό τό «μά δέν μπορεῖ» ἐγκριτεῖ ἡ παράλογη δύναμη τῆς πίστεως· μέ αὐτή τήν ἄρνηση παίρνει μορφή».

Δέν εἶναι ἀνάγκη νά θγεῖς ἀπό τό σπῆτι. Μεῖνε στό τραπέζι σου καί ἄκου. Ἡ μήν ἀκουῦς, περίμενε μόνο. Οὔτε καί νά περιμένεις χρειάζεσαι, κάθισε ἀπόλυτα ἤρεμος καί μόνος. Ὁ κόσμος θά σοῦ προσφερθεῖ γιά ἀποκάλυψη, ἐκστατικός θά κουλουριαστεῖ μπροστά σου.

Ἡ κλειστότητα τοῦ παράδοξου ἴσως ὑπάρχει, δέν ἐκφράζεται ὅμως σάν τέτοια, γιατί οὔτε καί ὁ Ἄβραάμ

ἀκόμα δέν τήν καταλαβαίνει. Δέν χρειάζεται ἢ δέν ὀφείλει νά τήν καταλαβαίνει, καί κατά συνέπεια οὔτε γιά τόν ἑαυτό του νά τήν ἐρμηνεύει, προσπάθειες ὅμως νά τήν ἐξηγήσει στούς ἄλλους τοῦ ἐπιτρέπεται νά κάνει. Οὔτε καί τό Γενικό εἶναι σέ αὐτή τήν ἔννοια σαφές, πού στήν ὑπόθεση τῆς Ἰφιγένειας ἐκφράζεται μέ τό γεγονός ὅτι ὁ χρησμός δέν εἶναι ποτέ μονοσήμαντος.

Ἠρεμία στό Γενικό; Ἀσάφεια τοῦ Γενικοῦ; Μιά φορά τό Γενικό ἐρμηνευμένο σάν ἠρεμία, κατά τά ἄλλα ὅμως σάν τό «γενικό» πέρα δῶθε ἀνάμεσα στό Μοναδικό καί τό Γενικό. Μόνο ἡ ἠρεμία εἶναι τό πραγματικό Γενικό, ἀλλά καί ὁ τελικός στόχος.

Εἶναι σάν τό πέρα δῶθε ἀνάμεσα στό Γενικό καί τό Μοναδικό νά γινόταν πάνω στήν πραγματική σκηνή, ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ζωή γενικά νά διαγραφόταν μόλις στά παρασκήνια.

Δέν ὑπάρχει αὐτή ἡ ἐξέλιξη, πού μέ τήν ἀνοησία της, γιά τήν ὁποία ἔμμεσα εἶμαι ὑπεύθυνος κι ἐγώ, θά μέ κούραζε. Ὁ ἐφήμερος κόσμος δέν ἀρκεῖ γιά τήν πρόνοια τοῦ Ἀβραάμ, γι' αὐτό ὁ Ἀβραάμ ἀποφασίζει νά μεταναστεύσει μαζί του στήν αἰωνιότητα. Ἐπειδή ὅμως ἡ πύλη τῆς ἐξόδου ἢ τῆς εισόδου εἶναι πολύ στενή, δέν μπορεῖ νά περάσει τήν ἄμαξα μέ τά ἔπιπλα. Τήν εὐθύνη τήν ἐπιρρίπτει στήν ἀδυναμία τῆς φωνῆς του νά διατάξει. Αὐτό εἶναι τό βάσανο τῆς ζωῆς του.

Ἡ πνευματική φτώχεια τοῦ Ἀβραάμ καί ἡ βραδυκίνησια αὐτῆς τῆς φτώχειας εἶναι ἕνα προτέρημα, τοῦ διευκολύνει τήν συγκέντρωση ἢ μᾶλλον αὐτή εἶναι ἡ συγκέντρωση, μέ τήν ὁποία ὅμως χάνει τό προτέρημα, πού ἐγκτεται στήν ἐφαρμογή τῆς δύναμης γιά συγκέντρωση.

Ὁ Ἀβραάμ ζεῖ στήν ἐξῆς πλάνη: Δέν ἀντέχει τήν ὁμοιομορφία αὐτοῦ τοῦ κόσμου. Ὁ κόσμος ὅμως, ὡς γνωστόν,

είναι εξαιρετικά πολύμορφος, πράγμα πού μπορεί νά αποδειχτεί κάθε στιγμή, αρκεί νά πάρει κανείς μιά χούφτα κόσμο και νά τήν εξετάσει πιό προσεχτικά. Αυτό τό ξέρει φυσικά και ὁ Ἄβραάμ. Ἡ δυσαρέσκεια γιά τήν ὁμοιομορφία τοῦ κόσμου εἶναι στήν πραγματικότητα δυσαρέσκεια γιά τήν ὄχι ἀρκετά βαθιά σύνδεση μέ τήν πολυμορφία τοῦ κόσμου. Κατά βάθος δηλαδή ἓνα ἐφαλτήριο στόν κόσμο.

Δίπλα στήν ἀπόδειξή του βαδίζει μιά μαγεία. Μιά ἀπόδειξη μπορεί κανείς νά τήν ἀποφύγει στόν κόσμο τῆς μαγείας, μιά μαγεία στόν κόσμο τῆς λογικῆς, καί οἱ δύο μαζί ὅμως ἀσφυκτιοῦν, ἀφοῦ εἶναι κάτι τρίτο, ζωντανή μαγεία ἢ ἐποικοδομητική καταστροφή τοῦ κόσμου.

Ἔχει πολύ πνεῦμα, ταξιδεύει μέ τό πνεῦμα του σάν μέ μιά μαγική ἄμαξα γύρω στή γή, ἀκόμα και ἐκεῖ πού δέν ὑπάρχουν δρόμοι. Ἀπό μόνος του δέν μπορεί νά μάθει, πώς δέν ὑπάρχουν δρόμοι. Γι' αὐτό ἡ ταπεινή του παράκληση γιά ἀκολουθία καταντᾶ τυραννία καί ἡ εἰλικρινῆς πίστη του, νά βρῆσκαται «καθ' ὁδόν», ὑπεροψία.

Ἡ ἀπαλλαγμένη ἀπό ἀτομική ιδιοκτησία ἐργατιά

ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ: Νά μήν ἔχει χρήματα, νά μήν κατέχει ἢ νά ἀποδέχεται πολῦτιμα ἀντικείμενα. Τῆς ἐπιτρέπεται μόνο νά ἔχει στήν κατοχή της τά ἐξῆς: ἀπλούστατη ἐνδυμασία (ἐπακριδῶς ὀριζόμενα κομμάτια), τά ἀπαραίτητα γιά τήν ἐργασία, βιβλία, τρόφιμα γιά προσωπική κατανάλωση. Ὅλα τά ἄλλα ἀνήκουν στούς φτωχοῦς.

Τά ἀπαραίτητα γιά τή ζωή νά τά ἀποχτᾶ μόνο μέ ἐργασία. Νά μήν ἀποφεύγει καμιᾶ ἐργασία, γιά τήν ὁποία ἀρκοῦν οἱ δυνάμεις χωρίς βλάβη τῆς υἰείας. Νά ἐπιλέγει μόνη της τήν ἐργασία ἢ, σέ περίπτωση πού τοῦτο δέν εἶναι δυνατό, νά ὑποτάσσεται στίς ἐντολές τοῦ ἐργατικοῦ συμβουλίου, πού εἶναι ὄργανο τῆς κυβέρνησης.

Νά μή δουλεύει γιά κανέναν ἄλλο μισθό παρά μόνο γιά τόν ἀναγκαῖο γιά συντήρηση (ὀριζόμενον ἐπακριδῶς κατὰ περιοχές) δύο ἡμερῶν.

Λιτότατη ζωή. Νά τρώει μόνο τὰ ἀπολύτως ἀπαραίτητα, παραδείγματος χάρη σάν ἐλάχιστη ἀμοιβή, πού κατὰ κάποιον τρόπο εἶναι ἀνώτατη ἀμοιβή: Ψωμί, νερό, χουρμάδες. Τροφή τῶν πάμπτωχων, στέγη τῶν πάμπτωχων.

Ἡ σχέση μέ τόν ἐργοδότη νά θεωρεῖται σχέση ἐμπιστοσύνης, νά μήν ἐπιζητᾶ ποτέ μεσολάβηση τῆς δικαιοσύνης. Κάθε ἀνειλημμένη ἐργασία νά τήν τελειώνει, κάτω ἀπό ὅποιεσδήποτε συνθήκες, ἀκόμα κι ἂν ὑπάρχουν σοβαροί κίνδυνοι γιά τήν ὑγεία.

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: Ἀνώτατη διάρκεια ἐργασίας ἕξι ὥρες, γιά σωματική ἐργασία τέσσερις ὡς πέντε ὥρες.

Σέ περίπτωση ἀσθένειας ἢ ἀνικανότητος λόγω ἡλικίας περίθαλψη σέ κρατικά γηροκομεῖα καί νοσοκομεῖα.

Τήν ἐργασία νά τήν θεωρεῖ ὑπόθεση τῆς συνείδησης καί ὑπόθεση τῆς πίστεως στόν συνάνθρωπο.

Τήν κληρονομημένη περιουσία νά τήν δωρίζει στό κράτος γιά τό χτίσιμο νοσοκομείων καί ἰδρυμάτων.

Προσωρινά τουλάχιστον ἀποκλεισμός ἀνεξάρτητων ἐπαγγελματιῶν, ἑγγαμῶν καί γυναικῶν.

Γιά συμβουλές (βαρῦ καθήκον) προσφυγή στήν κυβέρνησι.

Ἀκόμα καί σέ καπιταλιστικές ἐπιχειρήσεις (δύο λέξεις δυσανάγνωστες).

Ἐκεῖ πού μπορεῖ νά βοηθᾶ κανεῖς, σέ ἀπομονωμένες περιοχές, σέ φτωχοκομεῖα, (σάν) δάσκαλος.

Ἀνώτατο ὄριο πεντακόσιοι ἄνδρες.

Ἐνας χρόνος δοκιμασίας.

Όλα προσαρμόζονταν στό χτίσμα. Ξένοι ἐργάτες ἔφεραν τὰ μάρμαρα, πελεκημένα καί ταιριαστά μεταξύ τους. Μέ ἐξεταστικές κινήσεις, πού ἔκανε μέ τὰ δάχτυλά του, οἰκῶνε καί μετατόπιζε τίς πέτρες. Κανένα χτίσμα δέν ἴγινε ποτέ τόσο εὐκόλα ὅσο τοῦτος ὁ ναός ἢ μᾶλλον τοῦτος ὁ ναός ἔγινε μέ τόν τρόπο ἀκριδῶς πού χτίζονται οἱ

ναοί. Μόνο πού πάνω της κάθε πέτρα ἔφερε – ἀπό ποιό νταμάρι ἔρχονται; – ἀνόητα σκαλίσματα ἀδέξιων παιδικῶν χειρῶν ἢ μᾶλλον μηνύματα βάρβαρων ὀρεσίβιων γιά ἐξόργιση ἢ βεδήλωση ἢ γιά πλήρη καταστροφή, χαραγμένα μέ προφανῶς ἐξαιρετικά μυτερά ὄργανα γιά μιὰ τόν ναό ὑπερβαίνουσα αἰωνιότητα.

Περπατούσαμε στό ρυάκι ἀντίθετα στή ροή τοῦ νεροῦ. Χαμόκλαδα. Ἡ ὑψωνόμενη φωνή τοῦ δάσκαλου. Μουρμουρητό τῶν παιδιῶν. Κόκκινος, μοναχικός ἥλιος, πού δύει τρέμοντας. Πόρτα τῆς σόμπας, πού σφραγίζει. Ὁ καφές ψήνεται. Στηριγμένοι στό τραπέζι, καθόμαστε καί περιμένουμε. Λεπτά δεντράκια ὑψώνονται στή μιὰ πλευρά τοῦ δρόμου. Μάρτης. Τί ἄλλο θέλεις; Βγαίνουμε ἀπό τοὺς τάφους καί θέλουμε κι ἐμεῖς νά βαδίσουμε μέσα στόν κόσμο, συγκεκριμένο σχέδιο δέν ἔχουμε.

Θέλεις νά φύγεις μακριά μου; Εἶναι κι αὐτό μιὰ ἀπόφαση, τόσο καλή ὅσο καί μιὰ ἄλλη. Ποῦ θέλεις ὅμως νά πᾶς; Ποῦ εἶναι τό μακριά-ἀπό-μένα; Στό φεγγάρι; Οὔτε κι ἐκεῖ εἶναι, καί τόσο μακριά δέν μπορείς νά πᾶς. Πρὸς τί λοιπόν ὅλα αὐτά; Δέν θέλεις καλύτερα νά καθίσεις ἡσυχα στή γωνιά σου; Δέν θά ἦτάν προτιμότερο αὐτό; Ἐκεῖ στή γωνιά, πού εἶναι ζεστά καί σκοτεινά; Δέν μέ ἀκοῦς; Ψάχνεις νά βρεῖς τὴν πόρτα. Ναί, ποῦ εἶναι ὅμως μιὰ πόρτα; Ἄπ' ὅσο θυμᾶμαι, δέν ὑπάρχει πόρτα σ' αὐτό τό δωμάτιο. Ποιός νά σκεφτόταν τότε, ὅταν χιζόταν τοῦτο τό δωμάτιο, τέτοια κοσμοϊστορικά σχέδια, σάν τά δικά σου; Ἄς εἶναι, δέν χάθηκε τίποτα, μιὰ τέτοια σκέψη δέν πάει χαμένη, θά τὴν συζητήσουμε μέ τὴ συντροφιά στό τραπέζι καί τά γέλια θά εἶναι ἡ ἀμοιβή σου.

Τό ὠχρό φεγγάρι βγήκε, τρέχαμε καβάλα στ' ἄλογά μας μέσα στό δάσος.

Ὁ Ποσειδώνας βαρέθηκε τίς θάλασσές του. Ἡ τρίαίνα τοῦ ξέφυγε ἀπὸ τὰ χέρια. Ἡρεμος καθόταν σέ βραχώδη

ἀκτὴ καὶ ἓνας ἀπὸ τὴν παρουσία του μαγεμένος γλᾶρος
ἔκανε ἀκανόνιστους κύκλους πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του.

Ἡ ἄμαξα πού τρέχει ὀρμητικά.

Ἄχ, τί μᾶς περιμένει ἐδῶ!

Κρεβάτι καὶ τραπέζι κάτω ἀπὸ τὰ δέντρα,
βαθὺ πράσινο, ξερά φύλλα,
λίγος ἥλιος, ὑγρὴ εὐωδιά.

Ἄχ, τί μᾶς περιμένει ἐδῶ!

Ποῦ μᾶς ὀδηγεῖ ὁ πόθος;

Νά κάνουμε αὐτό; νά χάσουμε ἐκεῖνο;

Χωρὶς λόγο πίνουμε τὴ στάχτη
καὶ τὸν πατέρα μας τὸν πνίγουμε.

Ποῦ μᾶς ὀδηγεῖ ὁ πόθος;

Ποῦ μᾶς ὀδηγεῖ ὁ πόθος;

Ἄπ' τὸ σπίτι μακριὰ μᾶς ὀδηγεῖ.

Μᾶς τραβοῦσε ἡ φλογέρα,
μᾶς τραβοῦσε ἡ δροσιά στό ρυάκι.

Ὅ,τι μέ ὑπομονὴ κοιτοῦσες,
ἀνέμιζε στοῦ δέντρου τὴν κορφή
κι ὁ κύριος τοῦ κήπου σοῦ μιλοῦσε.

Ψάχνω στοὺς ρούνους του νά βρῶ
τῆς ἀλλαγῆς νά ἐρευνήσω τὸ παιχνίδι,
λέξη κι ἀπόστημα...

Ὁ κόμης ἔτρωγε τὸ μεσημεριανό του, ἦταν ἓνα ἥσυχο
καλοκαιρινό μεσημέρι. Ἡ πόρτα ἀνοιξε, αὐτὴ τὴ φορὰ
ὅμως δὲν μπῆκε ὁ ὑπηρέτης, ἀλλὰ ὁ ἀδελφός του Φιλώ-
τας. «Ἀδελφέ», εἶπε ὁ κόμης καὶ σηκώθηκε, «σέ ξανα-
βλέπω, ἐσένα πού οὔτε στὰ ὄνειρά μου πιά δὲν ἔβλεπα».
Ἐνα τζάμι τῆς γυάλινης πόρτας, πού ἔβγαζε στὴν ταρά-

τσα, ἔγινε κομμάτια καί ἓνα πουλί, μαυροκόκκινο σάν πέρδικα, ἀλλά πολύ μεγαλύτερο καί μέ μακριά μύτη, πέταξε μέσα στό δωμάτιο. «Περίμενε, θά τό πιάσω ἀμέσως», εἶπε ὁ ἀδελφός, ἀνασήκωσε μέ τό ἓνα χέρι τό ράσο καί μέ τό ἄλλο ἔκανε προσπάθειες νά πιάσει τό πουλί. Ἐκείνη τή στιγμή μπῆκε ὁ ὑπηρέτης, κρατώντας μιά πιατέλα μέ ὠραῖα φρούτα καί τό πουλί ἄρχισε, κάνοντας ἤσυχα μικρούς κύκλους ἀποπάνω τους, νά τά ραμφίζει. Σάν ἀπολιθωμένος κρατοῦσε ὁ ὑπηρέτης τήν πιατέλα καί κοίταζε, ὄχι ὀψωδήποτε μέ ἀπορία, τά φρούτα, τό πουλί καί τόν ἀδελφό, πού τό κυνηγοῦσε ἀκόμα. Ἡ ἄλλη πόρτα ἀνοιξε καί μπῆκαν μέσα κάτοικοι τοῦ χωριοῦ μέ μιά παράκληση, παρακαλοῦσαν γιά τήν ἀπελευθέρωση ἑνός δασικοῦ δρόμου, πού τόν χρειάζονταν γιά τήν καλύτερη καλλιέργεια τῶν χωραφιῶν τους. Ἦρθαν ὁμως σέ ἀκατάλληλη στιγμή, γιατί ὁ κόμης ἦταν ἀκόμα ἓνα μαθητούδι, καθόταν σέ ἓνα скаμνί καί μάθαινε. Ὁ γέρος κόμης εἶχε πεθάνει ἀπό καιρό καί ὁ νέος ἔπρεπε νά ἀναλάβει τήν διακυβέρνηση, κάτι τέτοιο ὁμως δέν εἶχε γίνει, ἓνα διάλειμμα εἶχε παρεμβληθεῖ στήν ἱστορία κι ἔτσι ἡ ἀντιπροσωπεία τῶν κατοίκων συναντοῦσε τό κενό. Ποῦ θά καταλήξει; Θά ξαναγυρίσει; Θά καταλάβει ἔγκαιρα, πῶς ἔχουν τά πράγματα; Ὁ δάσκαλος, πού ἦταν μαζί τους, βγαίνει ἀπό τήν ομάδα καί ἀναλαμβάνει τή διδασκαλία τοῦ μικροῦ κόμη. Μέ ἓνα ραβδί σαρώνει ὅλα τά πράγματα πού ἦταν στό τραπέζι καί τά ρίχνει κάτω, σηκώνει τό τραπέζι ψηλά μέ τήν ἐπιφάνεια μπροστά σάν πίνακα καί γράφει πάνω μέ μιά κιμωλία τόν ἀριθμό 1.

Πίναμε, ὁ καναπές μᾶς ἔγινε πολύ στενός, ἀσταμάτητα οἱ δεῖχτες τοῦ ρολογιοῦ τοῦ τοίχου ἔκαναν κύκλους. Ὁ ὑπηρέτης ἔριξε μιά ματιά μέσα στό δωμάτιο, τοῦ κάναμε νόημα, σηκώνοντας τά χέρια. Ἔμεινε ὁμως ἀκίνητος, γοητευμένος ἀπό μιά μορφή, πού καθόταν στήν πολυθρόνα δίπλα στό παράθυρο. Ἐνας ἡλικιωμένος ἄνδρας, μέ λεπτό, μαῦρο, ἀστραφτερό μεταξένιο φόρεμα σηκώθηκε ἐκεῖ ἀργά, τά δάχτυλά του παίζαν ἀκόμα στά πλαϊ-

νά στηρίγματα τῆς πολυθρόνας. «Πατέρα», ἀναφώνησε ὁ γιός, «Ἐμίλ», ὁ γέρος.

Ὁ δρόμος πρὸς τὸν πλησίον εἶναι πολὺ μακρὺς.

Πράγα. Οἱ θρησκείες χάνονται ὅπως οἱ ἄνθρωποι.

Μικρὴ ψυχὴ,
πετᾶς στό χορὸ,
βάζεις τὸ κεφάλι στὸν ζεστὸ ἀέρα,
περπατᾶς σὲ λαμπερὸ χορτάρι,
πού ὁ ἀέρας τὸ φυσάει ἀπαλά.

ΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

Θά ἔπρεπε νά εἶμαι πολύ εὐχαριστημένος. Εἶμαι δημοτικός ὑπάλληλος. Τί ὠραία, νά εἶσαι δημοτικός ὑπάλληλος. Λίγη δουλειά, ἀρκετός μισθός, πολὺς ἐλεύθερος χρόνος, μεγάλη ὑπόληψη παντοῦ στήν πόλη. Ἄν καμιὰ φορά ἐξετάζω κριτικά τή θέση ἑνός δημοτικοῦ ὑπάλληλου, δέν μπορῶ παρά νά τόν ζηλεύω. Καί ἐγώ εἶμαι δημοτικός ὑπάλληλος, – καί θά ἤθελα, ἂν μπορούσα, νά ρίξω ὅλη αὐτή τήν ἀξιοπρέπεια νά τήν φάει ἡ γάτα τοῦ γραφείου, πού κάθε μέρα πρὶν τό μεσημέρι γυρίζει ἀπό γραφεῖο σέ γραφεῖο καί μαζεύει τά ὑπολείματα τοῦ κοιτασιοῦ.

Ἄν σέ λίγο πεθάνω ἢ γίνω ἐντελῶς ἀνίκανος γιά τή ζωή – αὐτή ἡ πιθανότητα εἶναι μεγάλη, γιατί τίς δύο τελευταῖες νύχτες εἶχα ἀνησυχητικές αἰμοπτύσεις – μπορῶ νά πῶ, πῶς κατακρεοῦργησα ὁ ἴδιος τόν ἑαυτό μου. Κι ἂν ὁ πατέρας μου παλιότερα μέ ἄγριες, ἀλλά κενές ἀπειλές συνήθιζε νά μοῦ λέει: Θά σέ σκίσω σάν ψάρι – στ' ἀλήθεια, ὅμως, δέν μέ ἄγγιζε οὔτε μέ τό δαχτυλάκι του – νά πού πραγματοποιεῖται τώρα ἡ ἀπειλή χωρίς τή δική του συμβολή. Ὁ κόσμος – ἡ Φ. εἶναι ἐκπρόσωπός του – καί τό Ἐγώ μου ξεσκίζουν σέ ἄλυτη διαμάχη τό σῶμα μου.

Ἦταν νά πάω γιά σπουδές στήν μεγάλη πόλη. Ἡ θεία μέ περίμενε στό σταθμό. Τήν εἶχα δεῖ κάποτε, πού εἶχα πάει μέ τόν πατέρα μου ταξίδι στήν πόλη. Τρόμαξα νά τή γνωρίσω.

Ἐσύ κόρακα, τοῦ εἶπα, παλιό πουλί τῆς δυστυχίας, τί κάνεις συνέχεια στό δρόμο μου. Ὅπου κι ἂν πάω, κάθεται κι ἀνασηκώνει τά λίγα σου πούπουλα. Ἀνυπόφορο!

Ναί, εἶπε ὁ κόρακας, πηγαίνοντας μέ κατεβασμένο κε-

φάλι πέρα δῶθε σάν δάσκαλος στό μάθημα, ἔχεις δίκιο·
καί γιά μένα εἶναι κάπως δυσάρεστο.

Τελικά ἔφτασε στήν πόλη, ὅπου θά σπούδαζε. Ἐνα δω-
μάτιο εἶχε βρεθεῖ, ἡ βαλίτσα ἀδειάσει, ἕνας πατριώτης,
πού ἔμενε ἐδῶ ἀπό ἀρκετόν καιρό πρίν, τόν ξενάγησε
στήν πόλη. Ἐντελῶς τυχαῖα ὑψώθηκαν μπροστά τους
στό τέλος ἑνός στά πλάγια ἀνοιχτοῦ δρόμου περίφημα
ἀξιοθέατα, ἀπεικονισμένα σέ ὅλα τά σχολικά βιβλία.
Στή θέα τους τούς κόπηκε ἡ ἀνάσα, ὁ πατριώτης ἔκανε
μονάχα νοήματα μέ τό χέρι.

Ἐσύ παλιάνθρωπε, τί θά ἔλεγες νά βάζαμε κάποτε ἐδῶ
τάξη;

ἌΟχι, ὄχι, σέ κάτι τέτοιο θά ἔφερα μεγάλη ἀντίσταση.
Γι' αὐτό δέν ἀμφιδάλλω. Ἄλλά δέν θά ἀποφύγεις τόν
παραμερισμό σου.

Θά καλέσω τούς συγγενεῖς μου.

Τό περίμενα κι αὐτό. Δέν μπορεῖ παρά νά τούς τινάξουν
κι αὐτούς στόν τοῖχο.

ἌΟ,τι κι ἄν εἶναι, αὐτό πού μέ τραβάει ἀνάμεσα στίς μυ-
λόπετρες, πού μέ ἀλέθουν, τό νιώθω, μέ τήν προϋπόθεση
πώς δέν μοῦ προκαλεῖ ὑπερβολικούς σωματικούς πό-
νους, σάν εὐεργέτημα.

ἌΗ μικρή βεράντα κατάφατσα στόν ἥλιο, ὁ ὑδροφράχτης
ἀφρίζει ἤσυχα κι ἀσταμάτητα.

Τίποτα δέν μέ κρατᾶ.

Πόρτες καί παράθυρα ἀνοιχτά,
ταράτσες πλατιές κι ἄδειες.

ἌΟ Κ. ἦταν μέγάλος ταχυδακτυλουργός. Τό πρόγραμμα
του ἦταν κάπως μονότονο, ἀλλά λόγω τῆς ἀναμφίβολης
καθαρότητάς του ἦταν πάντα ἐλκυστικό. Θυμᾶμαι πολύ

καλά τήν παράσταση, πού τόν είδα για πρώτη φορά, ἄν καί ἔχουν περάσει ἀπό τότε εἴκοσι χρόνια καί ἤμουν πολύ μικρό παιδί. Ἦρθε στή μικρή μας πόλη χωρίς προειδοποίηση καί ἔδωσε τήν παράσταση τό ἴδιο βράδυ. Στήν μεγάλη αἴθουσα τοῦ ἐστιατορίου τοῦ ξενοδοχείου μας δημιουργήθηκε λίγος ἐλεύθερος χώρος γύρω ἀπό ἕνα τραπέζι, – αὐτό ἦταν ὅλη ἡ σκηηνική προετοιμασία. Κατά τή γνώμη μου ἡ αἴθουσα ἦταν γεμάτη κόσμο, σέ ἕνα παιδί φαίνεται κάθε χώρος γεμάτος, ὅπου εἶναι ἀναμένα μερικά φῶτα, ἀκούγονται φωνές ἐνήλικων ἀνθρώπων, ἕνας σερβιτόρος πηγαινοέρχεται καί τά λοιπά, δέν καταλάβαινα, γιατί σέ αὐτή τήν ἐσπευσμένη παράσταση ἔπρεπε νά ἔρθουν τόσοι πολλοί ἄνθρωποι, ὅπως καί νά ἔχει ὅμως τό πράγμα, αὐτή ἡ φαινομενική πληρότητα τῆς αἴθουσας ἔχει φυσικά συμβάλλει ἀποφασιστικά στήν ὅλη ἐντύπωση, πού εἶχα ἀπό τήν παράσταση.

Ὅ,τι ἀγγίζω, μαραίνεται.

Ἦ χρονιά τοῦ πένθους πέρασε,
τά φτερά τῶν πουλιῶν ἀλάφρυναν.
Τό φεγγάρι φάνηκε σέ κρύες νύχτες,
μυγδαλιά κι ἐλιά ὠρίμασαν ἀπό καιρό.

Ἦ εὐεργεσία τῶν χρόνων.

Ἦταν σκυμένος πάνω στούς ὑπολογισμούς του. Ὅλοκληρες στήλες. Καμιά φορά σήκωνε τό κεφάλι του ἀπό τά χαρτιά καί τό στήριζε στά χέρια του. Τί ἔβγαινε ἀπό τούς ὑπολογισμούς; Θολοί, θολοί ὑπολογισμοί.

Χθές πῆγα για πρώτη φορά στά γραφεῖα τῆς διοίκησης. Ἦ νυχτερινή μας βάρδια μέ διάλεξε ὡς ἐμπιστον, καί ἐπειδή για τήν κατασκευή καί τό γέμισμα τῶν φαναριῶν μας δέν γινόταν ἀλλιῶς, ἔπρεπε νά πάω ἐκεῖ, για νά συζητήσω τήν θεραπεία αὐτοῦ τοῦ κακοῦ. Μοῦ ἔδειξαν τό ἀρμόδιο γραφεῖο, χτύπησα τήν πόρτα καί μπῆκα μέσα.

Ένας τρυφερός νέος άνδρας, πολύ χλωμός, καθισμένος στο μεγάλο γραφείο του, μέ υποδέχτηκε μέ χαμόγελο. Μέ τό κεφάλι του έκανε πολλές, πάρα πολλές κινήσεις. Δέν ήξερα, άν έπρεπε νά καθίσω, ύπηρχε βέβαια εκεί μιά κάρεκλα έλεύθερη, σκέφτηκα όμως, πώς στήν πρώτη μου επίσκεψη δέν ήταν ίσως σωστό νά καθίσω άμέσως και γι' αυτό διηγόμουν τήν ιστορία όρθιος. Άκριβώς μ' αυτή τήν μετριοφροσύνη μου έφερνα δυσκολίες στον νεαρό άνδρα, γιατί ήταν άναγκασμένος νά σηκώνει τό κεφάλι του και νά τό στρέφει καταπάνω μου, άν δέν ήθελε νά μετατοπίσει τό κάθισμά του, κι αυτό δέν τό ήθελε. Παρόλη τήν καλή του θέληση όμως δέν κατάφερε νά στρίψει τό λαιμό του στήν κατάλληλη θέση και γι' αυτό κοίταζε στραβά στο ταβάνι ψηλά και χωρίς νά τό θέλω τόν ακολουθοῦσα κι εγώ. Όταν τελείωσα τήν διήγηση, σηκώθηκε άργά, μέ χτύπησε στον ώμο και είπε: Έτσι λοιπόν – έτσι λοιπόν, και μέ έσπρωξε σέ ένα διπλανό δωμάτιο, όπου ένας κύριος μέ άγρια μακριά γενειάδα μās περιμένε προφανώς, γιατί πάνω στο τραπέζι του δέν ύπηρχε ίχνος δουλειάς, ένω μιά μικρή άνοιχτή γυάλινη πόρτα έβγαζε σέ έναν μικρό κήπο μέ πολλά λουλούδια και πλούσια βλάστηση. Μιά σύντομη πληροφόρηση, όχι παραπάνω από δυό λόγια, πού του ψιθύρισε ό νεαρός άνδρας, ήταν αρκετά για τόν κύριο νά συλλάβει τά διάφορα παράπονά μας. Σηκώθηκε άμέσως πάνω και είπε: Λοιπόν, αγαπητέ μου –, κόμπιασε, πιστεύω πώς ήθελε νά μάθει τό όνομά μου, κι άνοιξα κιόλας τό στόμα μου, για νά συστηθώ πάλι, αλλά μέ έκοψε: Δέν πειράζει, δέν πειράζει, σέ γνωρίζω πολύ καλά – θέλω νά πω, ή δική σου ή ή δική σας παράκληση είναι άπόλυτα δικαιολογημένη, εγώ και οι κύριοι από τήν διεύθυνση είμαστε σύγουρα οι τελευταίοι, πού δέν θά είχαμε κατανόηση. Ένδιαφερόμαστε πιο πολύ για τό καλό των ανθρώπων παρά για τό καλό του όρυχείου. Και γιατί όχι; Τό όρυχείο μπορεί νά ξαναγίνει από τήν αρχή, κοστίζει μόνο χρήμα, στο διάβολο μέ τό χρήμα, άν όμως χαθεί ένας άνθρωπος, χάνεται ένας άνθρωπος κι αφήνει πίσω του χήρα και

παιδιά. "Αχ, θεέ μου! Γι' αυτό λοιπόν χαιρετίζουμε κάθε πρόταση πού γίνεται για νέα μέτρα ασφάλειας, νέες διευκολύνσεις, νέες άνεσεις και πολυτέλειες. "Όποιος κάνει τέτοιες προτάσεις, μιλάει στην καρδιά μας. "Αφησε λοιπόν ἐδῶ τίς προτάσεις σου και θά τίς ἐξετάσουμε μέ τήν μεγαλύτερη προσοχή, σέ περίπτωση δέ, πού θά ἤθελες νά προστεθεῖ μιá νέα φωτεινή ἰδέα, θά τήν λάβουμε σίγουρα ὑπόψη μας και μόλις ὄλα τελειώσουν, θά πάρετε τά καινούργια σας φανάρια. "Ενα μόνο μήν ξεχάσεις νά πεις στους ἀνθρώπους σου κάτω: "Όσο ἐμεῖς ἐδῶ δέν θά ἔχουμε κάνει τίς στοές σας σαλόνια, δέν ἡσυχάζουμε, και δέν θά ἡσυχάσουμε ποτέ, ἂν δέν σᾶς δοῦμε τελικά νά πεθαίνετε μέ λουστρινένιες μπότες. Χαίρετε, κύριε!

Τρέχα μικρό ἀλογάκι,
νά μέ πᾶς στήν ἔρημο,
ὄλες οἱ πόλεις βουλιάζουν,
τά χωριά και τά ὠραῖα ποτάμια.
Σεβάσμια τά σχολεῖα, ἐπιλόλαια τά ταβερνεῖα,
πρόσωπα κοριτσιῶν χάνονται,
παρασυρμένα ἀπό τῆς Ἄνατολῆς τῆ θύελλα.

Ἡ παρέα ἦταν πολύ μεγάλη και δέν γνώριζα κανέναν. Ἄποφάσισα λοιπόν νά μήν μιλήσω στήν ἀρχή καθόλου, νά ἐπισημάνω μέ τήν ἡσυχία μου ἐκείνους, πού θά μπορούσα νά τους πλησιάσω εὐκολότερα και στή συνέχεια νά μπῶ μέ τῆ βοήθειά τους στή ὑπόλοιπη παρέα. Τό δωμάτιο μέ τό ἕνα μόνο παράθυρο ἦταν ἀρκετά στενάχωρο, ἀλλά μολοντοῦτο ὑπῆρχαν ἐδῶ εἴκοσι περίπου ἄτομα. Καθόμουν κοντά στό ἀνοιχτό παράθυρο, ἀκολουθοῦσα τό παράδειγμα τῶν ἄλλων, πού πήγαιναν κι ἐπαιρναν τσιγάρα ἀπό ἕνα παράμερο τραπεζάκι, και κάπνιζα μέ τήν ἡσυχία μου. Δυστυχῶς παρόλη τήν προσοχή μου δέν καταλάβαινα για ποιό θέμα μιλοῦσαν. Μιά φορά, ἔτσι μου φάνηκε, μιλοῦσαν για ἕναν ἄνδρα και μιá γυναίκα, ὕστερα πάλι για μιá γυναίκα και δυό ἄνδρες.

ἔπειδή ὁμως συνέχεια μιλοῦσαν γιά τά ἴδια τρία πρόσωπα, δέν μπορούσε παρά νά ἀποδοθεῖ στήν ἀργοστροφία μου, πού δέν κατάφερνα νά μάθω, γιά ποιά πρόσωπα γινόταν ἡ συζήτηση καί πόσο μᾶλλον νά ὑπεισέλθω στήν ἱστορία τους. Τό ἐρώτημα ἦταν, ἔτσι μοῦ φάνηκε πέρα ἀπό κάθε ἀμφιβολία, ἂν ἡ συμπεριφορά αὐτῶν τῶν τριῶν προσώπων ἦ τουλάχιστον τοῦ ἑνός ἀπό τά τρία αὐτά πρόσωπα ἦταν ἠθικά δικαιολογημένη ἢ ὄχι. Γιά τήν ἱστορία, πού σέ ὅλους ἦταν γνωστή, δέν γινόταν πιά σέ αὐτή τή συνάρτηση καμιά συζήτηση.

Βράδι στό ποτάμι. Μιά βάρκα στό νερό. Ἡλιος πού δύει μέσα στά σύννεφα.

Ἐπεσε κάτω μπροστά μου. Σᾶς τό λέω, ἔπεσε τόσο κοντά κάτω μπροστά μου, ὅσο κοντά μοῦ εἶναι τοῦτο τό τραπέζι, πού πάνω του ἀκουμπάω. «Εἶσαι τρελός;» τοῦ φώναξα. Ἦταν περασμένα μεσάνυχτα, ἐρχόμουν ἀπό μία συντροφιά, εἶχα κέφι νά περπατήσω ἀκόμα λίγο μόνος μου, ὅταν ξαφνικά σωριάστηκε μπροστά μου τοῦτος ὁ ἄνθρωπος. Νά σηκώσω τόν γίγαντα δέν μπορούσα, ἀλλά καί νά τόν παρατήσω μόνον του στόν ἐρημο τόπο, ὅπου δέν ὑπῆρχε ψυχή πουθενά γύρω, δέν ἤθελα.

Ἦναι φούσκωναν πάνω μου πέρα δῶθε, ἤμουν ξαπλωμένος στό κρεβάτι μου, κουρασμένος καί ἀπελπισμένος.

Ἦμουν ἄρρωστος, στό κρεβάτι. Ἐπειδή ἡ ἀρρώστια μου ἦταν βαριά, εἶχαν βγάλει ἔξω τά ἀχυρένια στρώματα τῶν συγκατοίκων μου κι ἔμενα μέρα νύχτα μόνος.

Ὅσο εἶχα τήν υἰγεία μου, κανένας δέν ἐνδιαφερότανε γιά μένα. Γενικά αὐτό δέν μέ πείραζε, δέν μοῦ ἀρέσει νά ἀρχίσω τώρα τά παράπονα γιά τότε, θέλω μονάχα νά τονίσω τή διαφορά: Μόλις ἀρρώστησα, ἀρχισαν οἱ ἐπισκέψεις, δέν σταματᾶνε σχεδόν καθόλου καί δέν ἔχουν σταματήσει μέχρι σήμερα.

Ἐπελπισμένος περιέπλεε μ' ἓνα μικρό πλοιάριο τό ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδας. Ἦταν νωρίς τό πρωί, ἓνα δυνατός ἀέρας φουσοῦσε. Ἐπελπισμένος σήκωσε ἓνα μικρό πανί καί στηρίχτηκε ἀργά πίσω. Τί εἶχε νά φοβηθεῖ σ' ἓνα μικρό πλοιάριο, πού μέ τό ἐλάχιστο βύθισμά του γλιστροῦσε πάνω ἀπ' ὄλους τούς ὑφαλους τούτης τῆς ἐπικίνδυνης θάλασσας μέ τήν ἐπιδεξιότητα ἑνός ζωντανοῦ πλάσματος.

Ἔχω τρία σκυλιά. Τόν Κράτα τον, τόν Πιάσ' τον καί τόν Ποτέ πιά. Ὁ Κράτα τον καί ὁ Πιάσ' τον εἶναι κοινά μικρά σπιτικά σκυλιά, πού κανένας δέν θά τά πρόσεχε, ἂν τά ἔβλεπε μοναχά τους. Ἀλλά εἶναι καί ὁ Ποτέ πιά. Ὁ Ποτέ πιά εἶναι ἓνας μπάσταρδος μολοσσός καί τό παρουσιαστικό του εἶναι τέτοιο, πού καί μέ τήν πιό προσεγμένη καί πολύχρονη ἐκτροφή δέν θά πετυχαινόταν. Ὁ Ποτέ πιά εἶναι τσιγγάνος.

Ὅλες τίς ἐλεύθερες ὥρες μου – πού στήν πραγματικότητα εἶναι πάρα πολλές, ἀλλά πολλές ἀπ' αὐτές τίς περνῶ παρὰ τή θέλησή μου κοιμισμένος, γιά νά ξεχνῶ τήν πείνα μου – εἶμαι μαζί μέ τόν Ποτέ πιά. Πάνω σ' ἓνα ἀνάκλιτρο à la Madame Recamiér. – Πῶς αὐτό τό ἔπιπλο βρέθηκε στή σοφίτα μου, δέν τό ξέρω, ἴσως νά πήγαινε σέ καμιά ἀποθήκη παλιῶν ἀντικειμένων, ἀλλά μιᾶς καί εἶχε κάνει τόσο δρόμο, ἔμεινε στό δωμάτιό μου.

Ὁ Ποτέ πιά εἶναι τῆς γνώμης, πῶς ἡ κατάσταση αὐτή δέν μπορεῖ νά συνεχιστεῖ καί πῶς πρέπει νά βρεθεῖ μιά λύση. Εἶμαι κι ἐγώ βασικά αὐτῆς τῆς γνώμης, ἀλλά ἀντίθετα ἀπ' αὐτόν πράττω ἀλλιῶς. Αὐτός περπατάει στό δωμάτιο πέρα δῶθε, πηδάει καμιά φορά στήν πολυθρόνα, τραβάει μέ τά δόντια του τό κομμάτι τό λουκάνικο, πού τοῦ ἔχω ἀποθέσει στό πάτωμα, μοῦ τό προσφέρει μέ τό πόδι του καί ξαναρχίζει πάλι τούς κύκλους του στό δωμάτιο.

Α. Αυτό πού ἔχετε ἀναλάβει εἶναι, ἀπ' ὅποια πλευρά κι ἄν τό δεῖτε, μιά δύσκολη καί ἐπικίνδυνη δουλειά. Δέν πρέπει βέβαια νά τήν ὑπερεκτιμᾶμε, γιατί ὑπάρχουν πιό δύσκολες καί πιό ἐπικίνδυνες. Καί ἴσως ἀκριβῶς ἐκεῖ, πού δέν τό περιμένει κανείς καί γι' αὐτό πηγαίνει ἀπροετοίμαστος καί ἄοπλος. Αὐτή εἶναι πραγματικά ἡ γνώμη μου, μέ τήν ὅποια φυσικά δέν θέλω νά σᾶς ἐμποδίσω ἀπό τά σχέδιά σας οὔτε καί νά ὑποτιμῆσω αὐτά τά σχέδια. Μέ κανέναν τρόπο. Ἡ ὑπόθεσή σας ἀπαιτεῖ ἀναμφίβολα πολλή δύναμη καί ἀξίζει πράγματι νά διαθέσετε αὐτή τή δύναμη. Νιώθετε ὅμως αὐτή τή δύναμη μέσα σας;

Β. Ὁχι. Αὐτό δέν μπορῶ νά τό πῶ. Νιώθω μέσα μου κενό, ἀλλά καμιά δύναμη.

Μπήκα ἀπό τήν νότια πύλη. Κολλητά στήν πύλη εἶναι χτισμένο ἕνα μεγάλο πανδοχεῖο, ἐκεῖ θά διανυκτέρευα. Ὁδήγησα τό μουλάρι μου στό σταύλο, πού ἦταν σχεδόν γεμάτο ἀπό ζῶα, βρῆκα ὅμως τελικά μιά σίγουρη θέση. Ὑστερα ἀνέβηκα πάνω σέ ἕνα ἀπό τά δωμάτια, ἄπλωσα τό στρώμα μου κι ἔπεσα νά κοιμηθῶ.

Γλυκό φίδι, γιατί στέκεις τόσο μακριά, ἔλα πιό κοντά, φτάνει, ὄχι ἄλλο, μείνε ἐκεῖ. Ἄχ, γιά σένα δέν ὑπάρχουν ὄρια. Πῶς νά σέ ἐξουσιάζω, ἄν δέν ἀναγνωρίζεις ὄρια. Θά εἶναι βαριά δουλειά. Κάνω τήν ἀρχή, παρακαλώντας σε νά κουλουριαστεῖς. Σοῦ εἶπα νά κουλουριαστεῖς κι ἐσύ ἀπλώνεσαι. Δέν μέ καταλαβαίνεις; Δέν μέ καταλαβαίνεις. Μά σοῦ μιλάω πολύ καθαρά: Κουλουριάσου! Ὁχι, δέν τό καταλαβαίνεις. Νά, σοῦ τό δείχνω μέ τό μπαστούνι. Πρῶτα νά κάνεις ἕναν μεγάλο κύκλο, ὕστερα ἀπό μέσα κοντά στόν πρῶτο κύκλο νά κάνεις ἕναν δεύτερο καί οὔτω καθεξῆς. Κι ὅταν στό τέλος κρατᾶς τό κεφάλι σου ψηλά, χαμήλωνέ το ἀργά στήν μελωδία τοῦ αὐλοῦ, πού θά σοῦ παίζω, κι ὅταν σιωπαίνω, νά μένεις κι ἐσύ ἀκούνητο μέ τό κεφάλι μέσα στόν κύκλο.

Μέ ὀδήγησαν στό ἄλογό μου, δέν μπορούσα ὅμως νά σταθῶ ἀκόμα καλά στά πόδια μου. Εἶδα τό λεπτό ζῶο, πού ἔσφυζε στόν πυρετό τῆς ζωῆς.

«Αὐτό δέν εἶναι τό ἄλογό μου», εἶπα, ὅταν ὁ ὑπηρέτης τοῦ πανδοχείου μου ἔφερε τό πρωί ἓνα ἄλογο.

«Τό ἄλογό σας ἦταν τούτη τῆ νύχτα τό μοναδικό ἄλογο στό σταύλο μας», εἶπε ὁ ὑπηρέτης καί μέ κοίταξε μ' ἓνα χαμόγελο ἢ, ὅπως μοῦ φάνηκε, μ' ἓνα πεισματάρικο χαμόγελο.

«Ὅχι», εἶπα ἐγώ, «δέν εἶναι τό ἄλογό μου». Ὁ δερμάτινος σάκος μοῦ γλίστρησε ἀπό τά χέρια, ἔκανα μεταβολή καί ἀνέβηκα πάλι στό δωμάτιο, πού μόλις εἶχα ἐγκαταλείψει.

ΤΟ ΕΚΤΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

Κανονικά θά ἔπρεπε νά εἶχα ἐνδιαφερθεῖ νωρίτερα, πῶς εἶχαν τά πράγματα μ' αὐτή τή σκάλα, τί συσχετίσεις ὑπῆρχαν ἐδῶ, τί εἶχε κανεῖς νά περιμένει καί πῶς νά τό δεχτεῖ. Μά ποτέ σου δέν ἔχεις ἀκούσει τίποτα γι' αὐτή τή σκάλα, ἔλεγα στόν ἑαυτό μου γιά δικαιολογία, ἄν και στίς ἐφημερίδες καί στά βιβλία γράφονται τά πάντα γιά τά πιό ἀπίθανα πράγματα. Γι' αὐτή τή σκάλα ὁμως δέν εἶχε γραφτεῖ τίποτα. Μπορεῖ, ἔδινα ἄπάντησιν, ἀλλά δέν θά διάβαζες μέ προσοχή. Ἦσουν συχνά ἀφηρημένος, πηδοῦσες ὀλόκληρες προτάσεις, καμιά φορά σοῦ ἀρκοῦσαν μονάχα οἱ ἐπικεφαλίδες, ἴσως ἡ σκάλα νά ἀναφερόταν ἐκεῖ καί σοῦ διέφυγε. Καί τώρα χρειάζεσαι ἀκριβῶς αὐτό πού σοῦ διέφυγε. Κοντοστάθηκα γιά μιά στιγμή καί ξανασκέφτηκα αὐτό πού εἶπα. Ἀρχισα νά θυμᾶμαι κοπιαστικά, πῶς ἴσως κάποτε σ' ἕνα παιδικό βιβλίο νά εἶχα κάτι διαβάσει γιά μιά τέτοια σκάλα. Δέν ἦταν πολλά, πιθανόν μόνο μιά ἀναφορά γιά τήν ὑπαρξή της, ἀλλά αὐτό δέν μοῦ ἦταν ἀρκετό.

Ὅταν τό μικρό ποντίκι, πού στόν κόσμο τῶν ποντικίων ἦταν τόσο ἀγαπητό ὅσο κανένα ἄλλο, πιάστηκε μιά νύχτα στό δόκανο καί μέ μιά κραυγή ἄφησε τή ζωή του γιά χάρη μιᾶς λιχουδιᾶς, ὅλα τά ποντίκια τῆς περιοχῆς τά ἔπιασε στίς φωλιές τους φόβος καί τρόμος, κοιτάζονταν μεταξύ τους μέ μάτια πού τρέμαν ἀπ' τόν πανικό, ἐνῶ οἱ οὐρές τους σκούπιζαν μέ ἄσκοπο ζῆλο τό ἔδαφος. Ὑστερα βγήκαν δισταχτικά, σπρώχνοντας τό ἕνα τό ἄλλο, ἔξω ἀπό τίς φωλιές τους καί πῆγαν ὅλα στόν τόπο τοῦ θανάτου. Ἐκεῖ κειτόταν τό μικρό χαριτωμένο ποντικάκι, μέ τό σίδερο στό λαιμό, τά ρόζ ποδαράκια τεντωμένα, κοκκαλωμένο τό ἀδύνατο σωματάκι, πού ἕνας μικρός μεζές χαλάλι νά τοῦ γινόταν. Οἱ γονεῖς στέκονταν δίπλα καί κοίταζαν τό κουφάρι τοῦ παιδιοῦ τους.

Κάποιο χειμωνιάτικο απόγευμα ύστερα από διάφορες επαγγελματικές δυσαρέσκεις ή δουλειά μου μου φάνηκε – κάθε έμπορος περνάει τέτοιες στιγμές – τόσο αποχρυστική, πού αποφάσισα νά κλείσω άμέσως τό μαγαζί, άν και ήταν πολύ νωρίς και τό φως τής χειμωνιάτικης μέρας ήταν ακόμα ζωηρό. Τέτοιες αποφάσεις τής ελεύθερης βούλησης έχουν πάντα καλές συνέπειες...

Λίγο χρόνο ύστερα από τήν ανάληψη τών καθηκόντων του ό νεαρός πρίγκιπας επισκέφθηκε, πριν ακόμα δώσει τήν συνηθισμένη άμνηστία, μιά φυλακή. 'Ανάμεσα στ' άλλα ρώτησε, όπως τό περίμενε κανείς, ποιός είναι ό κατάδικος μέ τόν περισσότερο χρόνο μέσα στή φυλακή. 'Ήταν ένας, πού είχε σκοτώσει τή γυναίκα του, είχε καταδικαστεί σέ ισόβια και διάνυε τώρα τόν είκοστό τρίτο χρόνο μέσα σή φυλακή. 'Ο πρίγκιπας ζήτησε νά τόν δει, τόν όδήγησαν στό κελί, γιά καλό και γιά κακό είχαν εκείνη τήν ήμέρα δέσει τόν κατάδικο μέ αλυσίδες.

"Όταν τό βράδι γύρισα στό σπίτι, βρήκα στή μέση του δωματίου μου ένα τεράστιο αυγό. 'Ήταν τόσο μεγάλο, όσο σχεδόν τό τραπέζι μέ ανάλογη πρός τό μέγεθός του στρογγυλάδα. "Ήσυχια ταλαντευόταν πέρα δώθε. "Ήμουν πολύ περίεργος, έβαλα τό αυγό ανάμεσα στά πόδια μου και τό έκοψα προσεχτικά μέ τόν σουγιά στή μέση. 'Ήταν κλωσημένο. Μέ τρίξιμο έσπασε τό τσόφλι από δώ κι από κει κι από μέσα πετάχτηκε ένα πελαργοειδές πουλί, άμάλλιαστο ακόμα, χτυπώντας τόν άέρα μέ κοντές φτερουγες. «Τί θέλεις κι έρχεσαι στόν κόσμο μας;» μου ήρθε ή όρεξη νά τό ρωτήσω, κάθισα κάτω μπροστά στό πουλί και τό κοίταζα στά μάτια, πού τά άνοιγόκλεινε από φόβο. Αυτό όμως μέ παράτησε και τριγυρνοῦσε άπέναντι στους τοίχους, μισοπετώντας πάνω σέ αδύνατα πόδια. «'Ο ένας βοηθάει τόν άλλον», σκέφτηκα, άπλωσα πάνω στό τραπέζι τό βραδινό μου φαγητό κι έκανα νόημα στό πουλί, πού εκείνη τή στιγμή άπέναντι έχωνε τό ράμφος του ανάμεσα στά λιγοστά βιβλία μου. 'Ήρθε άμέσως κον-

τά μου, κάθισε, προφανῶς ἐξοικειωμένο κάπως μέ τό περιβάλλον, σέ μιά καρέκλα, καί μέ σφυριχτή ἀναπνοή ἄρχισε νά μυρίζει τά κομμάτια τοῦ λουκάνικου, πού εἶχα ἀπλώσει μπροστά του, τά σήκωνε ὅμως μόνο ψηλά μέ τό ράμφος του καί τά ῥιχνε πάλι κάτω. «Λάθος», σκέφτηκα, «φυσικά, δέν θγαίνει κανείς ἀπό τ' αὐτό, γιά νά φάει ἀμέσως λουκάνικο. Ἐδῶ χρειάζεται ἡ ἐμπειρία μιᾶς γυναίκας». Καί τό κοίταξα ἐπίμονα, μήπως καί κατάφερα νά διαβάσω, τί τραβοῦσε ἡ ψυχή του γιά φαί. «Ἄν προέρχεται», σκέφτηκα, «ἀπό τήν οἰκογένεια τῶν πελαργῶν, θά τοῦ ἀρέσουν σίγουρα τά ψάρια. Εἶμαι λοιπόν πρόθυμος νά τοῦ φέρω ἀκόμα καί ψάρια. Μέ τό ἀζημίωτο βέβαια. Τά οικονομικά μου δέν μοῦ ἐπιτρέπουν νά διατηρῶ στό σπίτι ἕνα πουλί. Ἄν ὅμως κάνω γι' αὐτό τέτοιες θυσίες, τοῦ ζητάω κι ἐγώ μιά ἀνάλογη ἐξυπηρέτηση, γιά νά τά θγάλω πέρα στή ζωή. Εἶναι πελαργός, ἄς μέ πάρει λοιπόν, ὅταν μεγαλώσει, θρεμένο μέ τά ψάρια μου, μαζί του στίς νότιες χῶρες. Ἄπό παλιά ἔχω τήν ἐπιθυμία νά ταξιδέψω ἐκεῖ, καί μόνο γιατί μοῦ λείπαι πελαργίσια φτερά δέν ἔκανα ἀκόμα τό ταξίδι αὐτό». Πήρα ἀμέσως χαρτί καί μελάνι, βύθισα μέσα τό ράμφος τοῦ πελαργοῦ καί ἔγραψα, χωρίς τό πουλί νά μοῦ προβάλλει κανενός εἶδους ἀντίσταση, τά ἐξῆς: «Ἐγώ, τό πελαργοειδές πτηνόν, ἀναλαμβάνω τήν ὑποχρέωση, σέ περίπτωση πού ἐσύ μέ θρέψεις μέ ψάρια, βατράχους καί σκουλήκια (αὐτά τά δύο τελευταῖα εἶδη διατροφῆς τά πρόσθεσα γιατί εἶναι φτηνά) μέχρι νά γίνω ἰκανό γιά πέταγμα, νά σέ μεταφέρω πάνω στή ράχη μου στίς νότιες χῶρες». Ὑστερα τοῦ σκούπισα τό ράμφος καί τοῦ κράτησα τό χαρτί ἄλλη μιά φορά μπροστά στά μάτια νά τό διαβάσει κι ἀφοῦ ἔγινε κι αὐτό τό δίπλωσα καί τό ἔβαλα στόν χαρτοφύλακά μου. Κι ἀμέσως ἔτρεξα νά θρῶ ψάρια· αὐτή τή φορά χρειάστηκε νά τά πληρώσω ἀκριβά, ὁ ἔμπορος μοῦ ὑποσχέθηκε ὅμως, πῶς στό μέλλον θά ἔχει πάντα στή διάθεσή μου μπαγιάτικα ψάρια καί πολλά σκουλήκια σέ χαμηλή τιμή. Ἴσως τό ταξίδι στίς νότιες χῶρες νά μή μοῦ κόστιζε ἀκριβά. Τό εὐχάριστο γιά μένα

Ήταν πώς τά πράγματα, πού άγόραζα, άρεσαν στό πουλί. Καταβρόχθιζε τά ψάρια και γέμιζε τήν κοκκινωπή κοιλίτσα του. Μέρα μέ τή μέρα, σάν νά ήταν παιδί, έκανε τό πουλί προόδους στήν ανάπτυξη του. Φυσικά ή άνυπόφορη κακοσμία τών μπαγιάτικων ψαριών δέν έφευγε πιά από τό δωμάτιό μου και ούτε μου ήταν εύκολο νά βρισκω πάντα και νά σκουπίζω τίς άκαθαρσίες του πουλιού, τό δέ κρύο του χειμώνα και ή ακρίβεια του κάρβουνου μου άπαγόρευαν τόν διπλά αναγκαίο άερισμό του δωματίου – αλλά τί μ' αυτό, σάν έφτανε ή άνοιξη, θ' άρμένιζα μέ έλαφρό άνεμο στόν λαμπρό νότο. Οί φτεροϋγες μεγάλωναν, σκεπάζονταν μέ φτερά, τό κρέας σκλήραινε, ήταν καιρός ν' άρχίσουμε τίς δοκιμαστικές πτήσεις. Δυστυχώς δέν είχαμε πελαργομητέρα, κι αν τό πουλί δέν ήταν τόσο υπάκουο, ή διδασκαλία μου δέν θά έπιανε τόπο. Προφανώς όμως τό πουλί έβλεπε, πώς μέ άκρα προσοχή και υπέρτατη προσπάθεια θά αναπλήρωνε τίς έλλείψεις τής διδασκαλίας μου. Άρχισαμε δοκιμές μέ πανί. Άνέβαινα ψηλά κι αυτό άκολουθοϋσε, πηδοϋσα μέ άπλωμένα χέρια κι αυτό φτερούγιζε ξοπίσω μου. Άργότερα οί πτήσεις γίνονταν από τό τραπέζι και τελικά από τήν ντουλάπα, πάντα όμως οί πτήσεις έπαναλαμβάνονταν συστηματικά πολλές φορές.

Ή βασανιστής

Ή βασανιστής κατοικεί στό δάσος. Σέ μιά από παλιά έγκυαταλειμένη καλύβα καρβουνιαρέων. Σάν μπαίνει κανείς μέσα, του ρχεται άμέσως μιά έντονη μυρωδιά μούχλας, τίποτα άλλο. Μικρότερος από τό μικρότερο ποντίκι, άόρατος άκόμα και στό μάτι, πού τόν πλησιάζει πολύ κοντά, κρύβεται ό βασανιστής σέ μιά γωνιά. Τίποτα, άπολύτως τίποτα δέν άναδεύεται, μονάχα ή ήρεμη άναπνοή του δάσους μπαίνει μέσα από τήν άνοιχτή παραθυρότρυπα. Πόσο μοναχικά είναι έδω και πόσο τουτο σου άρέσει. Έδω στή γωνιά θά κοιμηθείς. Γιατί όχι στό δά-

σος, όπου ελεύθερα φυσάει ο αέρας; Γιατί τώρα είσαι έδω, ασφαλισμένος σέ μιά καλύβα, αν και ή πόρτα έχει βγει από τούς μεντεσέδες και δέν είναι στή θέση της. Έσύ όμως ψάχνεις μέ τό χέρι στόν αέρα, σάν νά 'θελες νά κλείσεις τήν πόρτα, και πέφτεις νά κοιμηθείς.

Τελικά πετάχτηκα από τό τραπέζι κι έσπασα τή λάμπα μέ μιά γροθιά. Άμέσως μπήκε μέσα ένας υπηρέτης μ' ένα φανάρι, υποκλίθηκε και μου κράτησε τήν πόρτα ανοιχτή. Έτρεξα έξω από τό δωμάτιό μου και κατέβηκα τή σκάλα, ό υπηρέτης ξοπίσω μου. Κάτω ένας άλλος υπηρέτης έριξε πάνω μου μιά γούνα· κι έπειδή στεκόμουν σάν παράλυτος, ταχτοποίησε και τά υπόλοιπα, μου σήκωσε τόν γιακά ψηλά και τόν κούμπωσε μπροστά στό λαιμό. Ήταν αναγκαίο, τό κρούο ήταν θανατηφόρο. Άνέβηκα στό ευρύχωρο έλκηθρο, πού μέ περίμενε, χώθηκα κάτω από τίς πολλές ζεστές κουβέρτες και μ' ένα δυνατό κουδούνίσμα ξεκινήσαμε. «Φρήντριχ», άκουσα νά μου ψιθυρίζουν από τή γωνία. «Έδω είσαι, Άλμα», είπα έγώ και τής έδωσα τό χωμένο σέ χοντρά γάντια δεξί μου χέρι. Είπαμε μερικά ακόμα λόγια για τήν ευχάριστη συνάντηση και ύστερα βουβαθήκαμε, γιατί τό όρμητικό τρέξιμο έκοβε τήν αναπνοή. Είχα ξεχάσει κιόλας τήν συνταξιδιώτισσά μου, μισοκοιμισμένος καθώς ήμουν, όταν σταματήσαμε μπροστά σέ ένα πανδοχείο. Στήν πόρτα τής άμαξας στεκόταν ό ξενοδόχος, δίπλα του οί υπηρέτες μου, όλοι μέ τεντωμένους τούς λαιμούς, έτοιμοι νά πάρουν διαταγές μου. Έγώ όμως έσκυφα έξω και φώναξα μόνο: «Γιατί στέκεστε έδω, δρόμο, δρόμο, καμιά στάση!» Και μέ ένα ραβδί, πού βρήκα δίπλα μου, σκούντηξα τόν άμαξά.

ΤΟ ΕΒΔΟΜΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

Ἀδιάκοπο ὄνειρο. Ἐτρεχε στό δρόμο μέσα ἀπό τά χωράφια, δέν τήν ἔβλεπα, φανταζόμουνα μόνο, πῶς λικνιζόταν τρέχοντας, πῶς ἀνέμιζε τό πέπλο της, πῶς σήκωνε τά πόδια της, καθόμουν στήν ἄκρη τοῦ χωραφιοῦ καί κοιτάζα τό νερό στό μικρό ρυάκι. Περνοῦσε μέσα ἀπό χωριά, παιδιά στέκονταν στίς πόρτες, τήν κοιτάζαν πού ἐρχόταν, τήν κοιτάζαν πού ἀπομακρυνόταν.

Κομένο ὄνειρο. Ἐνας προηγούμενος πρίγκιπας εἶχε τήν παράλογη ἔμπνευση νά τοποθετήσῃ δίπλα στίς σαρκοφάγους τοῦ μαυσωλείου ἕναν φύλακα. Λογικοί ἄνθρωποι ἀντέδρασαν σ' αὐτή τήν πρόταση, τελικά ὅμως ἄφησαν τόν πιεζόμενο ἀπό πολλές δυσκολίες πρίγκιπα νά κάνει τό κέφι του σέ αὐτή τή λεπτομέρεια. Ἐνας ἀνάπηρος ἀπό κάποιον πόλεμο τοῦ προηγούμενου αἰῶνα, χῆρος καί πατέρας τριῶν γιῶν, πού εἶχαν πέσει στόν τελευταῖο πόλεμο, ἐνδιαφέρθηκε γιά τή θέση. Τόν προσέλαβαν καί ἕνας γέρος αὐλικός τόν συνόδευσε στό μαυσωλεῖο. Μιά πλύστρα τούς ἀκολουθοῦσε, φορτωμένη μέ διάφορα πράγματα, πού προορίζονταν γιά τόν φύλακα. Μέχρι τήν δεντροστοιχία, πού μετά τή στροφή ὀδηγοῦσε κατευθείαν στό μαυσωλεῖο, ὁ ἀνάπηρος παρά τό ξυλόποδάρο του περπατοῦσε δίπλα στόν αὐλικό. Ὑστερα ὅμως ἔμεινε λίγο πίσω, ξερόδῃξε καί ἄρχισε νά τρίβει τό ἀριστερό του πόδι. «Τί τρέχει, Φρήντριχ», εἶπε ὁ αὐλικός, πού μέ τήν πλύστρα εἶχε προχωρήσει μερικά βήματα καί γύρισε τώρα νά δεῖ. «Μέ πονάει τό πόδι μου», εἶπε ὁ ἀνάπηρος, «μιά στιγμή ὑπομονή, περνάει πάντα ἀμέσως».

Δίγηση τοῦ παποῦ

Στά χρόνια τοῦ μακαρίτη πρίγκιπα Λέο V. ἤμουν φύλα-

κας στό μασωλείο τοῦ Φρήντριχοπαρκ. Φυσικά δέν ἔγι-
να ἀμέσως φύλακας στό μασωλείο. Θυμᾶμαι ἀκόμα πο-
λύ καλά, πῶς σάν παιδί γιά θελήματα στό πριγκιπικό
γαλακτοκομεῖο ἔφερα γιά πρώτη φορά τό γάλα στή
φρουρά τοῦ μασωλείου τό βράδι. «ᾠ», σκέφτηκα, «στή
φρουρά τοῦ μασωλείου». Ξέρει κανεῖς ἀκριβῶς, τί εἶναι
τό μασωλείο; Ἦμουν φύλακας στό μασωλείο καί ἔπρε-
πε νά τό ξέρω, στήν πραγματικότητα ὁμως δέν τό ξέρω.
Καί σεῖς, πού ἀκοῦτε τήν ἱστορία μου, ἀκόμα κι ἂν πι-
στεύετε πῶς ξέρετε, τί εἶναι τό μασωλείο, θά παραδε-
χτεῖτε στό τέλος, πῶς δέν ξέρετε πιά. Τότε ὁμως δέν μέ
ἔνοιαζε πολύ νά τό ξέρω, ἦμουν μονάχα πολύ περήφα-
νος, πού μέ εἶχαν στείλει στή φρουρά τοῦ μασωλείου.
Ἄρπαξα τό καδί μέ τό γάλα κι ἔτρεχα μέσα στήν ὀμίχλη
τῶν λιβαδιῶν στά δρομάκια, πού ὀδηγοῦσαν στό μασω-
λείο. Μπροστά στή χρυσή καγκελόπορτα ξεσκόνισα τό
σακάκι μου, καθάρισα τίς μπότες μου, σκούπισα τήν
ὕγρασία ἀπό τό καδί, χτύπησα τό κουδούνι καί παραμό-
νευα, μέ τό μέτωπο στά κάγκελα, νά δῶ τί θά γίνει.
Ἄνάμεσα σέ θάμνους πάνω σ' ἓνα ὑψοματάκι φαινόταν
πῶς ἦταν τό φυλάκιο, ἓνα φῶς ἔλαμπε ἀπό μιά μικρή
πόρτα πού ἄνοιξε καί μιά πολύ γριά γυναίκα ἄνοιξε τήν
πύλη, ἀφοῦ πρῶτα τῆς εἶπα ποιός ἦμουν καί γιά ἐπαλή-
θευση τῆς ἔδειξα τό καδί. Προχώρησα μπροστά, ἀλλά
τόσο ἀργά ὅσο καί ἡ γυναίκα, ἦταν πολύ δυσάρεστο,
γιατί μέ κρατοῦσε ἀπό πίσω γερά καί στόν σύντομο δρό-
μο σταμάτησε δύο φορές, γιά νά πάρει ἀνάσα. Σέ ἓναν
πέτρινο πάγκο δίπλα στήν πόρτα καθόταν ἓνας τερά-
στιος ἄνδρας, μέ τό ἓνα πόδι πάνω σ' ἄλλο, τά χέρια
σταυρωμένα στό στήθος, τό κεφάλι στηριγμένο πίσω καί
τό βλέμα στραμένο στούς θάμνους μπροστά του, πού τοῦ
ἔκρυβαν τή θεά. Κοίταξα μέ ἀπορία τή γυναίκα. «Αὐτός
εἶναι ὁ Μαμελοῦκος», μοῦ εἶπε, «δέν τό ξέρεις;» Κούνη-
σα ἀρνητικά τό κεφάλι, θαύμασα ἀκόμα μιά φορά τόν
ἄνδρα, ἰδιαίτερα τόν γούνινο σκούφο του, ὕστερα ὁμως
ἡ γριά μέ τράβηξε μέσα στό σπίτι. Σέ ἓνα μικρό δωμάτιο
καθόταν στό τραπέζι, πού πάνω του ἦταν ἀραδιασμένα

μέ μεγάλη τάξη πάρα πολλά βιβλία, ένας γενειοφόρος κύριος, ντυμένος μέ τό νυχτικό του, καί μέ κοίταζε κάτω από τή λάμπα του τραπεζιού. Πίστεψα φυσικά, πώς είχα μπει σέ λάθος δωμάτιο, έκανα στροφή, γιά νά βγῶ έξω, αλλά ή γριά μου έφραξε τό δρόμο καί είπε στόν κύριο: «'Ο νέος μικρός, πού θά φέρνει τό γάλα». «'Ελα δῶ, μπόμπιρα», είπε ό κύριος γελώντας. Κάθισα τότε σ' ένα σκαμνάκι δίπλα στό τραπέζι του κι αυτός έφερε τό πρόσωπό του πολύ κοντά στό δικό μου. Δυστυχῶς, λόγω τής φιλικῆς μεταχείρισης είχα γίνει λίγο αδιάκριτος.

Στή σοφίτα

Τά παιδιά είχαν ένα μυστικό. Πάνω στή σοφίτα, σέ μία σκοτεινή γωνιά ανάμεσα στά παλιά πράγματα ενός όλοκληρου αιώνα, όπου κανένας από τούς μεγάλους δέν τολμούσε πιά νά πλησιάσει, ανακάλυψε ό Χάνς, ό γιός του δικηγόρου, έναν ξένο άνδρα. Καθόταν πάνω σ' ένα κιβώτιο, πού βαλμένο στό πάτωμα μέ τήν μακριά του πλευρά, άκουμπούσε στόν τοίχο. Τό πρόσωπό του, καθώς αντίκρισε τόν Χάνς, δέν έδειξε οὔτε φόβο οὔτε απορία, παρά μονάχα μέ άταραξία καί καθαρά μάτια αντιμετώπισε τή ματιά του Χάνς. Χωμένο βαθιά στό κεφάλι του φορούσε έναν μεγάλο στρογγυλό γούνινο σκούφο. Ένα σκληρό μουστάκι άπλωνόταν άλύγιστο πάνω από τό στόμα του. Ήταν ντυμένος μέ ένα φαρδύ μαῦρο παλτό, πού τό έσφιγγε στή μέση του ένας τεράστιος ζωστήρας, κάτι σάν σέλα. Στήν άγκαλιά του κρατούσε ένα μικρό κυρτό σπαθί μέ άστραφτερή κόψη. Φορούσε μπότες μέ σπιρούνια, τό ένα του πόδι άκουμπούσε πάνω σέ μία πεσμένη μπουκάλα του κρασιού, τό άλλο στό πάτωμα ήταν κάπως ανασηκωμένο καί μέ φτέρνα καί σπιρούνι καρφωμένο στό ξύλο. «'Αφησέ με», φώναξε ό Χάνς, καθώς ό ξένος μέ άργό χέρι άπλωσε νά τόν πιάσει, ξέφυγε μακριά στό φωτεινότερο μέρος τής σοφίτας καί σταμάτησε, όταν τά βρεγμένα ρούχα, πού ήταν εκεί άπλωμένα

γιά στέγνωμα, κόλλησαν μέ δύναμη στό πρόσωπό του. Ὑστερα ἀπό λίγο ὁμως ξαναγύρισε. Μέ κάπως περιφρονητικά κρεμασμένο κάτω χεῖλος καθόταν ὁ ξένος ἐκεῖ καί δέν κουνιόταν καθόλου. Ὁ Χάνς πλησίασε προσεχτικά καί ἐξέτασε, μήπως ἡ ἀκίνησία αὐτή κρύβει κάποιον δόλο. Ἀλλά ὁ ξένος φαινόταν πραγματικά, πῶς δέν εἶχε κακό στό νοῦ του, ἐντελῶς χαλαρωμένος καθόταν ἐκεῖ κι ἀπό τήν πολλή χαλαρότητα μόλις πού κουνιόταν τό κεφάλι του. Γι' αὐτό ὁ Χάνς τόλμησε νά παραμερίσει ἕνα παλιό χιλιοτρυπημένο τσίγκινο παραπέτασμα, πού τόν χώριζε ἀπό τόν ξένο, νά πλησιάσει πολύ κοντά καί τελικά νά τόν ἀγγίξει. «Πόσο σκονισμένος εἶσαι!» ἀναφώνησε ὁ Χάνς καί τράβηξε τό μουτζουρωμένο χέρι του. «Ναί, σκονισμένος», εἶπε ὁ ξένος, τίποτα ἄλλο. Ἦταν μιά τόσο ἀσυνήθιστη φωνή, πού μόνο ἀπό τόν ἀπόηχό της κατάλαβε ὁ Χάνς τίς λέξεις. «Εἶμαι ὁ Χάνς», εἶπε, «ὁ γιός τοῦ δικηγόρου, ἐσύ ποιός εἶσαι;» «Ἔτσι λοιπόν», εἶπε ὁ ξένος, «κι ἐγώ Χάνς εἶμαι, μέ λένε Χάνς Σλάγκ, εἶμαι κυνηγός ἀπό τή Βάδη καί κατάγομαι ἀπό τό Κοσγκάρτεν τοῦ Νέκαρ. Παλιές ἱστορίες». «Εἶσαι κυνηγός; Πηγαίνεις γιά κυνήγι;» ρώτησε ὁ Χάνς. «Ἀχ, εἶσαι ἀκόμα μικρό παιδί», εἶπε ὁ ξένος, «καί γιατί ἀνοίγεις τόσο πολύ τό στόμα σου, ὅταν μιλάς;» Αὐτό τό σφάλμα συνήθιζε νά τό παρατηρεῖ καί ὁ δικηγόρος, ἀλλά ὁ κυνηγός, πού μυαλό δέν εἶχε καί τό ἀνοιγμα τοῦ στόματος δέν θά ἔπρεπε νά τόν πειράζει, δέν ἦταν ὁ κατάλληλος γιά μιά τέτοια ἐπίκριση.

Ἡ διαμάχη, πού ὑπῆρχε ἀνέκαθεν ἀνάμεσα στόν Χάνς καί στόν πατέρα του, πῆρε ὕστερα ἀπό τόν θάνατο τῆς μητέρας τέτοιες διαστάσεις, πού ὁ Χάνς ἀποχώρησε ἀπό τό μαγαζί τοῦ πατέρα του, πῆγε στό ἐξωτερικό, ἔλιασε ἐκεῖ σάν τυφλός μιά θεσοῦλα, πού τοῦ προσφέρθηκε τυχαῖα καί κάθε ἐπικοινωνία μέ τόν πατέρα του, εἴτε μέ γράμματα εἴτε μέ γνωστούς τήν ἀπόφευγε μέ τέτοια ἐπιτυχία, ὥστε τόν θάνατο τοῦ πατέρα του, πού ἐπῆλθε δύο περίπου χρόνια ὕστερα ἀπό τήν ἀναχώρησή του, τόν

πληροφορήθηκε από τό γράμμα του δικηγόρου, πού είχε όριστεί έκτελεστής τῆς διαθήκης. Ὁ Χάνς καθόταν ἐκείνη τή στιγμή πίσω από τό παράθυρο του ὑφασματεμπορικοῦ, ὅπου δούλευε σάν ἐμποροῦπάλληλος, καί κοίταζε τή βροχή στήν κεντρική πλατεία τῆς μικρῆς ἐπαρχιακῆς πόλης, ὅταν ἀπέναντι ἀπό τήν ἐκκλησία εἶδε τόν ταχυδρόμο νά κατευθύνεται στό μαγαζί. Ὁ ταχυδρόμος παρέδωσε στήν διευθύντρια, στήν δυσκίνητη, αἰώνια ἀνικανοποίητη γυναίκα, πού καθόταν στό βάθος πάνω σέ μιά ψηλή καρέκλα, τό γράμμα καί ἔφυγε. Ὁ Χάνς συνειδητοποίησε κάπως τόν ἀπόηχο του κουδουνιοῦ τῆς πόρτας, ἔριξε μιά ματιά πρὸς τά κεῖ καί εἶδε τότε, πῶς ἡ διευθύντρια ἔφερε τό μαλλιαρό, μέ μαῦρα πανιά τυλιγμένο πρόσωπό της πολύ κοντά στόν φάκελο. Πάντα σέ τέτοιες περιπτώσεις ὁ Χάνς εἶχε τήν ἐντύπωση, πῶς ἡ διευθύντρια θά βγάλει ἀμέσως τή γλώσσα της καί ἀντί νά διαβάξει θ' ἄρχιζε νά γλείφει σάν σκυλί. Ἀδύνατα ἔσθησε ὁ ἦχος του κουδουνιοῦ τῆς πόρτας καί ἡ διευθύντρια φώναξε: «Ἐνα γράμμα ἦρθε γιά σᾶς». «Ὅχι», εἶπε ὁ Χάνς καί δέν κουνήθηκε ἀπό τό παράθυρο. «Εἶστε παρᾶξενος ἄνθρωπος, Χάνς», εἶπε ἡ γυναίκα, «μά γράφει καθαρά τό ὄνομά σας». Τό γράμμα πληροφοροῦσε, πῶς ὁ Χάνς ὀριζόταν βέβαια μοναδικός κληρονόμος, ἡ κληρονομιά ὅμως ἦταν τόσο ὑπερφορτωμένη μέ χρέη καί ὠρεές, ὥστε γι' αὐτόν, ὅπως διαπίστωσε μέ ἕναν πρόχειρο ὑπολογισμό, δέν ἔμενε σχεδόν τίποτα ἐκτός ἀπό τό πατρικό σπίτι. Δέν ἦταν πολύ: ἕνα παλιό, ἀπλό μονόροφο χτίσμα, πού ὁ Χάνς ὅμως τό εἶχε κλεισμένο στήν καρδιά του· ὕστερα ἀπό τόν θάνατο του πατέρα του δέν τόν κρατοῦσε τίποτα πιά ἐδῶ στήν ξενιτιά, ἐνῶ ἡ διευθέτηση τῶν κληρονομικῶν ὑποθέσεων ἀπαιτοῦσε ἐπειγόντως τήν παρουσία του στήν πατρίδα καί γι' αὐτό ἀπαλλάχτηκε ἀπό τίς ὑποχρεώσεις του στό μαγαζί, πράγμα πού δέν ἦταν δύσκολο, καί γύρισε στό σπίτι.

⁵ Ἦταν ἀργά κάποιο βράδι του Δεκέμβρη, ὅλα γύρω ἦταν χιονισμένα, ὅταν ὁ Χάνς ἔφτασε στό σπίτι. Ὁ διαχειριστής του σπιτιοῦ, πού τόν περίμενε, βγήκε, στηριζόμενος

ἀπό τήν κόρη του, νά τόν προὔπαντήσει στήν πόρτα, ἦταν ἕνας ἐτοιμόρροπος γέρος, πού εἶχε ὑπηρετήσει καί στόν παπού τοῦ Χάνς. Ἀντάλλαξαν χαιρετισμούς, ἄλλωστε ὄχι πολύ ἐγκάρδιους, γιατί ὁ Χάνς ἔβλεπε πάντα τόν διαχειριστή σάν τόν ἀφελή τύραννο τῶν παιδικῶν του χρόνων καί ἡ ταπεινοφροσύνη, μέ τήν ὁποία τώρα τόν πλησίαζε, τοῦ ἦταν ὀδυνηρή. Παρόλα αὐτά εἶπε στήν κόρη, πού πάνω στήν ἀπότομη στενή σκάλα τοῦ κουβαλοῦσε πίσω του τίς ἀποσκευές, πώς στό εἰσόδημα τοῦ πατέρα της, παρά τήν δωρεά πού ἔλαβε, δέν θά γίνει καμιά ἀπολύτως ἀλλαγὴ. Ἡ κόρη εὐχαρίστησε μέ δάκρυα καί ὁμολόγησε, πώς ἔτσι ἀπαλλάσσεται ὁ πατέρας της ἀπό τήν μεγαλύτερη ἀνησυχία, πού δέν τόν ἄφηνε νά κοιμηθεῖ ὕστερα ἀπό τόν θάνατο τοῦ μακαρίτη κυρίου. Μέ αὐτές τίς εὐχαριστίες συνειδητοποίησε ὁ Χάνς, τί δυσάρεστες καταστάσεις δημιουργοῦνταν γι' αὐτόν ἀπό τήν κληρονομιά καί τί τόν περίμενε ἀκόμα. Γι' αὐτό χάρηκε ἰδιαίτερα, πού βρέθηκε μόνος του στό παλιό του σπίτι καί μέ καλά προαισθήματα χάιδεψε τρυφερά τόν γάτο, πού σάν πρώτη ἀνέφελη ἀνάμνηση ἀπό τά παλιά πέρασε ἀπό μπροστά του. Στή συνέχεια ὅμως δέν ὀδήγησαν τόν Χάνς στό παλιό του δωμάτιο, πού σύμφωνα μέ τήν γραπτή του παραγγελία ἔπρεπε νά τοῦ ἔχουν ἐτοιμάσει, ἀλλά στό πρώην ὑπνοδωμάτιο τοῦ πατέρα. Ρώτησε, γιατί τό κανόνισαν ἔτσι. Ἡ κοπέλα, ἀνασαίνοντας ἀκόμα βαριά ἀπό τή μεταφορά τῶν ἀποσκευῶν, στεκόταν ἀπέναντί του· εἶχε ψηλώσει καί δυναμώσει στά δυό χρόνια τῆς ἀπουσίας του καί τό βλέμα της ἦταν χτυπητά καθαρό. Παρακάλεσε νά τήν συγχωρήσει. Γιατί στό δωμάτιο τοῦ Χάνς ταχτοποιήθηκε ὁ θεῖος του Τεοντόρ καί δέν ἤθελαν νά ἐνοχλήσουν τόν γηραιό κύριο, ἀφοῦ μάλιστα τοῦτο τό δωμάτιο εἶναι πιό μεγάλο καί πιό ἄνετο. –Αὐτό, ὅτι ὁ θεῖος Τεοντόρ κατοικοῦσε ἐδῶ στό σπίτι, ἦταν νέο γιά τόν Χάνς.

ΤΟ ΟΓΔΟΟ ΤΕΤΡΑΔΙΟ

Ἐκείνη ἔχω ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στόν ἀμαξά μου. Ὄταν φτάσαμε σέ ἕναν ψηλό, λευκό τοῖχο, πού ὅσο ἀνέβαινε πρὸς τὰ πάνω στρογγύλευε λίγο-λίγο, διακόψαμε τήν πορεία καί προχωρώντας σύρριζα στόν τοῖχο τόν ψηλαφούσαμε, εἶπε τελικά ὁ ἀμαξάς: «Εἶναι ἕνα μέτωπο».

Εἶχαμε ἐτοιμαστῆ για ψάρεμα, κοντά στή θάλασσα φτιάξαμε μιά καλύβα.

Ξένοι ἄνθρωποι μέ γνωρίζουν. Τελευταῖα σ' ἕνα μικρό ταξίδι μου μέ δυσκολία ἄνοιγα δρόμο, μέ τήν τσάντα στά χέρια μου, ἀνάμεσα στό πλῆθος πού γέμιζε τόν διάδρομο τοῦ βαγονιοῦ. Ξαφνικά ἀπό τό μισοσκόταδο ἑνός διαμερίσματος κάποιος ἐντελῶς ἄγνωστος σέ μένα μοῦ φώναξε καί μοῦ πρόσφερε τή θέση του.

Ναυτία ὕστερα ἀπό πάρα πολλή ψυχολογία. Ἄν κανεῖς ἔχει γερά πόδια καί πλησιάζει τήν ψυχολογία, μπορεῖ ὕστερα ἀπό λίγο νά διανύσει πρὸς τὰ πίσω καί μέ ὅσες περιστροφές θέλει τέτοιες ἀποστάσεις ὅσο σέ κανένα ἄλλο πεδίο. Τότε εἶναι πού βάζει κανεῖς τὰ κλάματα.

Κάθομαι πάνω σ' ἕνα ἄγανο κομμάτι γῆς. Γιατί δέν πῆγα νά σταθῶ σέ καλύτερον τόπο, δέν ξέρω. Δέν τό ἀξίζω; Αὐτό δέν μπορεῖ νά τό πεῖ κανεῖς. Πλουσιότερα ἀπό μένα δέν μπορεῖ ν' ἀνθίσει θάμνος πουθενά.

Γιά τό ἐβραϊκό θέατρο

Μέ ἀριθμούς καί στατιστικές δέν πρόκειται νά ἀσχοληθῶ παρακάτω· τή δουλειά αὐτή τήν ἀφήνω στούς ιστορι-

κούς του έβραϊκού θεάτρου. Ή πρόθεσή μου είναι απλούστατη: νά παρουσιάσω έδῶ μερικά φύλλα μέ άναμνήσεις άπό τό έβραϊκό θέατρο μέ τά δράματά του, τούς ήθοποιούς του, τό κοινό του, έτσι όπως τό είδα, τό γνώρισα και τό έζησα μέσα σέ περισσότερα άπό δέκα χρόνια, μέ άλλα λόγια, νά σηκώσω τήν αύλαία και νά δείξω τήν πληγή. Μόνο μέ γνώση τής άρρώστιας μπορεί νά βρεθεί ένα φάρμακο και νά δημιουργηθεί ίσως τό άληθινό έβραϊκό θέατρο.

1

Γιά τούς εύσεβείς, Άσιδαίους, γονείς μου στή Βαρσοβία τό θέατρο ήταν φυσικά άπαγορευμένο, κάτι σαν φαγητό, πού ή άπόλαυσή του ύπόκειται σέ περιορισμούς. Μόνο στό Πουρίμ δίνονταν θεατρικές παραστάσεις, όποτε ό έξάδελφος Χασκέλ κολλούσε μία μακριά μαύρη γενειάδα στό μικρό ξανθό γενάκι του, φορούσε τό καφτάνι άνάποδα και παρίστανε έναν κωμικό Έβραίο έμπορο – τά μικρά παιδικά ματάκια μου δέν μπορούσα νά τά ξεκολλήσω άπό πάνω του. Άπό όλα τά ξαδέλφια μου αυτός μου ήταν ό πιο αγαπητός, τό παράδειγμά του δέν μέ άφηνε σέ ήσυχία και, δέν ήμουν ακόμα όχτώ χρονών, έπαιζα κιόλας στό θρησκευτικό σχολείο όπως ό έξάδελφος Χασκέλ. Όταν ό ραβίνος έλειπε, παιζόταν στό σχολείο κανονικά θέατρο, ήμουν διευθυντής, σκηνοθέτης, μέ λίγα λόγια όλα μαζί, ακόμα και τό ξύλο, πού μās έδινε ό ραβίνος, ήταν τό περισσότερο για μένα. Άλλά αυτό δέν μās ένοχλούσε· μπορεί ό ραβίνος νά μās ξυλοφόρτωνε, έμείς όμως μηχανευόμασταν κάθε μέρα καινούργια θεατρικά έργα. Κι όλη ή χρονιά περνούσε μέ έλπίδες και παρακάλια: τότε θά έρθει τό Πουρίμ νά ξαναδῶ πώς ντύνεται ό έξάδελφος Χασκέλ. Και σαν μεγαλώσω, κάθε φορά στό Πουρίμ θά ντύνομαι, θά χορεύω και θά τραγουδῶ σαν τόν έξάδελφο Χασκέλ – αυτό τό πιστευα άκράδαντα.

Ἦμουν ὁμως ἀκόμα πολύ μικρός, γιά νά ξέρω, πώς υπάρχουν πολλοί καλλιτέχνες σάν τόν Χασκέλ καί πώς θέατρο δέν παίζεται μόνο στό Πουρίμ. Μέχρι πού κάποια μέρα ἄκουσα ἀπό τόν γιό τοῦ Ἰσρουελ Φέλντσερ, πώς υπάρχουν πραγματικά θέατρα, ὅπου παίζουν καί τραγουδᾶνε καί μακιγιάρονται κάθε βράδι, ὄχι μόνο στό Πουρίμ, καί πώς τέτοια θέατρα υπάρχουν καί στή Βαρσοβία, ὅπου ὁ πατέρας του τόν ἔχει πάρει μερικές φορές μαζί του. Αὐτή ἡ πληροφορία – ἤμουν τότε δέκα περίπου χρονῶν – μέ ἐνθουσίασε. Φώλιασε μέσα μου ἕνας κρυφός, ἀκατανίκητος πόθος. Μετροῦσα τίς μέρες, πού ἔπρεπε νά περάσουν ἀκόμα, μέχρι νά μεγαλώσω καί νά μπορῶ νά βλέπω κι ἐγώ θέατρο. Τότε δέν φανταζόμουνα ἀκόμα, πώς τό θέατρο ἦταν ἕνας ἀπαγορευμένος καί ἁμαρτωλός τόπος.

Σέ λίγο ἔμαθα, πώς ἀπέναντι ἀπό τό Δημαρχεῖο ἦταν τό «Μεγάλο Θέατρο», τό καλύτερο, τό ὠραιότερο τῆς Βαρσοβίας, ἴσως τοῦ κόσμου. Καί μόνο ἡ ἐξωτερική του ἐμφάνιση, ὅταν καμιά φορά περνοῦσα ἀπό κεῖ, μέ θάμπωνε κυριολεκτικά. Ὅταν ὁμως ρώτησα κάποτε στό σπίτι, πότε θά πᾶμε ἐπιτέλους κι ἐμεῖς στό Μεγάλο Θέατρο, μοῦ ἔβαλαν τίς φωνές: ἕνα Ἑβραϊόπουλο δέν ἔχει καμιά δουλειά στό θέατρο· ἀπαγορεύεται· τό θέατρο εἶναι γιά τούς ἄπιστους καί τούς ἁμαρτωλούς. Αὐτή ἡ ἀπάντηση μοῦ ἦταν ἀρκετή, δέν ξαναρώτησα, ἀλλά ἡσυχία δέν ἔδρισκα πιά καί πολύ φοβόμουν, πώς αὐτή τήν ἁμαρτία δέν θά τήν ἀποφύγω μέ κανέναν τρόπο καί πώς σάν μεγαλώσω, θά πηγαίνω σίγουρα στό θέατρο.

Ὅταν κάποτε τό βράδι μετά τό Γιόμ Κιπούρ περνοῦσα μέ δύο ξαδέλφια ἔξω ἀπό τό Μεγάλο Θέατρο, στό δρόμο τοῦ θεάτρου ἦταν μεζεμένοι πολλοί ἄνθρωποι κι ἐγώ δέν μποροῦσα νά ξεκολλήσω τά μάτια μου ἀπό τό «ἁμαρτωλό» θέατρο, μέ ρώτησε ὁ ἐξάδελφος Μάγερ: «Θά ἤθελες νά βρῖσκεσαι κι ἐσύ ἐκεῖ;» Δέν ἀπάντησα. Ἡ σιωπή μου προφανῶς δέν τοῦ ἄρεσε καί γι' αὐτό πρόσθεσε: «'Απόψε, μικρέ, δέν εἶναι κανένας Ἑβραῖος ἐκεῖ – θεός φυλάξοι! Τό πρῶτο βράδι μετά τό Γιόμ Κιπούρ δέν πηγαίνει

στό θέατρο ούτε ο χειρότερος Έβραϊός». Από τά λόγια του κατάλαβα φυσικά, πώς κάθε βράδι όλο τό χρόνο τό θέατρο εἶναι γεμάτο μέ Έβραίους εκτός από τό βράδι τῆς γιορτῆς τοῦ Γιόμ Κιπούρ.

Στά δεκατέσσερά μου χρόνια πῆγα γιά πρώτη φορά στό Μεγάλο Θέατρο. "Όσο λίγο κι ἄν καταλάβαινα τήν ἐπίσημη γλώσσα, μπορούσα πάντως νά διαβάζω τίς ἀφίσες τοῦ θεάτρου καί μιά μέρα διάβασα, πώς θά παιχτοῦν οἱ Οὐγενότοι. Γιά τούς Οὐγενότους εἶχαμε ἤδη ἀκούσει στό σχολεῖο, τό ἔργο ἦταν γραμένο ἀπό ἕναν Έβραῖο, κι ἔτσι πῆρα μόνος μου τήν ἄδεια, ἀγόρασα ἕνα εἰσιτήριο καί τό βράδι βρέθηκα γιά πρώτη φορά στό θέατρο.

Αὐτό πού εἶδα καί ἔνωσα τότε, δέν ἀνήκει ἐδῶ, μόνο τοῦτο ἔχω νά πῶ: κατέληξα στό συμπέρασμα, πώς ἐκεῖ τραγουδᾶνε καλύτερα ἀπό τόν ἐξάδελφο Χασκέλ καί ντύνονται πολύ καλύτερα ἀπό αὐτόν. "Ένα ἀκόμα πράγμα μέ ἐξέπληξε ἐκεῖ: τή μουσική τοῦ μπαλέτου τῶν Οὐγενότων τήν γνώριζα ἀπό παλιά, τίς μελωδίες τίς τραγουδούσαμε στό σχολεῖο τό βράδι τῆς Παρασκευῆς. Καί δέν μπορούσα τότε νά καταλάβω, πώς εἶναι δυνατό νά παίξουν στό Μεγάλο Θέατρο αὐτά πού στό σχολεῖο τραγουδούσαμε κι ἐμεῖς ἀπό παλιά.

Ἀπό τότε ἔγινε ταχτικός ἐπισκέπτης στήν "Όπερα. Δέν ξεχνοῦσα ὅμως κάθε φορά νά ἀγοράζω ἕνα κολλάρο καί ἕνα ζευγάρι μανσέτες καί νά τά ρίχνω στό ποτάμι ὕστερα ἀπό τήν παράσταση καθώς γύριζα στό σπίτι. Οἱ γονεῖς μου δέν ἔπρεπε νά δοῦν τέτοια πράγματα. Κι ἐνῶ χαιρόμουν τόν «Γουλιέλμο Τέλλο» καί τήν «Ἀϊντα», οἱ γονεῖς μου πίστευαν πώς εἶμαι σκυμένος πάνω στό Ταλμούδ καί μελετᾶω τήν ἅγια γραφή.

2

Λίγο ἀργότερα ἔμαθα, πώς ὑπάρχει καί ἕνα ἑβραϊκό Θέατρο. Δέν ἔπαιρνα ὅμως τό θάρρος νά πάω ἐκεῖ, ὅσο πολύ κι ἄν τό ἐπιθυμοῦσα, γιατί θά ἔφτανε στ' αὐτιά τῶν

γονιῶν μου πολύ γρήγορα. Στό Μεγάλο Θέατρο ὅμως γιά ὄπερα καί ἀργότερα στό πολωνέζικο δραματικό θέατρο πήγαινα συχνά. Στό τελευταῖο εἶδα γιά πρώτη φορά τούς «Ληστές». Μεγάλη ἐκπληξη μοῦ προξένησε, πού παίζαν τόσο ὠραῖα χωρίς τραγούδι καί μουσική – αὐτό δέν τό περίμενα – καί κατά παράδοξο τρόπο ὁ Φράντς δέν μοῦ ἦταν ἀπωθητικός, ἀντίθετα αὐτός μοῦ ἔκανε τήν μεγαλύτερη ἐντύπωση κι αὐτόν θά ἤθελα νά παίξω, ὄχι τόν Κάρολ.

Ἐπίσης συμμαθητές στό σχολεῖο ἦμουν ὁ ἄλλος, πού τολμοῦσα νά πηγαῖνω στό θέατρο. Κατά τά ἄλλα ὅμως διαβάσαμε σάν παιδιά ὅλα τά «καλά βιβλία», διάβασα τότε γιά πρώτη φορά Σαίξπηρ, Σίλλερ καί Λόρντ Μπάυρον. Ἐπίσης ἐβραϊκή λογοτεχνία μοῦ ἔπεφταν ἄλλωστε στά χέρια μόνο τά μεγάλα ἀστυνομικά μυθιστορήματα, πού ἔρχονταν ἀπό τήν Ἀμερική σέ μιὰ μισοεβραϊκή - μισογερμανική γλώσσα.

Πέρασε κάμποσος καιρός, ἀλλά ἡσυχία δέν ἔβρισκα: νά ὑπάρχει ἐβραϊκό θέατρο στή Βαρσοβία καί νά μήν πηγαῖνω; Πῆρα τήν μεγάλη ἀπόφαση, τά ἔπαιξα ὅλα γιά ὅλα καί πῆγα στό ἐβραϊκό θέατρο.

Αὐτό μέ ἀναστάτωσε. Πρῖν ἀρχίσει ἀκόμα τό ἔργο ἐνωθῆ ἐντελῶς διαφορετικά ἀπ' ὅ,τι σέ «ἐκείνους». Στήν πλειοψηφία κύριοι χωρίς φράκο, κυρίες χωρίς ντεκολτέ, ὄχι πολωνικά, ὄχι ρώσικα, μονάχα Ἑβραῖοι ἀπ' ὅλα τά στρώματα, μέ μακριά φορέματα, μέ κοντά φορέματα, γυναῖκες καί κοπέλες, ἀστικά ντυμένοι. Μιλοῦσαν δυνατά καί ἐλεύθερα στή μητρική γλώσσα, κανένας δέν μέ προσέξε στό μακρὺ μου καφτάνι καί δέν ντρεπόμουνα καθόλου.

Παιζόταν ἓνα κωμικό δράμα μέ τραγούδι καί μουσική σέ ἕξι πράξεις καί δέκα σκηνές: Μπάλ-Τσοῦδε φόν Σουμόρ. Τό ἔργο δέν ἀρχισε ἀκριδῶς στίς ὀχτώ ὅπως στό πολωνικό θέατρο, ἀλλά κατά τίς δέκα καί τέλειωσε ἀργά μετά τά μεσάνυχτα. Ὁ ἐραστής καί ὁ μηχανογράφος μιλοῦσαν «καθαρά Γερμανικά» καί ἀπόρησα πού ἀπό τήν πρώτη στιγμή – χωρίς νά ἔχω ἰδέα ἀπό Γερμανικά – καταλάβαι-

να τόσο καλά τὰ ὑπέροχα αὐτὰ Γερμανικά. Μόνο ὁ κωμικός καί ἡ σουμπρέτα μιλοῦσαν γίντις.

Γενικά μου ἄρесе καλύτερα ἀπό τήν ὄπερα, τό δραματικό θέατρο καί τήν ὄπερέτα μαζί. Γιατί, πρῶτον, ἡ γλώσσα ἦταν γίντις, καί μάλιστα γερμανο-γίντις, γίντις πάντως, καλύτερα, ὠραιότερα γίντις καί, δεύτερον, ἐδῶ ἦταν ὅλα μαζί: δράμα, τραγωδία, τραγούδι, κωμωδία, χορός, ὅλα μαζί, ἡ ζωή! Ὁλόκληρη τή νύχτα δέν μπόρεσα νά κλείσω μάτι ἀπό ὑπερένταση, ἡ καρδιά μου μου ἔλεγε, πῶς κάποτε θά ὑπηρετήσω κι ἐγώ στό ναό τῆς ἑβραϊκῆς τέχνης, θά γίνω κι ἐγώ ἕνας Ἑβραῖος ἠθοποιός.

Τήν ἄλλη μέρα ὅμως τό ἀπόγευμα ὁ πατέρας ἔστειλε τὰ παιδιά στό διπλανό δωμάτιο καί ὄρισε νά μείνουμε μόνο ἡ μητέρα κι ἐγώ. Κατάλαβα ἀμέσως, πῶς κάτι μου μαγειρεύουν. Ὁ πατέρας ἔχει σηκωθεί· πηγαινοέρχεται νευρικά στό δωμάτιο· μέ τό χέρι στό μικρό μαῦρο γενάκι μιλάει, ὄχι σέ μένα, παρά μόνο στή μητέρα. «Μάθε το: ἀπό μέρα σέ μέρα γίνεται χειρότερος, χθές τόν εἶδαν στό ἑβραϊκό θέατρο». Ἡ μητέρα σταυρώνει τρομαγμένη τὰ χέρια, ὁ πατέρας, κάτωχρος, περπατάει ἀδιάκοπα στό δωμάτιο πέρα δῶθε, σάν κατάδικος κάθομαι ἐγώ καί δέν μπορῶ νά βλέπω τόν πόνο τῶν θεοφοβούμενων γονιῶν μου. Σήμερα δέν θυμᾶμαι πιά, τί ἀπάντησα τότε, μόνο αὐτό ξέρω, πῶς ὕστερα ἀπό μερικά λεπτά βαριάς σιωπῆς ὁ πατέρας ἔστρεψε τὰ μεγάλα μαῦρα μάτια του πάνω μου καί εἶπε: «Παιδί μου, νά τό θυμηθεῖς, αὐτό θά σέ ὀδηγήσει μακριά, πολύ μακριά» – καί εἶχε δίκιο.

Τελικά ἐκτός ἀπό μένα εἶχε μείνει ἕνας μόνο ἀκόμα στήν ταβέρνα. Ὁ ταβερνιάρης ἤθελε νά κλείσει καί μέ κάλεσε νά πληρώσω. «Ἐκεῖ κάθεται ἀκόμα ἕνας», τοῦ εἶπα γκρινιάρικα, ἀφοῦ ἔβλεπα, πῶς ἦταν ὦρα νά πηγαίνω, ἀλλά δέν εἶχα καμιά ὄρεξη νά φύγω ἢ νά πάω πουθενά. «Αὐτή εἶναι ἡ δυσκολία», εἶπε ὁ ταβερνιάρης, «δέν μπορῶ νά συνεννοηθῶ μ' ἐκείνον τόν ἄνθρωπο. Θέλετε νά μέ ἀνηθίσετε;» «Ἔ», φώναξα μέσα ἀπό τίς παλάμες μου,

πού τίς ἔκανα χωνί, ὁ ἄνδρας ὁμως δέν κουνήθηκε, συνέχισε μονάχα νά κοιτάζει ἀτάραχος ἀπό τά πλάγια τό ποτήρι του μέ τήν μπύρα.

³Ήταν ἀργά τή νύχτα, ὅταν χτύπησα στήν πύλη. Πέρασε πολλή ὥρα, ὥσπου, προφανῶς ἀπό τό βάθος τῆς αὐλῆς, ἤρθε ὁ καστελάνος καί ἀνοιξε.

«Ὁ κύριος σᾶς περιμένει», εἶπε ὁ ὑπηρέτης μέ μιά ὑπόκλιση καί ἀνοιξε ἀθόρυβα τήν ψηλή γυάλινη πόρτα. Ὁ κόμης μέ ἀνάλαφρο βηματισμό ἐρχόταν ἀπό τό γραφεῖο του, πού ἦταν δίπλα στό ἀνοιχτό παράθυρο, νά μέ προὔπαντήσει. Κοιταχτήκαμε στά μάτια, τό ἀλύγιστο βλέμα τοῦ κόμη μέ παραξένεψε.

Μπροστά ἀπό ἕναν τοῖχο ἤμουν πεσμένος στό ἔδαφος, σφάδαζα ἀπό πόνους, ἤθελα νά χωθῶ στό ὑγρό χῶμα. Ὁ κυνηγός στεκόταν δίπλα μου καί μέ πάταγε μέ τό πόδι του ἔλαφρά στή μέση. «Κελεπούρι», εἶπε στόν ὀδηγό τῶν σκυλιῶν, πού μοῦ ἔσκισε τόν γιακά καί τό πουκάμισο, γιά νά μέ ψηλαφήσει. Κουρασμένα τά σκυλιά ἀπό μένα καί ἀπληστα γιά νέες καταδιώξεις, στριμώχνονταν ἄσκοπα στόν τοῖχο. Ἡ ἄμαξα ἤρθε, δεμένον χεροπόδαρα μέ ἔριξαν πίσω ἀπό τό κάθισμα τοῦ κυρίου στήν καρότσα, ἔτσι πού χέρια καί κεφάλι νά κρέμονται ἔξω ἀπό τήν ἄμαξα. Γοργή ἢ πορεία, διψασμένος, μέ ἀνοιχτό στόμα κατάπινα τήν στροβιλιζόμενη σκόνη, κάπου-κάπου ἔνιωθα τή φιλική λαβή τοῦ κυρίου στά πόδια μου.

Τί κουβαλάω στούς ὤμους μου; Ποιά φαντάσματα μέ περιβάλλουν;

³Ήταν μιά θυελλώδης βραδιά, εἶδα τό μικρό πνεῦμα νά βγαίνει ἀπό τά χαμόκλαδα.

Ἡ πύλη ἔκλεισε, ἀντικριστήκαμε πρόσωπο μέ πρόσωπο.

Ἡ λάμπα ἔσπασε, ἕνας ξένος ἄνδρας μπῆκε μέσα μέ νέο

φῶς, σηκώθηκα, μαζί και ἡ οἰκογένειά μου, χαιρετήσαμε, δέν προσέχτηκε.

Οἱ ληστές μέ εἶχαν δεμένον και ἀφημένον δίπλα στή φωτιά κοντά στόν ἀρχηγό.

Ἔρημα χωράφια, ἔρημη πεδιάδα, πίσω ἀπό τήν ὀμίχλη τό ἀμυδρό πράσινο τοῦ φεγγαριοῦ.

Φεύγει ἀπό τό σπίτι, βγαίνει στό δρόμο, ἓνα ἄλογο περιμένει, ἓνας ὑπηρέτης κρατάει τόν ἀναβολέα, καλπάζει μέσα στόν ἀντίλαλο τῆς ἔρημιᾶς.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΣΗΜΕΡΑ

1. Ἀφορισμοί Φράντς Κάφκα
2. Ἡ βλάβη Φρήντριχ Ντύρενματ
3. Ἡ ἀπόρριψη Φράντς Κάφκα
4. Ταξικὴ ἀγάπη Κάριν Στρούκ
5. Ἡ Ἀμερικὴ δὲν ὑπάρχει Πέτερ Μπίξελ
6. Ὁ φύλακας στὴ σίκαλη Τζ. Ντ. Σάλινγκερ
7. Κεφάλι καὶ κοιλιὰ Γκέρχαρτ Τσβέρεντς
8. Τὸ Σινικὸ Τεῖχος Φράντς Κάφκα
9. Κομμάτια ἀπὸ τετράδια καὶ σκόρπια φύλλα Φράντς Κάφκα

ΘΕΩΡΗΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

1. Διαλεκτικὴ Μάρκοβιτς - Μαρκοῦζε - Κόζικ
2. Ἀναλυτικὴ κοινωνιοψυχολογία Ἔριχ Φρόμ
3. Ὁ μετασχηματισμὸς τῆς δημοκρατίας Ἀνιόλι
4. Ἡ ἀριστερὰ ἀπαντᾷ στὸν Μαρκοῦζε Χόλτς-Στάιγκερβαλντ
5. Ἀλλοτρίωση Πέτροβιτς - Χόφμαν - Ἀντόρνο
6. Αὐτοδιαχείριση Μιχαήλο Μάρκοβιτς
7. Περιβάλλον καὶ ποιότητα τῆς ζωῆς Ἐντσενσμπέργκερ
8. Κολλεκτιβισμὸς καὶ αὐτοδιαχείριση στὴν Ἰσπανία 1936–1939 Σούχου
9. Οἱ ἀναρχικοὶ Τζέημς Τζόλ
10. Εἰσαγωγή στὴ μελέτη τοῦ Μάρξ, Ἐνγκελς καὶ Λένιν Σλάιφσταϊν
11. Ἡ γλώσσα τῆς σύγχρονης μουσικῆς Ντόναλντ Μίτσελ
12. Μανιφέστα καὶ προγράμματα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς Κόνραντς
13. Ἡ σχολὴ τῆς Φρανκφούρτης καὶ ἡ κριτικὴ θεωρία Βενσάν
14. Σεξουαλικότητα καὶ πορνογραφία Ἄντον-Ἀντρέας Γκούα
15. Ἡ καταπιεστικὴ οἰκογένεια Ντήτριχ Χένς
16. Οἱ μεγάλοι διαλεκτικοὶ Ρόμπερτ Χάις
17. Γιά μιά θεωρία τῶν μέσων ἐπικοινωνίας Ἐντσενσμπέργκερ

ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ

1. Τὸ νόημα τῆς ζωῆς Ἄντλερ
2. Ἡ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ Ἄντλερ
3. Ἡ γνώση τῆς ζωῆς Ἄντλερ
4. Ὁ πολιτισμὸς πηγὴ δυστυχίας Φρόυντ
5. Ψυχολογία τῆς ἐρωτικῆς ζωῆς Φρόυντ
6. Πρακτικὴ ψυχανάλυση Φρόυντ
7. Νέα σειρὰ παραδόσεων γιά εἰσαγωγή στὴν ψυχανάλυση Φρόυντ
8. Ψυχολογία τῶν μαζῶν καὶ ἀνάλυση τοῦ Ἐγὼ Φρόυντ
9. Ἄνθρωπος καὶ ψυχὴ Γιούνγκ
10. Ὁ νευρωτικὸς ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας Κάρεν Χόρνερ
11. Ἡ κατάκτηση τῆς εὐτυχίας Μπέρτραντ Ράσσελ
12. Ψυχοθεραπεία Τόμας Κίρναν
13. Μελέτες γιά τὴν ψυχανάλυση Φρόυντ
14. Τοτέμ καὶ ταμποῦ Φρόυντ
15. Ὑπαρξιακὴ ψυχολογία Ρόλο Μαίη

Μετά τούς «Ἄφορισμούς» καί τά «Κομμάτια ἀπό τετράδια καί σκόρπια φύλλα» οἱ ἐκδόσεις ΕΠΙΚΟΥΡΟΣ ἐκδίδουν στά Ἑλληνικά καί ἐκεῖνα τά ξεχωριστά ὀχτώ «μπλέ τετράδια», στά ὁποῖα ὁ Κάφκα κατέγραφε τίς σκέψεις του καί τούς βαθύτερους συλλογισμούς του στά 1917 καί 1918, στά χρόνια τοῦ μεγάλου του «Ἐεκαθαρίσματος» μέ τόν ἑαυτό του καί τόν κόσμο.

Στό βιβλίο τοῦτο, «Τά μπλέ τετράδια», περιέχονται, ἐκτός ἀπό τούς ἀφορισμούς στήν πρώτη τους γραφή, παρατηρήσεις, σημειώσεις, ἡμερολογιακές καταχωρήσεις, διηγήματα, σκέψεις καί συλλογισμοί, πού ὅσο λίγα ἄλλα κείμενά του δείχνουν τόν Κάφκα στήν πιό ἐσωτερική καί πιό προσωπική του πλευρά.